

เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ
เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
ปีการศึกษา 2568
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนครสวรรค์

เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ
เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
ปีการศึกษา 2568
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ
เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์”
ของ วราภรณ์ เกิดพิมาย
ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ขวัญชนก นัยเจริญ)

.....ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุภูมิ สุขเจริญ)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด อินทจามรรักษ์)

หัวหน้าภาควิชาภาษาสาส์ตร คติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
ผู้วิจัย	วราภรณ์ เกิดพิมาย
ประธานที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ สุขเจริญ
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2568
คำสำคัญ	พื้นที่, สถานที่, การประกอบสร้าง

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และ 2) ศึกษาการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ โดยใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) และทฤษฎี การประกอบสร้าง ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของพื้นที่สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย 1.1) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติ และ 1.2) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม 2) พื้นที่ทางความคิด ประกอบด้วย 2.1) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ 2.2) ความหมายของพื้นที่ในฐานะ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนาน และ 3) พื้นที่จากประสบการณ์ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง การรับรู้ทางกายภาพและการตีความ ทำให้เกิดความหมายของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ และความรู้สึกของกวี

การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ผลการวิจัยพบ 1) กลวิธีทางภาษาที่กวีใช้ในการ ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ได้แก่ 1.1) การใช้โวหารวรรณศิลป์ 1.2) การใช้ภาษาเพื่อสร้าง ภาพพจน์ 1.3) การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา และ 1.4) การใช้ภาษาสร้างความเห็นจริง 1.5) การใช้ชุดคำ และ 2) บริบททางสังคมและวัฒนธรรมบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่กวีนำมา ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ได้แก่ 2.1) บริบททางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วม 2.2) บริบททางศาสนาและความเชื่อ 2.3) บริบททางวัฒนธรรมพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และศิลปท้องถิ่น 2.4) บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และ 2.5) บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ โดยสรุป กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินนำเสนอพื้นที่ในลักษณะความสัมพันธ์เชิงพลวัต ระหว่างพื้นที่เชิงปฏิบัติการ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่จากประสบการณ์ ซึ่งเชื่อมโยงกันจนก่อให้เกิด ความหมายในหลากหลายมิติ ทั้งเชิงกายภาพ ความคิด และประสบการณ์ อีกทั้งความหมายของพื้นที่ ยังเกิดจากกระบวนการประกอบสร้างผ่านภาษาและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง อยู่เสมอ ส่งผลให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์ไม่ได้เป็นเพียงฉากของเรื่องราว แต่เป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ในบริบทของสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง

Title	WRITING THE LAND, WRITING THE SPACE : A STUDY OF SPACE IN KIAN PHAENDIN, A POETRY COLLECTION BY NAOWARAT PONGPAIBOON
Author	Waraporn Gerdpimai
Advisor	Associate Professor Pakpoom Sukcharoen, Ph.D.
Academic Paper	M.A. Thesis in Thai, Naresuan University, 2025
Keywords	Space, Place, Construction

ABSTRACT

This research aims to: 1) study the meanings of space in Kian Phaendin, a poetry collection by Naowarat Pongpaiboon, and 2) examine the construction of spatial meanings in Kian Phaendin, a poetry collection by Naowarat Pongpaiboon. The study employs the concepts of Space and Place together with constructionist theory as the analytical framework. The findings reveal that the meanings of space can be categorized into three dimensions: 1) Spatial Practice, which consists of 1.1) the meaning of space as natural space, and 1.2) the meaning of space as a space of ways of life and culture; 2) Representations of Space, which consist of 2.1) the meaning of space as religious and belief space, and 2.2) the meaning of space as historical and mythical space; and 3) Representational Space, which is formed through the integration of physical perception and interpretation, resulting in meanings of space associated with the poet's experiences and emotions.

Regarding the construction of spatial meanings, the findings indicate that: 1) the linguistic strategies employed by the poet in constructing spatial meanings include 1.1) the use of literary devices, 1.2) the use of language to create imagery, 1.3) the use of sound techniques and linguistic forms, and 1.4) the use of language to create surrealistic effects 1.5) the use of lexical sets; and 2) the socio-cultural contexts employed in the construction of spatial meanings include 2.1) historical contexts and collective memory, 2.2) religious and belief contexts, 2.3) local cultural, indigenous knowledge, and folk artistic contexts, 2.4) linguistic and ethnic identity contexts, and 2.5) geopolitical and international relations contexts.

In conclusion, Kian Phaendin presents space through the dynamic interrelationship among Spatial Practice, Representations of Space, and Representational Space, all of which are interconnected in generating multidimensional meanings at the physical, conceptual, and experiential levels. Furthermore, the meanings of space are constructed through language and ever-changing socio-cultural contexts. Consequently, space in the poetry functions not merely as the setting of events, but as a realm that profoundly reflects the relationship between people and space within the context of Thai society.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านทฤษฎีวรรณกรรมในช่วงที่ผู้วิจัยศึกษาในชั้นเรียนของอาจารย์ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ทางวิชาการให้แก่ผู้วิจัย อีกทั้งอาจารย์ยังได้ชี้แนะแนวทางในการกำหนดหัวข้อวิทยานิพนธ์ หากปราศจากคำชี้แนะจากอาจารย์ งานวิจัยชิ้นนี้อาจไม่เกิดขึ้นได้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุภูมิ สุขเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข และชี้แนะแนวทางการดำเนินงานวิจัย อาจารย์ได้ติดตามความก้าวหน้าของงานพร้อมทั้งให้กำลังใจและคำแนะนำแก่ผู้วิจัยเสมอมา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกรรมการภายนอก รองศาสตราจารย์ ดร.ขวัญชนก นัยเจริญ ที่กรุณามาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้ข้อชี้แนะอันเป็นประโยชน์แก่การปรับปรุงงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่เสียสละ อดสาหัส และมุ่งมั่นทำงานหนักเพื่อสนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัยมาโดยตลอด ความรัก ความอดทน และการให้โอกาสทางการศึกษาที่ดีทำให้ผู้วิจัยสามารถก้าวเดินมาถึงจุดนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกคนที่คอยให้กำลังใจและรับฟังผู้วิจัยอยู่เสมอ มิตรภาพ ความห่วงใย และกำลังใจจากทุกคนล้วนมีคุณค่าและช่วยให้ผู้วิจัยผ่านกระบวนการทำวิจัยครั้งนี้ไปได้

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาแนวคิดเรื่องพื้นที่ในวรรณกรรม และอาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยจุดประกายให้เกิดการศึกษาหรือพัฒนาต่อยอดงานวิจัยในประเด็นดังกล่าวให้ลึกซึ้งและหลากหลายยิ่งขึ้นต่อไป

วราภรณ์ เกิดพิมาย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
ประกาศคุุณูปการ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้.....	7
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
วิธีดำเนินการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้.....	11
1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นที่และสถานที่.....	11
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการประกอบสร้าง.....	14
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่.....	16
1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ในวรรณกรรม.....	16
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ในศาสตร์สาขาอื่น ๆ.....	18
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้าง.....	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน.....	25
บรรณนิทัศน์กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์.....	27
บทที่ 3 ความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน	29
พื้นที่เชิงปฏิบัติการ	30
1. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติ.....	30
1.1 พื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน.....	30
1.2 พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์.....	34

1.3 พื้นที่ทางธรรมชาติที่เชื่อมไปด้วยความงาม.....	38
2. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม.....	41
2.1 พื้นที่แห่งวิถีชีวิต.....	41
2.2 พื้นที่ทางวัฒนธรรม.....	53
2.3 พื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น.....	55
พื้นที่ทางความคิด.....	57
1. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ.....	57
1.1 พื้นที่ทางพุทธศาสนา.....	57
1.2 พื้นที่ทางศาสนาอิสลาม.....	65
1.3 พื้นที่ทางศาสนาผีและความเชื่อ.....	67
2. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนาน.....	69
2.1 พื้นที่ทางประวัติศาสตร์จริง.....	70
2.2 พื้นที่ทางตำนานอิงประวัติศาสตร์.....	77
2.3 พื้นที่แห่งตำนานความเชื่อ.....	79
2.4 พื้นที่แห่งตำนานและวรรณกรรม.....	80
พื้นที่จากประสบการณ์.....	82
ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.....	82
ผังมโนทัศน์สรุปผลการศึกษา.....	87
บทที่ 4 การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน.....	88
กลวิธีทางภาษาที่กวีใช้ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่.....	88
1. การใช้โวหารวรรณศิลป์.....	89
1.1 อุปมาโวหาร.....	89
1.2 อุปลักษณะโวหาร.....	93
1.3 บุคลาธิษฐาน.....	96
1.4 สัญลักษณ์.....	98
1.5 ปฏิพากย์.....	99
2. การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์.....	101
2.1 สี.....	101
2.2 เสียง.....	105
2.3 กลิ่น.....	107
2.4 สัมผัส.....	107

3. การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา.....	108
3.1 การใช้คำซ้ำ.....	108
3.2 การใช้สัมผัสนอกและสัมผัสใน.....	113
4. การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริง.....	115
5. การใช้ชุดคำ.....	119
บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่กวีนำมาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่.....	122
1. บริบททางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วม.....	122
1.1 บริบททางประวัติศาสตร์สงคราม.....	122
1.2 บริบททางประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม.....	124
1.3 บริบททางภูมิประเทศเชิงประวัติศาสตร์.....	126
2. บริบททางศาสนาและความเชื่อ.....	127
2.1 บริบททางศาสนา.....	127
2.2 บริบททางความเชื่อ.....	129
3. บริบททางวัฒนธรรมพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และศิลปะท้องถิ่น.....	131
3.1 บริบททางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น.....	131
3.2 บริบททางภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	133
3.3 บริบททางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น.....	134
4. บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์.....	135
5. บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ.....	138
ผังมโนทัศน์สรุปผลการศึกษา.....	142
บทที่ 5 บทสรุป.....	142
สรุปผลการวิจัย.....	137
อภิปรายผล.....	144
ข้อเสนอแนะ.....	150
บรรณานุกรม.....	151
ประวัติผู้วิจัย.....	157

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
ภาพ 2 ผังมโนทัศน์แสดงผลการศึกษาความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวีนินพนธ์เขียนแผ่นดิน.....	87
ภาพ 3 ผังมโนทัศน์แสดงผลการศึกษาการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนินพนธ์ เขียนแผ่นดิน	142

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่และสถานที่ (space and place) กับวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด “พื้นที่” มีนัยที่เป็นนามธรรมมากกว่าสถานที่ และสิ่งที่เราพิจารณาว่าเป็นพื้นที่นั้นจะกลายเป็นสถานที่เมื่อเรารู้จักมากขึ้นและมอบคุณค่าบางอย่างให้ (สฤเดช โชติอุดมพันธ์, 2562, น. 123) “สถานที่” เป็นมากกว่าพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แต่เป็นศูนย์รวมของการตอบสนองส่วนบุคคล อารมณ์ วัฒนธรรม การเมือง และศาสนา ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลยึดติดกับสถานที่ (Alexander Lock, 2020) พื้นที่และสถานที่ในวรรณกรรมเป็นแนวคิดที่สำคัญ น่าสนใจ และมีประโยชน์ในวรรณกรรม เพราะนักเขียนที่ผูกพันตนเองหรืองานเขียนของตนกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง มักจะซึมซับ แบ่งปัน หรือสืบทอดลักษณะเฉพาะของสถานที่นั้น (Exploring the Arts Foundation, ออนไลน์) พื้นที่และสถานที่ในวรรณกรรมจะปรากฏทั้งในงานเขียนประเภทเรื่องเล่าและกวีนิพนธ์ แอคเคอร์ (Acker, 2020) เห็นว่ากวีนิพนธ์ได้รับการยอมรับในการสื่อสารเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งถือว่ากวีให้ความสำคัญต่อ “ภูมิศาสตร์” ในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ โดยการเชื่อมโยงตนเองกับโลก ซึ่งเป็นภาพแทน ความสัมพันธ์ของมนุษย์และภูมิทัศน์ขนาดใหญ่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ (Timothy J. & Cresswell, 2015, p.8)

จะเห็นได้ว่า พื้นที่และสถานที่เป็นแนวคิดสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นประเภทเรื่องเล่าหรือกวีนิพนธ์ วรรณกรรมไทยเองก็เกี่ยวข้องกับสถานที่อย่างแยกไม่ออก วรรณคดีไทยในอดีตสถานที่ที่มักปรากฏให้เห็นในบทชมบ้านชมเมืองหรือการบรรยายฉากธรรมชาติในภาพรวม ส่วนในวรรณคดีนิราศ สถานที่จะถูกนำเสนอในฐานะสถานที่ที่กวีเดินทางผ่านและมีการเชื่อมโยงสถานที่กับอารมณ์ ถวิลหาถึงนางอันเป็นที่รัก ซึ่งเป็นจารีตของการแต่งนิราศมาแต่เดิม ส่วนในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยซึ่งมีรูปแบบในการเขียนที่สั้นลง ก็มีการพรรณนาถึงพื้นที่และสถานที่ต่าง ๆ ทำนองเดียวกับวรรณคดีในอดีต แต่ยังไม่ค่อยปรากฏกวีนิพนธ์ที่เขียนถึงสถานที่อย่างเด่นชัดและเฉพาะเจาะจงพอที่จะเรียกได้ว่า “กวีนิพนธ์เกี่ยวกับสถานที่” (Poetry of Space) ซึ่งหมายถึงกวีนิพนธ์ที่ให้คุณค่ากับสถานที่อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงสิ่งที่ทำให้สถานที่นั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงให้เห็นสภาวะทางจิตวิทยา ความรู้สึก ความรู้หรือศิลปะการใช้ภาษาซึ่งช่วยให้เราได้สัมผัสสิ่งเหล่านั้นอย่างลึกซึ้งและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นมีรากฐานมาจากเวลาและสถานที่ที่เฉพาะเจาะจง (Windfall A Journal of Poetry of Place, 2023) อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยเห็นว่า กวีนิพนธ์เรื่อง “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ อาจจัดได้ว่าเป็นกวีนิพนธ์เกี่ยวกับพื้นที่ตามความหมายดังกล่าว

กวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” เป็นกวีนิพนธ์ขนาดยาวที่เขียนขึ้นระหว่าง ปี พ.ศ. 2533-2535 เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ ในการประพันธ์งานชุดนี้เขาได้เดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เพื่อสัมผัสกับพื้นที่หรือสถานที่จริง ดังที่ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ในการเขียนไว้ในหน้าคำนำกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินตอนหนึ่งว่า

“จึงได้ตั้งความปรารถนาในใจว่า ชีวิตนี้น้อยนี้เมื่อเขียนรูปไม่ได้ เล่นดนตรีไม่ได้ ก็ขอเขียนบทกวีตามประสบการณ์ที่มีมานี้ เพื่อจำลองรูปลักษณ์และอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อแผ่นดินไทยสักครั้ง

ขอเขียนแผ่นดินให้ทั่วไทย ว่าฉันเถอะ

จึงได้เสนอเป็นโครงการต่อธนาคารกรุงเทพ ที่ผมสังกัดอยู่ ขออนุมัติ “เขียนแผ่นดิน” ด้วยวิธีไปนั่งเขียนเบื้องหน้าสถานที่ต่าง ๆ ทุกจังหวัดทั่วประเทศ 73 จังหวัด โดยผมจะเลือกเขียนจังหวัดละประมาณ 3-4 แห่ง ซึ่งธนาคารกรุงเทพ ผู้มีศักยภาพพร้อมอยู่ คือมีสาขาของธนาคารทั่วทุกจังหวัด ก็อนุมัติโครงการให้ผมทันทีและสนับสนุนเต็มที่ เพียงขอเงื่อนไขว่าให้เสร็จภายในปี พ.ศ. 2535 เพื่อจะได้รวบรวมบทกวีชุดเขียนแผ่นดินของผมจัดพิมพ์เป็นเล่มเพื่อทูลเกล้าถวายแด่องค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ 60 พรรษา เป็นราชสักการะในศุภวาระนั้น ทั้งนี้ยังความปิติแก่ผมเป็นล้นพ้นนัก”

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 5-6)

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เริ่มเขียนกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจบที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2535 รวมระยะเวลากว่า 2 ปีตามที่กำหนดไว้ เนื้อหาได้ประมวลให้เห็นความงามและความสำคัญของแผ่นดินไทย และนำเสนอวิถีชีวิต สถานที่ และผู้คนตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา และความเชื่อที่ปรากฏในสถานที่ในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เนาวรัตน์ตั้งใจเป็นพิเศษ คือการเขียนภูมิทัศน์ตามธรรมชาติล้วน ๆ และอาจเขียนสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นบ้าง แต่สิ่งนั้นต้องมีค่าและงดงามพอจะจำลองลงเป็นบทกวีได้ด้วย เหตุที่มุ่งเขียนเฉพาะธรรมชาติเป็นหลักก็ด้วยเห็นว่า สิ่งที่เป็นต้นฉบับแท้จริงของแผ่นดิน กับสิ่งนี้เป็น สิ่งแวดล้อมอันทรงคุณค่าที่มนุษย์มีอาจสร้างสรรค์ได้ กลับมีแต่จะทำลายมันลงไปในนามของคำว่าพัฒนาอย่างน่าเสียดาย (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 6)

จากการเปิดเผยความตั้งใจและความมุ่งหวังในการเขียนกวีนิพนธ์ชุดนี้ จะเห็นได้ว่าเนาวรัตน์ให้ความสนใจไปที่สถานที่ทางธรรมชาติเป็นสำคัญ ส่วนวิธีในการเขียนก็ใช้วิธีการสร้างสรรค์ตามแนวทางของศิลปินแนวประทับใจนิยม (Impressionism) ที่วาดภาพทิวทัศน์หรือสถานที่ต่าง ๆ โดยไม่มีแบบร่างมาก่อน แต่จะเดินทางไปในสถานที่จริงและเขียนภาพที่อยู่เบื้องหน้าอย่างรวดเร็ว

ให้เสร็จทันเวลา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2541) บทกวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน จึงถือเป็นมิติใหม่ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย และด้วยความเป็นกวีที่เปี่ยมด้วยประสบการณ์และความสามารถ จึงถ่ายทอดออกมาเป็นบทกวีเปี่ยมไปด้วยด้วยวรรณศิลป์ ให้ผู้อ่านได้ ชื่นชมความงามและความสำคัญของสถานที่นั้น ๆ อย่างมีสุนทรียภาพ ดังตัวอย่าง

สองฝั่งสองแควแพกระเทียม	เลื่อมเลื่อมมระยัรบับแดดส่อง
สาตไล้ใบหญ้าเป็นไยยอ	เพียงผู้ทวนทองทอประกาย
แกร่งกร้านกรำศึกกู้กรุงศรี	หลากรั้พลรบระส่ำระสาย
เอาแพ้อาชนะมามากมาย	หน้าน้ำอำฉายประชุมชน
สร้างเวียงสร้างวังและสร้างวัด	ศรีกษัตริย์เกษตรามาแต่ต้น
สร้างศรีสุขโขทัยมิ่งมณฑล	อโยธยาเยี่ยมยลมายงยุทธ
น้ำมน้ำน่านขนานขนาน	สองคาบสองแควกระแสนสุด
น้ำงามเมืองงามงามพระพุทธรูป	ผ่องผุดพิชฌโลกเพื่อโลกถือ

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 361)

จากกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินในบทข้างต้น เป็นบทกวีที่ชื่อว่า “สองแคว” ซึ่งเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้ เขียนขึ้นที่แพน้ำน่าน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 จะเห็นได้ว่าบทกวีนั้นมีความไพเราะ กวีเลือกใช้คำได้อย่างสละสลวย มีการเล่นคำสัมผัสคล้องจอง อีกทั้งยังพรรณนาให้เห็นถึงความงามของแม่น้ำและสภาพบ้านเมือง ทั้งยังสะท้อนให้เห็นได้ว่าจังหวัดพิษณุโลกนั้นเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มีความเป็นมาอันยาวนาน และมีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองคือพระพุทธรูปชินราชที่งดงามยิ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทางศาสนา จึงเห็นได้ว่าวรรณกรรมร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ถึงพร้อมด้วยความงามทางด้านวรรณศิลป์และการสร้างความหมายให้กับสถานที่แต่ละแห่งอย่างน่าสนใจ

จึงอาจกล่าวได้ว่า “การเขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์คือ การเขียนเกี่ยวกับพื้นที่และสถานที่นั่นเอง และ “กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน” ก็จัดว่าเป็นกวีนิพนธ์เกี่ยวกับพื้นที่ (Poetry of Space) ได้เช่นกัน เนื่องจากสะท้อนให้เห็นถึงการเขียนพื้นที่และการให้ความหมายของพื้นที่ต่าง ๆ ตามทฤษฎีของกวี นอกจากนี้แล้ว สถานที่ในวรรณกรรมได้รับการพิจารณาและสร้างข้อถกเถียงในหลายแง่มุม สถานที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมในการสร้างงานเขียน ดังนั้นสถานที่จึงเป็นศูนย์กลางในการทำความเข้าใจผลงานของนักเขียนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (Jeremiah, 2000) แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่มีส่วนให้ความหมายในงานเขียนที่นักเขียนต้องการ

สื่อกับผู้อ่านมีความชัดเจนขึ้น ดังนั้นพื้นที่และสถานที่จึงมีบทบาทหน้าที่ในการทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจลึกซึ้งต่อ ประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศ ผู้คน ประเพณีและชุมชน

แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (space and place) เป็นแนวคิดที่มีความเป็นสหวิทยาการ โดยมีนักวิชาการหลากหลายด้านได้ทำการศึกษาและอธิบายถึงแนวคิดนี้ ดังเช่นนักวิชาการด้านสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส “องรี เลอเฟฟวร์ (Henri Lefebvre)” ที่ได้อธิบายถึงหลักคิดที่สำคัญในการสร้างพื้นที่ (Production of space) ไว้ทั้งหมด 3 มิติ ได้แก่ พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial practice) เป็นพื้นที่ที่เราสามารถรับรู้ได้ผ่านทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด (Representations of Space) คือความคิดที่เรามีต่อพื้นที่นั้น ๆ และพื้นที่จากประสบการณ์ (Spaces of Representation) เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิด

ในเวลาต่อมา เอ็ดเวิร์ด โซจา (Edward Soja) ก็ได้นำแนวคิดของ องรี เลอเฟฟวร์ มาพัฒนาและจัดกรอบความคิดใหม่ ได้แก่ First space หมายถึง การรับรู้ทางกายภาพเมื่อเราไปยังสถานที่นั้น ๆ Second space หมายถึง ความคิดที่เรามีต่อสถานที่นั้นเมื่อเราได้รับรู้ผ่านทางกายภาพแล้ว จากนั้นจึงเกิดเป็น Third space หมายถึง ประสบการณ์ที่เกิดจากการสัมผัสและรับรู้จนเกิดเป็นความคิด ความรู้สึก และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสถานที่นั้น ๆ (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2550, น. 194 - 196) ทั้งนี้ พื้นที่และสถานที่ (space and place) สามารถบูรณาการได้ในศาสตร์หลายแขนง เช่น ด้านภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นต้น

ในแวดวงวิชาการไทย มีการศึกษาพื้นที่ในศาสตร์หลายสาขา เห็นได้จากตัวอย่างการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ของ สรिता มยุขโชติ อธิพร ทองปัญญา และธนาดี คำยา (2563) เรื่อง มิตรคาม : พื้นที่แห่งการพัฒนา ความทรงจำ และการต่อรองความหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจากมุมมองของภาครัฐและมุมมองของผู้อยู่อาศัย และการต่อรองความหมายและความคาดหวังที่จะอยู่ร่วมกับแม่น้ำในอนาคต ผลการศึกษาพบว่า การให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในมุมมองของภาครัฐมี 3 มิติ คือ มิติเชิงกายภาพในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เมืองโดยรวม มิติของการลงทุนทางเศรษฐกิจ และการสร้างความหมายให้กับผู้อยู่อาศัยริมแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างชุมชนมิตรคามในฐานะผู้บุกรุกพื้นที่ของภาครัฐ ในด้านการให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจากมุมมองของผู้อยู่อาศัยมี 3 มิติ คือ พื้นที่แห่งความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษ พื้นที่แห่งอดีตที่เคยพึ่งพิงแม่น้ำ และพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเอื้อต่อการดำรงชีวิตในเมืองใหญ่ ซึ่งจากตัวอย่างของการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแนวคิดพื้นที่และสถานที่ (space and place) สามารถนำมาบูรณาการกับการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ได้ โดยการมองความหมายของพื้นที่ในเชิงสังคมจากกรณีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยความหมายของพื้นที่ในมุมมองของภาครัฐกับมุมมองของผู้อยู่อาศัยก็มีความแตกต่างกันในหลายมิติ

การศึกษาทางด้านวรรณกรรม พื้นที่ (space) ในบริบทนี้ หมายถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ภูมิประเทศ แม่น้ำ ป่าเขา ถนน เป็นต้น ซึ่งสามารถมีความหมายได้ตามการรับรู้หรือจินตนาการ ไม่ว่าจะเป็นเชิงประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ หรือสังคมวัฒนธรรม สถานที่ (place) หมายถึง พื้นที่ที่มีการตีความหรือการความหมายจากผู้คน ผ่านประสบการณ์และวัฒนธรรม สถานที่มักสะท้อนความผูกพันหรืออัตลักษณ์ของผู้คนกับพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้น พื้นที่ จะกลายเป็น สถานที่ เมื่อมนุษย์รับรู้และสร้างความหมายเฉพาะให้กับพื้นที่นั้น เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ในระยะแรกอาจเป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อผู้คนเริ่มมีปฏิสัมพันธ์และความผูกพันกับพื้นที่ผ่านการใช้สอย พิธีกรรม และประสบการณ์ร่วม จึงเกิดเป็นการตีความและสร้างความหมายของพื้นที่ในหลายมิติ เช่น วัดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางแห่งความศรัทธา วัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้สะท้อนว่า ผู้คนไม่ได้มองวัดในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ยัง รับรู้ ตีความ และสร้างความหมายของพื้นที่ ตามบริบททางศาสนา สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็น “สถานที่” ที่มีความหมายเฉพาะ เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน และเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก

การเขียนพื้นที่เป็นการสร้างความหมายให้กับพื้นที่นั้น ๆ ตามพรตระของกวีในมิติต่าง ๆ จากประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการรับรู้ทางกายภาพหรือประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด และการตีความของกวี ดังเช่นกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่กวีได้เดินทางไปสัมผัสยังพื้นที่และสถานที่ต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัดของประเทศไทย แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จึงได้สะท้อนให้เห็นถึงการเขียนพื้นที่ในวรรณกรรม อีกทั้งผลงานกวีนิพนธ์เรื่องนี้ยังมีคุณค่าด้านสุนทรียะ และการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ในวรรณกรรมของไทยยังไม่แพร่หลายมากนัก แต่เดิมการมองเรื่องพื้นที่และสถานที่จะมองในรูปแบบองค์ประกอบของโครงเรื่องคือ “ฉาก” ดังเห็นได้จากตัวอย่างการศึกษาของ รัชนิกร รัชตรตระกูล (2553) เรื่อง ฉากในจินตนิยายของแก้วแก้ว: ความหมายทางพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายในการมุ่งเสนอการตีความฉากในจินตนิยายของแก้วแก้ว ผลการศึกษาพบฉากที่ใช้เพื่อสนับสนุนแนวคิดทางศาสนา คือ 1) การใช้ฉากเป็นสัญลักษณ์แทนกิเลสหรือความทุกข์ 2) การใช้ฉากเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหนึ่งในฉากที่ผู้เขียนได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ประกอบไปด้วยสถานที่และสภาพภูมิประเทศด้วย และนำมาวิเคราะห์ในมิติของความหมาย

จะเห็นได้ว่าฉากในวรรณกรรมนั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (space and place) เพราะฉากได้สะท้อนการรับรู้ ความผูกพัน และความหมายที่ตัวละครหรือผู้เขียนมีต่อพื้นที่นั้น ๆ แนวคิดนี้จึงสามารถนำมาใช้ศึกษาวรรณกรรมได้อย่างน่าสนใจ โดยช่วยให้มองเห็นพื้นที่ในวรรณกรรมไม่ใช่เพียงแค่ฉากหรือองค์ประกอบของเรื่องเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย ซึ่งเกิดจากการรับรู้ ประสบการณ์ และการตีความของตัวละครหรือผู้เขียน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะ

ทำการศึกษาเรื่อง เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในวินิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เพื่อให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ที่เกิดจากการประกอบสร้างของกวีที่ปรากฏในวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ซึ่งเป็นหนึ่งในวรรณกรรมอันทรงคุณค่าและน่าสนใจของไทย โดยในการศึกษารครั้งนี้ ผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (space and place) มาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์บทกวี โดยเฉพาะแนวคิดของ อองรี เลอเฟฟวร์ (Henri Lefebvre) และ เอ็ดเวิร์ด โซจา (Edward Soja) ซึ่งช่วยให้สามารถจำแนกพื้นที่ในวินิพนธ์ออกเป็นมิติต่าง ๆ ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ ที่กวีได้พบเห็นหรือสัมผัสโดยตรง พื้นที่ทางความคิด ที่ผ่านการคิด จินตนาการ หรือตีความของกวี และพื้นที่จากประสบการณ์ ที่ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ทางกายภาพและการตีความทางความคิด ซึ่งสะท้อนความหมายที่กวีมีต่อพื้นที่นั้น การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดินจะทำให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง และแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในวรรณกรรมนอกจากจะเป็นฉากหลังของเรื่องราวแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านมุมมอง ความทรงจำ และอารมณ์ความรู้สึกของกวี ซึ่งสามารถสะท้อนภาพของสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายของพื้นที่ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
2. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความหมายของพื้นที่ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ซึ่งเป็นการมองวรรณกรรมในมิติใหม่ ซึ่งพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงฉากเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องพื้นที่ในวรรณกรรมไทยยังมีไม่มากนัก งานวิจัยนี้ จึงอาจเป็นอีกหนึ่งแนวทางเบื้องต้นสำหรับผู้สนใจศึกษาพื้นที่ในวรรณกรรมต่อไปในอนาคต
2. ทำให้ทราบถึงกลวิธีการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จะศึกษาจากเอกสารกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ฉบับเขียนแผ่นดินไทย พิมพ์ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2536 เท่านั้น

ขอบเขตด้านการศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการศึกษาไว้ทั้งหมด 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายของพื้นที่ และ 2) การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. พื้นที่ (space) หมายถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์รับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ตลอดจนความคิดที่เกิดขึ้น พื้นที่อาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งสะท้อนความหมายตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม
2. สถานที่ (place) หมายถึง พื้นที่ที่มีการตีความหรือสร้างความหมายจากมนุษย์ ทำให้พื้นที่นั้นมีคุณค่าและความผูกพันเชิงสังคม
3. การเขียนพื้นที่ หมายถึง การสร้างความหมายให้กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งตามทรรศนะของกวี
4. การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ หมายถึง กลวิธีที่ใช้ในการสร้างความหมายของพื้นที่ในวรรณกรรม

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้

การศึกษาเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ แนวคิดพื้นที่และสถานที่และทฤษฎีการประกอบสร้าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดทฤษฎี

1. แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place) เป็นแนวคิดที่มีการนำไปประยุกต์ใช้ได้กับศาสตร์หลายแขนง โดยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ทั้งพื้นที่และสถานที่ล้วนมีการสร้างความหมาย ซึ่ง Henri Lefevre นักคิดคนสำคัญของแนวคิดนี้ กล่าวถึงการสร้างพื้นที่ที่สามารถแบ่งได้ทั้งหมด 3 มิติ ได้แก่พื้นที่เชิงปฏิบัติการ คือพื้นที่ที่เรารับรู้ทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด คือความคิดที่เรามีต่อพื้นที่ที่ถูกรับรู้และตีความ และพื้นที่จากประสบการณ์ คือพื้นที่ที่ผสมผสานทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิดโดยมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน เป็นการรวมกันทั้งความเป็นจริงทางกายภาพและความคิด

Edward Soja ได้นำแนวคิดของ Henri Lefevre มาเรียบเรียงเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ First space คือ การที่เรารับรู้ถึงพื้นที่หรือสถานที่ทางกายภาพ Second space คือความคิดที่เกิดขึ้น และ Thirds pace คือ ความรู้สึก การตีความ หรือความเข้าใจต่อพื้นที่และสถานที่นั้น ๆ (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2550, น. 194 - 197)

จากแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (space and place) ของ Henri Lefevre และ Edward Soja สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้วิเคราะห์พื้นที่และความหมายของพื้นที่ในกรณีพื้นที่เขียนแผ่นดิน โดยแบ่งเป็น 3 มิติ ดังนี้

พื้นที่เชิงปฏิบัติการ คือ การรับรู้ถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงทางกายภาพ ซึ่งในตัวตนอาจเป็นการพรรณนาสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติและสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ภูมิประเทศ และบรรยากาศ เป็นต้น

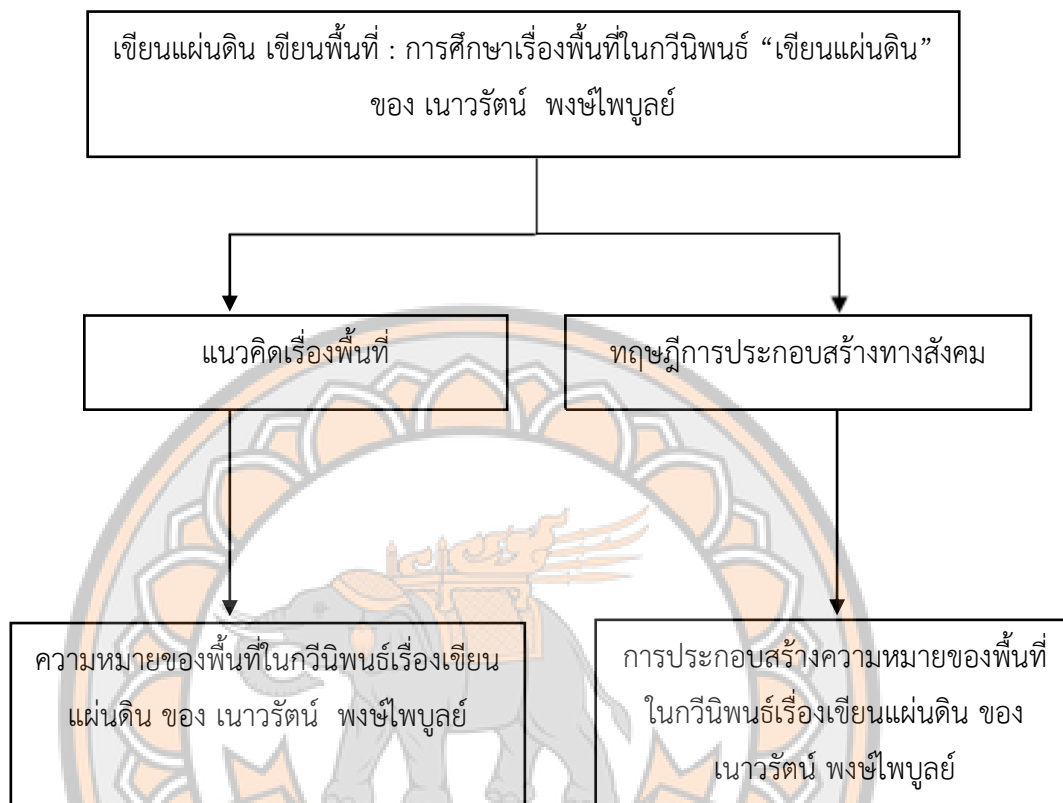
พื้นที่ทางความคิด คือ ความคิดหรือการตีความที่เกิดขึ้นจากการรับรู้พื้นที่ทางกายภาพ การวิเคราะห์พื้นที่ทางความคิดจะทำให้เห็นถึงความหมายเชิงนามธรรม

พื้นที่จากประสบการณ์ คือ การผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ทางกายภาพและการตีความทางความคิด ซึ่งสะท้อนความหมายจากประสบการณ์ของกวี เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่นั้น ๆ ทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

การใช้กรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่สังเคราะห์ได้ข้างต้นในการศึกษาเรื่องเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกรณีพื้นที่ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จะทำให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในมิติต่าง ๆ โดยสามารถสะท้อนทั้งความรู้สึก ความคิด และการตีความตามทฤษฎีหรือประสบการณ์ที่ร่วมต่อพื้นที่นั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง

2. ทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม (social constructionism) เป็นทฤษฎีที่กล่าวว่า ความรู้และความจริงเชิงอัตวิสัยล้วนถูกสร้างขึ้นในสังคม ความหมายที่เราให้กับสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดเป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์ (artifacts) ที่ถูกสร้างขึ้นและฝังแน่นจนรู้สึกเป็นธรรมชาติ ทั้งเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น และความพิการ เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นการประกอบสร้างขึ้นมาก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม หากผู้คนในสังคมยอมรับ ความรู้หรือความจริงนั้นก็เลยขยายออกไปไกลยิ่งขึ้น โดยในทฤษฎีของนักทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างทางสังคม เราจำกัดสิ่งที่สามารถแสดงออก การรับรู้ และถูกกำหนดวิธีเข้าใจโลกผ่านกฎเกณฑ์ของภาษานั้น ๆ (Cynthia, 2562 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2566, น. 9-10) ในการศึกษาเรื่องเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกรณีพื้นที่ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จะใช้ทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม (social constructionism) ในการวิเคราะห์การว่ามีกลวิธีใดบ้างในการประกอบสร้างความหมายพื้นที่ในกรณีพื้นที่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีลำดับขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 รวบรวมตัวบทกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินที่แสดงให้เห็นความหมายของพื้นที่
 - 1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีพื้นที่และสถานที่
 - 1.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม
 - 1.4 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน
2. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้แก่ ความหมายของพื้นที่ทางกายภาพ ความหมายของพื้นที่ทางความคิด และความหมายของพื้นที่จากประสบการณ์

2.2 วิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้แก่ กลวิธีทางภาษาที่ใช้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ และการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่โดยใช้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม

3. ขั้นสรุป

สรุปและอภิปรายผลข้อมูลที่ได้และนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

บทที่ 4 การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ประกอบไปด้วยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างทางสังคม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นที่และสถานที่ (Space and place)

แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place) เป็นแนวคิดที่มีความเป็นสหวิทยาการ สถานที่หรือพื้นที่ที่เราใช้ชีวิต อยู่อาศัย และมีประสบการณ์ต่าง ๆ ล้วนมีความหมายและมีการให้นิยามที่หลากหลาย ในมุมมองของนักภูมิศาสตร์คือ “Yi-Fu Tuan” ได้มองว่า “พื้นที่ มีนัยอันเป็นนามธรรมมากกว่าสถานที่ และสิ่งที่เราพิจารณาว่าเป็นพื้นที่นั้น จะกลายเป็นสถานที่เมื่อเรารู้จักมากขึ้นและมอบคุณค่าบางอย่างให้” (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2562, น. 123) และ Yi-Fu Tuan ได้อธิบายเกี่ยวนิยามของพื้นที่และสถานที่ (Space and place) ไว้ในปี ค.ศ. 1977 ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ดังนี้ (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2550, น.189 - 190)

1. ความหมายของพื้นที่มักรวมกับความหมายของสถานที่
2. พื้นที่มีความเป็นนามธรรมมากกว่าสถานที่
3. สถานที่คือความปลอดภัย พื้นที่คือความอิสระ
4. พื้นที่มีความเคลื่อนไหว สถานที่มีความหยุดนิ่ง
5. เมื่อพื้นที่เป็นสิ่งที่เราค้นเคยจะกลายเป็นสถานที่ เป็นการบ่งบอกถึงการสร้างสถานที่

จากพื้นที่

6. บ้านคือสถานที่ส่วนตัว ความเป็นส่วนตัวเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากความคุ้นเคย
7. สถานที่ของแต่ละบุคคลมีอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่าพื้นที่และสถานที่ (Space and place) ในเชิงภูมิศาสตร์นั้น มีความหมายที่ใกล้เคียงกันแต่สถานที่มีความหยุดนิ่ง มีขอบเขต มีที่ตั้งแน่นอน ในขณะที่พื้นที่นั้นมีความเคลื่อนไหว และเป็นนามธรรมนอกจากนี้ ในทางปรัชญาและสังคมวิทยา ยังมีนักคิดคนสำคัญที่ได้อธิบายถึงหลัก

ของแนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) ไว้คือ “Henri Lefevre” ซึ่งกล่าวถึงการสร้างพื้นที่ที่สามารถแบ่งได้ทั้งหมด 3 มิติ โดยสรุปได้ ดังนี้ (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2550, น. 194 - 195)

1. พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial practice หรือ Perceived space) เป็นพื้นที่ที่เราสามารถรับรู้ได้ผ่านลักษณะทางกายภาพด้วยการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5

2. พื้นที่ทางความคิด (Representations of Space หรือ Conceived Space) หมายถึงการรับรู้และตีความพื้นที่ตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการและข้อมูลที่ได้รับผ่านกระบวนการประกอบสร้างวาทกรรม (Discourse) ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้แต่ละคนมีมุมมองหรือชุดความรู้เกี่ยวกับพื้นที่นั้นแตกต่างกัน พื้นที่ทางความคิดจึงเป็นภาพแทนของพื้นที่ที่เรารับรู้ผ่านกระบวนการคิด การวางแผน รหัสทางสังคม และความทรงจำ ทำให้พื้นที่ในมิตินี้เป็นนามธรรมและมีลักษณะเชิงอุดมคติ การทำความเข้าใจพื้นที่ผ่านกรอบความคิดจึงเป็นแนวทางที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้และการนิยามความหมายของพื้นที่

3. พื้นที่จากประสบการณ์ (Spaces of Representation หรือ Lived Space) เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิด ซึ่งทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกันจนไม่อาจแยกออกจากกันได้ ดังนั้น พื้นที่จากประสบการณ์ (Lived Space) จึงเป็นผลลัพธ์ของการรวมกันระหว่างมิติทางกายภาพและมิติทางความคิด ทำให้เกิดความหมายและการรับรู้พื้นที่ในแบบที่เชื่อมโยงกัน

จากหลักของแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place) ตามแนวทางการศึกษาของ Henri Lefevre พื้นที่ในมิติแรกคือ พื้นที่เชิงปฏิบัติการ เป็นพื้นที่ที่เรารับรู้ได้ทางกายภาพคือประสาทสัมผัสทั้ง 5 จากนั้นเมื่อเรารับรู้และตีความจึงเกิดเป็นพื้นที่ทางความคิด และท้ายที่สุดทั้งการรับรู้ทางกายภาพและการตีความทำให้เกิดเป็นพื้นที่ทางประสบการณ์ ซึ่งรวมพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิดเข้าไว้ด้วยกัน

ในส่วนนิยามความหมายของสถานที่ (Place) นั้น ลูเกอร์มันน์ ลินน์ เอ สเตเฮลี (อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2562, น. 143-145) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับสถานที่ (Place) ออกเป็น 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. สถานที่ในฐานะที่เป็นตำแหน่งแห่งที่ทางกายภาพ (physical location or site) คือสถานที่ที่มีความเป็นรูปธรรมจับต้องได้

2. สถานที่ในฐานะที่เป็นตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมหรือวัฒนธรรม (Cultural or social location) ในแง่นี้เป็นการพิจารณาว่ามนุษย์ต่างถูกยึดโยงในเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3. สถานที่ในฐานะบริบท (Context) เป็นการมองว่าความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้นผูกพันกับสถานที่อย่างไร สถานที่จึงเป็นเครื่องอธิบายถึงจุดยืนทางสังคมของหน่วยพื้นที่ (areal unit) รวมถึงสถานที่แวดล้อม

4. สถานที่ในฐานะที่ถูกประกอบสร้างผ่านกาลเวลา (socially constructed through time) การที่คนคนหนึ่งจะเข้าใจสถานที่หนึ่ง ๆ ได้นั้น ต้องเข้าใจประวัติศาสตร์หรือกระบวนการทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมที่ประกอบสถานที่หนึ่ง ๆ ขึ้นจากอดีตกาลมาจนปัจจุบัน

5. สถานที่ในฐานะกระบวนการทางสังคม (Social process) มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่อยู่นิ่ง

ทั้งนี้ สรุเตช โชติอุมพันธ์ (2562, น. 143-146) ก็ได้สรุปลักษณะสำคัญของสถานที่ (Place) ไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) สถานที่ที่มีตำแหน่งแห่งที่ 2) มีการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติกับองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น 3) แม้ว่าสถานที่แต่ละแห่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแต่ล้วนเชื่อมโยงกันผ่านระบบปฏิสัมพันธ์ และเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการเปลี่ยนแปลงและการไหลเวียนอย่างต่อเนื่อง 4) สถานที่ต่างถูกเชื่อมโยงกับท้องถิ่น 5) สถานที่มักมีการเปลี่ยนแปลงหรือมักอยู่ในกระบวนการก่อร่าง (becoming) และ 6) สถานที่มีความหมาย ทั้งนี้ ในอดีตการวิจารณ์วรรณกรรมตามแนวขนบมักมองว่าสถานที่เป็นเพียงฉากหรือบริบทที่ช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของตัวละครได้ชัดเจนขึ้น สถานที่ในวรรณกรรมไม่จำเป็นต้องเหมือนกับโลกความเป็นจริงเสมอไป แต่ทำหน้าที่เป็นฉากหลังที่สอดคล้องกับเหตุการณ์และการดำเนินเรื่อง เอ็ม. เอช. เอบรัมส์ (MH Abrams, 1985, p. 192) ได้นิยามฉากท้องเรื่องว่าเป็นสถานที่เวลาในประวัติศาสตร์และบริบทเหตุการณ์ทางสังคม

จะเห็นได้ว่าจากการนิยามและลักษณะของพื้นที่และสถานที่นั้น ในทางวรรณกรรมก็มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบหนึ่ง คือ “ฉาก” เนื่องจากเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและเวลา และฉากก็มีการกล่าวถึงสถานที่และเวลา โดยฉากในวรรณกรรมสามารถแบ่งได้ 6 ประเภท ดังนี้ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2538, น. 189-197)

1. ฉากธรรมชาติ ได้แก่ สภาพธรรมชาติแวดล้อมตัวละคร เช่น ทิวทัศน์ทะเล ภูเขา ฯลฯ การตกแต่งภายในบ้านหรืออาคารต่าง ๆ ฉากประเภทนี้มีความสำคัญเพราะเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในของตัวละคร มีผลต่อการกระทำและชีวิตความเป็นอยู่ของตัวละคร ผู้แต่งสร้างฉากธรรมชาติแตกต่างกันตามจุดมุ่งหมาย

2. ฉากสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ อาคารบ้านเรือนวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่มนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาและสภาพแวดล้อมตัวละครในเรื่อง สิ่งประดิษฐ์อาจสะท้อนให้เห็นตัวตนของตัวละครสะท้อนให้เห็นความเป็นระเบียบแบบแผนของบ้านเมือง

3. ฉากช่วงเวลาหรือยุคสมัย ช่วงเวลาหรือยุคสมัยของการเกิดเหตุการณ์ในเรื่องเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะช่วยในการดำเนินเรื่องและเปลี่ยนแปลง

4. ฉากการดำเนินชีวิตของตัวละคร คือสภาพแบบแผนหรือกิจวัตรในการดำเนินชีวิตของตัวละคร และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนหรือสังคม

5. ฉากสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม เช่น ศาสนา จารีตประเพณี ค่านิยม ศีลธรรม รวมทั้งอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละคร ทำให้ตัวละครแสดงปฏิกิริยาต่าง ๆ

ยุริฉัตร บุญสนิท (อ้างถึงใน สุนิฐา กำเนิดทอง, 2557) อธิบายฉากและบรรยากาศสรุปได้ดังนี้ ฉาก (Setting) ในวรรณกรรมหมายถึงสถานที่และช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ผู้แต่งใช้เป็นพื้นหลังของเรื่อง การพิจารณาฉากต้องคำนึงถึงความสมจริงและวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง โดยเฉพาะในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มุ่งสะท้อนบรรยากาศของยุคสมัยที่กล่าวถึง ฉากมักได้รับการบรรยายอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ การแต่งกาย หรือสภาพแวดล้อม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์และเหตุการณ์ในเรื่องได้ชัดเจน นอกจากนี้ กรอบเวลาของฉากยังเป็นปัจจัยที่กำหนดแนวคิดและพฤติกรรมของตัวละครให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งทำให้ฉากกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมเนื้อหาและถ่ายทอดแก่นเรื่องของวรรณกรรม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น อาจสรุปได้ว่าแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place) สามารถบูรณาการกับการศึกษาด้านภาษาและวรรณกรรมได้ โดยมีความเชื่อมโยงกับฉากในวรรณกรรมอันเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่สามารถรับรู้และเกิดการตีความ และผู้แต่งอาจสอดแทรกหรือให้ความหมายของพื้นที่และสถานที่ต่าง ๆ ไว้ในงานเขียนได้

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการประกอบสร้าง

การประกอบสร้างเป็นทฤษฎีที่มองว่าความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งหมดที่ถูกประกอบสร้างขึ้นนั้นยังลึกลับมนุษย์รู้สึกเป็นธรรมชาติ ทั้งเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา เพศ (ัญญา สังขพันธานนท์, 2566, น. 20-21) และความจริง (Reality) ในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา เนื่องจากทุกสิ่งไม่ได้มีความหมายในตนเองโดยธรรมชาติแต่เกิดจากกระบวนการประกอบสร้าง ดังที่ Stuart Hall มองว่าไม่เคยมีสิ่งที่เราเรียกว่า ความเป็นจริงจนกว่าจะมีผู้ประกอบสร้าง (construct) ความจริงนั้นขึ้นมา และการสื่อสารก็เป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้เพื่อประกอบสร้างความเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นความจริงชุดเดียวกัน เช่น ในตำนานเรื่องแม่นาคพระโขนง ระหว่างแม่นาคกับพี่มาก ต่างก็มีรหัสสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอมมนุษย์คนละชุดกัน ในขณะที่พี่มากประกอบสร้างความจริงว่า มนุษย์กับอมมนุษย์นั้นต่างฝ่ายต่างควรอยู่คนละภพ แต่แม่นาคประกอบสร้างความจริงว่า ความเป็นสามีภรรยาไม่ควรอยู่บนเงื่อนไขความเป็นคนหรือผี (กาญจนา แก้วเทพ, 2548) ซึ่งในการสร้างความจริงนั้นสามารถอธิบายได้จาก 3 แนวคิด ดังนี้

1. การสร้างความเป็นจริงตามการอธิบายของภาษาศาสตร์

Whorf และ Sapir อธิบายว่ามนุษย์ไม่ได้อาศัยอยู่เพียงแคในโลกทางกายภาพหรือโลกทางสังคมเท่านั้น แต่ยังดำรงอยู่ในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งก็คือโลกของภาษา พวกเขาชี้ให้เห็นว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับทั้งวัตถุและผู้คนในสังคม นอกจากนี้ ภาษาไม่ได้เป็นเพียงสื่อกลางในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังมียบทบาทในการกำหนดแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นจริง เช่น เมื่อเรามองเห็นสิ่งที่มีลำต้นสูงใหญ่ มีสีเขียวและสีน้ำตาล และบางส่วนสามารถรับประทานได้ เราใช้ “ภาษา” กำหนดชื่อเรียกสิ่งนั้นว่า “ต้นไม้” และเมื่อเราคิดถึงสิ่งนี้ เราก็คงคิดเป็นภาษาเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม หากในวัฒนธรรมของเราไม่มีคำศัพท์สำหรับอธิบายสิ่งนี้ เราอาจไม่สามารถคิดถึงมันได้เลย หรืออาจไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับมันในแบบเดียวกับที่ภาษาเป็นตัวกำหนด

2. การสร้างความเป็นจริงตามการอธิบายทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม

แนวคิดนี้มองว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างโลกทางสังคม (social world) ขึ้นมาเอง ดังนั้น ความรู้ของมนุษย์จึงเกิดจากกระบวนการให้ความหมายต่อการกระทำของตนเองและผู้อื่น ความเป็นจริงจึงไม่ได้มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านสำนึก (consciousness) ของบุคคล ซึ่งเชื่อมโยงกับความคิดและการกระทำ แก่นสำคัญของแนวคิดนี้คือการให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในแง่นี้ Alfred Schutz นักปรากฏการณ์นิยม ได้อธิบายว่าความคิดและการกระทำของมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากบรรทัดฐานทางสังคมและระบบค่านิยมต่าง ๆ นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการประกอบสร้างความเป็นจริงยังสัมพันธ์กับความพึงพอใจของปัจเจกบุคคล โดย Schutz ตั้งคำถามหลัก 3 ข้อ ได้แก่ 1) มนุษย์สร้างความหมาย (make sense) ให้กับโลกรอบตัวได้อย่างไร 2) มนุษย์สามารถก่อสร้าง ปรับเปลี่ยน สร้างใหม่ หรือรื้อซ่อม (construct, reconstruct, deconstruct) ชีวิตประจำวันของตนเองได้อย่างไร 3) มนุษย์สามารถทำบางสิ่งบางอย่างไปโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องหยุดคิดหรือไตร่ตรองตลอดเวลาได้อย่างไร

Berger และ Luckmann แบ่งความจริงออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ความจริงเชิงวัตถุวิสัย (objective reality) ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ยอมรับกันเป็นแบบแผนจนกลายเป็นสถาบัน (institutionalization) เช่นขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาท และกิจกรรมของมนุษย์ 2) ความจริงเชิงจิตวิสัย (subjective reality) กระบวนการสร้างความรู้คือ institutionalization บุคคลรับความรู้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ

3. การสร้างความเป็นจริงตามการอธิบายแบบทฤษฎีสื่อมวลชน

การสร้างความเป็นจริงผ่านสื่อมวลชนเป็นกระบวนการที่ส่งผลในระยะยาว โดยสื่อมวลชนสามารถนำเสนอ “ความจริง” (truth) ผ่านภาษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสื่อสาร ภาษาเป็นเครื่องมือที่เปิดโอกาสให้มนุษย์เข้าถึงและรับรู้ความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อนั้นไม่ได้มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นมาโดยผู้ผลิตสื่อ จากนั้นเผยแพร่และถ่ายทอดความเป็นจริงที่สื่อมวลชนประกอบสร้างขึ้นไปยังผู้รับสาร

จากแนวคิดทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่าทุกสิ่งบนโลกไม่มีสิ่งที่เรียกได้ว่าความจริง แต่ทุกสิ่งล้วนถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความจริง ความรู้ หรือความหมาย ก็ล้วนถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากเครื่องมือที่เรียกว่า “ภาษา” ทั้งสิ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place)

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ในวรรณกรรม

งานวิจัยด้านวรรณกรรมในต่างประเทศได้มีการศึกษาความเป็นมาและขอบเขตของแนวคิดเรื่อง พื้นที่และสถานที่ (Space and place) รวมถึงการตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นนี้ในงานวิจัย ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Jacqueline Klooster, & Jo Heirman (2011) เรื่อง Space and Literature: Questioning Space in Fiction ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจในประเด็นพื้นที่ในวรรณกรรม นอกจากนี้ ในเรียงความ Des espaces autres ที่ มิเชล ฟูโกต์ เขียนขึ้นในปี 1967 และตีพิมพ์ในปี 1984 ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในด้านมนุษยศาสตร์ โดยระบุว่า หลังศตวรรษที่ 19 แนวคิดทางประวัติศาสตร์เป็นที่โดดเด่น แต่เมื่อเข้าสู่ปลายศตวรรษที่ 20 ความสนใจในประเด็นพื้นที่กลับเพิ่มขึ้น การละเลยแนวคิดเรื่องพื้นที่ทำให้เกิดข้อถกเถียงในหมู่นักวิชาการ เช่น Buchholz และ Jahn ซึ่งโต้แย้งกับคำกล่าวอ้างของ Gotthold Ephraim Lessing ใน Laocoon (1766) ที่มองว่าวรรณกรรมเป็นศิลปะแห่งกาลเวลา ต่างจากศิลปะเชิงพื้นที่ เช่น ภาพวาดหรือประติมากรรม เนื่องจากการวรรณกรรมมักถูกมองว่ามีพื้นที่เพียงเพื่อเป็นฉากหลังของเหตุการณ์เท่านั้น และไม่ควรให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องพื้นที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในแวดวงวรรณกรรม เช่น การศึกษาพื้นที่ในวรรณกรรมอาหรับสมัยใหม่ (Hallaq a.o., 2002) หรือวรรณกรรมรัสเซีย (Joe, 2007)

สำหรับการศึกษาพื้นที่ในวรรณกรรม สามารถแบ่งคำถามสำคัญออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) คำถามเกี่ยวกับเนื้อหาของพื้นที่ ซึ่งพิจารณาว่าตัวบทมีผลอย่างไรต่อการนำเสนอพื้นที่ และพื้นที่ที่ถูกนำเสนอมีผลต่อโลกภายนอกตัวบทอย่างไร รวมถึงการเปรียบเทียบพื้นที่จริงกับพื้นที่ในจินตนาการ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเวลาและพื้นที่ เนื่องจากทั้งสองปัจจัยแยกจากกันไม่ได้ การนำเสนอช่วงเวลาต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อการรับรู้พื้นที่ และในทางกลับกัน การนำเสนอพื้นที่ย่อมมีผลต่อมิติของเวลา ซึ่งนำไปสู่คำถามว่าหากทั้งสองถูกแยกออกจากกันจะเกิดผลกระทบหรือความขัดแย้งอย่างไร 3) คำถามเกี่ยวกับอิทธิพลของพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่มีต่อตัวละครในวรรณกรรม และ 4) คำถามเกี่ยวกับอำนาจและพื้นที่ ซึ่งพิจารณาการใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือของอำนาจ ทั้งจากมุมมองของผู้ครอบครองและผู้ถูกครอบครอง

ในประเทศไทยการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ยังพบไม่มากนัก และการศึกษายังมีลักษณะของการคาบเกี่ยวกับเรื่ององค์ประกอบของโครงเรื่องคือ “ฉาก” เห็นได้จากการศึกษาของ ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก (2562) เรื่อง เมื่อ “บ้าน” ทับซ้อนกับ “บ้านเมือง” : ลักษณะ และความสำคัญของพื้นที่บ้านในบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ เนื่องจากบทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2456 เป็นเรื่องเกี่ยวกับบ้านของพระภริมย์วรกร ผู้มีความคิดต่อต้านนโยบายเสียป่า และกีดกันคนในครอบครัวไม่ให้เข้าร่วม แต่เมื่อเกิดสงครามขึ้นและบ้านของพระภริมย์วรกรต้องตกอยู่ท่ามกลางสมรภูมิรบ พระภริมย์วรกรถูกข้าศึกจับตัวและเสียลูกชาย ทำให้ความคิดเปลี่ยนมาสนับสนุนเสียป่า องค์ประกอบที่น่าสนใจของเรื่องคือ ฉาก (setting) ฉากใน หัวใจนักรบ คือบ้านของพระภริมย์วรกร ซึ่งมีนัยยะครอบคลุมถึงแนวคิดเรื่องชาติ แนวคิดเรื่อง พื้นที่ (space) ตามกรอบของ วัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) สามารถนำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์พื้นที่บ้านในเรื่องนี้ได้ เพราะพื้นที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมีความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ของผู้คน รวมถึงอุดมการณ์ (ideology) ทางการเมืองและวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะของพื้นที่บ้านในบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ 2) เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของพื้นที่บ้านในบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ จากการศึกษา พบว่าแนวคิดเรื่องพื้นที่ช่วยอธิบายบทบาทของฉากบ้านในเรื่อง หัวใจนักรบ ได้อย่างชัดเจน โดยฉากบ้านส่งผลต่อความสัมพันธ์และบทบาทของตัวละคร รวมถึงแนวคิดเรื่องชาติในสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนี้ 1) ลักษณะของพื้นที่บ้าน: การทับซ้อนระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ 1.1) บ้าน: พื้นที่ส่วนตัวกับอำนาจพ่อและสามี เรื่อง หัวใจนักรบ เปิดฉากด้วยบ้านในฐานะพื้นที่ส่วนตัว โดยเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในห้องรับแขกของบ้านพระภริมย์ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของปมขัดแย้งภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก หรือสามีกับภรรยา บ้านจึงเป็นพื้นที่ที่พระภริมย์มีอำนาจสูงสุดในการจัดการทุกอย่าง และถูกนิยามให้เป็นพื้นที่ของ เพศหญิง ตรงข้ามกับสถานที่ทำงาน ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะและมักเป็นของ เพศชาย อย่างไรก็ตาม พระภริมย์ต้องออกจากราชการก่อนวัย ทำให้เมื่อสูญเสียอำนาจในที่ทำงาน เขาจึงหันมาใช้อำนาจที่บ้านแทน 1.2) บ้านเมือง: พื้นที่สาธารณะกับอำนาจรัฐ เมื่อเกิดการสู้รบภายนอกบ้าน พื้นที่บ้านในเรื่องก็เปลี่ยนสถานะจาก พื้นที่ส่วนตัว เป็น พื้นที่สาธารณะ โดยกองกำลังเสียป่าเข้ามาใช้บ้านของพระภริมย์เป็นฐานที่มั่นในการต่อสู้ จุดนี้แสดงให้เห็นว่าบ้านไม่ใช่เพียงพื้นที่กายภาพที่อยู่หนึ่ง แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงและมีความหมายซ้อนทับกันระหว่าง “บ้าน” ในฐานะพื้นที่ส่วนตัว และ “บ้าน” ในฐานะพื้นที่สาธารณะที่หมายถึงชาติ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นี้ส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์ของตัวละครภายในเรื่อง 2) ความสำคัญของพื้นที่บ้าน: การกำหนดบทบาทตัวละครและการนำเสนอแนวคิดหลัก การทับซ้อนของพื้นที่บ้านกับบ้านเมือง สะท้อนให้เห็นว่าสงครามไม่ใช่เรื่องไกลตัว เช่นเดียวกับที่บ้านของพระภริมย์กลายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ เมื่อพื้นที่เปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในบ้านก็เปลี่ยนไปด้วย โดยมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของ ผู้ถือครองอำนาจ ผู้ต่อรองอำนาจ และ ผู้ชิงอำนาจ อย่างชัดเจน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพื้นที่และสถานที่ในศาสตร์สาขาอื่น ๆ

นอกจากแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and place) สามารถประยุกต์เข้ากับการศึกษาด้านวรรณกรรมแล้ว ยังสามารถศึกษาในมิติของสังคมและวัฒนธรรม ดังที่ กรประพัทธ์ ศรีเขียวหอม ญฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และสมิทธิ์ชาติ พุมมา (2563) เขียนบทความวิจัยเรื่อง พื้นที่และความหมายโฮมสเตย์เกาะยอเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทพหุวัฒนธรรม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ในบริบทสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งรูปแบบการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตามมิติเวลา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของความหมาย โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นที่และความหมายโฮมสเตย์เกาะยอเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทพหุวัฒนธรรม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 กลุ่ม จำนวน 35 คน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มคนทำโฮมสเตย์ กลุ่มอาชีพในชุมชน กลุ่มผู้นำและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่และความหมายโฮมสเตย์เกาะยอเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทพหุวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ 1) พื้นที่และความหมายชุมชนเกาะยอยุคก่อนการท่องเที่ยว (ก่อน พ.ศ. 2529) ชุมชนมีบรรทัดฐานรับรองสิทธิในพื้นที่และให้ความหมายภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชน 2) พื้นที่และความหมายชุมชนเกาะยอยุคการท่องเที่ยววิถีชุมชน (พ.ศ. 2529-พ.ศ. 2547) ชาวบ้านสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวภายใต้วิถีชุมชน การรับรู้สิทธิและความหมายทะเลของชาวบ้านซ้อนทับระหว่างระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ระบบกรรมสิทธิ์รัฐ และระบบทรัพย์สินแบบเปิด และ 3) พื้นที่และความหมายชุมชนเกาะยอยุคการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ (พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2560) ชาวไทยเชื้อสายมลายูจากชายแดนใต้เข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น ชาวบ้านทำโฮมสเตย์ควบคู่การท่องเที่ยววิถีชุมชนและกิจกรรมสันตินาการ รัฐกับชุมชนช่วงชิงความหมายพื้นที่ชายฝั่งทะเล ทำให้สิทธิในพื้นที่ยังคงเป็นประเด็นที่หาข้อสรุปไม่ได้

ทำนองเดียวกับการศึกษาด้านสังคมศาสตร์โดยอาศัยกรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ของ สรिताมยุขโชติ อีราพร ทองปัญญา และธนารดี คำยา (2562) ทำการศึกษาเรื่องมิตรคาม : พื้นที่แห่งการพัฒนาความทรงจำ และการต่อรองความหมาย เนื่องจากในปีพ.ศ. 2558 รัฐบาลได้มีการอนุมัติโครงการให้พัฒนาพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้ประชาชนทุกคนได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเจ้าพระยาได้อย่างทั่วถึง จึงได้มีการดำเนินการก่อสร้างทางเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้น ทำให้มีสถานที่หลายแห่งได้รับผลกระทบ รวมทั้งชุมชนมิตรคามที่มีความเกี่ยวข้องกับน้ำมาเป็นเวลากว่า 60 ปี ผู้วิจัยจึงทำการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจากมุมมองของภาครัฐและมุมมองของผู้อยู่อาศัย และ 2) เพื่อศึกษาการต่อรองความหมายและความคาดหวังที่จะอยู่ร่วมกับแม่น้ำในอนาคต ผลการศึกษาพบว่า การให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในมุมมองจากภาครัฐในฐานะของ พื้นที่แห่งการพัฒนาและพื้นที่ที่ควรได้รับการจัดระเบียบประกอบด้วย 3 มิติ คือ 1) การพิจารณาพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านมิติเชิงกายภาพในฐานะเป็นส่วนหนึ่ง

ของพื้นที่เมืองโดยรวม 2) การมองพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในมิติของการลงทุนทางเศรษฐกิจ และ 3) การสร้างความหมายให้กับผู้อยู่อาศัยริมแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างชุมชนมิตรคามในฐานะผู้บุกรุกพื้นที่ของภาครัฐ ด้านการให้ความหมายของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจากมุมมองของผู้อยู่อาศัยนั้นมองในฐานะของ พื้นที่แห่งความผูกพัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ 3 มิติดังนี้ 1) พื้นที่แห่งความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษ 2) พื้นที่แห่งอดีตที่เคยพึ่งพิงแม่น้ำ: แม่น้ำสายใยแห่งการเลี้ยงชีพ และ 3) พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเอื้อต่อการดำรงชีวิตในเมืองใหญ่ ด้านการต่อการการให้ความหมายและความคาดหวังที่จะอยู่ร่วมกับแม่น้ำในอนาคตระหว่างผู้อยู่อาศัยและภาครัฐ ซึ่งมีรูปแบบการรองรับดังนี้ 1) การรองรับกับภาครัฐโดยตรง โดยการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ และ 2) การรองรับทางอ้อม

นอกจากนี้ ยังพบการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพื้นที่อีกด้วย ดังงานของ โอปอล์ ประภาวดี (2547) ศึกษาเรื่อง ร้านน้ำชา : พื้นที่ที่มีความหมายของคนเมืองนครศรีธรรมราช กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากผู้วิจัยสังเกตว่าภาคใต้มีพื้นที่หนึ่งที่เป็นศูนย์กลางให้ผู้คนมาพบปะสังสรรค์กัน นั่นคือ ร้านน้ำชา ซึ่งเปิดกว้างให้คนทุกชนชั้นและกลุ่มชาติพันธุ์ใช้พื้นที่ร่วมกัน แม้ว่าหลายพื้นที่ในภาคใต้จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสทุนนิยม แต่ร้านน้ำชาในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราชกลับยังคงอยู่ และมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย แม้ไม่มียี่ห้อ ไม่มีการตกแต่งหรูหรา หรือโฆษณา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาว่าพื้นที่ร้านน้ำชามีบทบาท หน้าที่ อย่างไรในสังคมเมืองนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาว่าท่ามกลางโลกทุนนิยมและวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ พื้นที่สาธารณะเช่นร้านน้ำชามีการปรับตัวเองให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างไร 3) เพื่อศึกษาสังคมและวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันของภาคใต้โดยเฉพาะเขตเทศบาลนครศรีธรรมราชผ่านพื้นที่ร้านน้ำชา ซึ่งผลการศึกษาพบว่า 1) เมื่อมีระบบทุนนิยมทำให้พื้นที่สาธารณะเดิมเสื่อมความสำคัญลงไป ร้านน้ำชาซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะในสังคมยุคใหม่ที่ทำให้ผู้คนในเมืองได้มีโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กันทั้งในแง่ที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในเมือง สร้างความหวัง สร้างเครือข่ายความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตผ่านความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ 2) พื้นที่สาธารณะในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ร้านน้ำชาไม่อาจเป็นพื้นที่ที่สามารถก้าวไปถึงบทบาทในการจรรโลงจิตใจดังพื้นที่สาธารณะดั้งเดิมของชุมชนได้ สามารถตอบสนองการใช้พื้นที่สาธารณะได้ในเชิงปัจเจกและช่วยตอบสนองความต้องการในทางโลกเท่านั้นแต่ไม่ได้ตอบสนองความสมดุลให้จิตใจในทางธรรมได้มากนัก 3) ร้านน้ำชายังเป็นพื้นที่สาธารณะที่ช่วยลดทอนความตึงเครียด เป็นพื้นที่สำหรับวัยรุ่นและคนหนุ่มเพศชายได้ใช้แสดงตัวตนในช่วงเปลี่ยนผ่านของวัย แสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพ และยังมีบทบาทในการผลิตซ้ำบุคลิกลักษณะเฉพาะบางประการของคนใต้ เช่น การนับถือวัฒนธรรมนักลองใจกว้าง รักพวกพ้อง และท้องถิ่นนิยม แม้จะเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นได้เข้าไปปฏิสัมพันธ์กัน แต่ร้านน้ำชาที่ไม่ได้เป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับผู้หญิง อย่างไรก็ตามภายใต้สภาพสังคมการเมืองที่จำกัดให้พื้นที่สาธารณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นลดน้อยลง พื้นที่ร้านน้ำชา

จึงเป็นพื้นที่สาธารณะไม่เป็นทางการที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งกันและกันจนกลายเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่มีความหมายยิ่งของเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชตลอดจนเมืองอื่น ๆ ในภาคใต้ยุคปัจจุบัน

ในการศึกษาของ ชโลธร จันทะวงศ์ (2559) ก็เช่นเดียวกัน ได้ทำการศึกษาเรื่อง Changes in space, place and the role of Thai Classical Puppet Theater “Joe Louis” การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ สถานที่ และบทบาทของโรงละคร หุ่นกระบอกไทย “โจหลุยส์” โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ สถานที่ และบทบาทของโรงละคร หุ่นกระบอกไทยโจหลุยส์ ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทของโรงละคร หุ่นโจหลุยส์ในปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ สถานที่ ระยะทาง และการทำแผนที่ของโรงละครหุ่นกระบอกโจหลุยส์ ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้รับผลกระทบโดยตรงต่อคณะหุ่นเชิด มีการจัดตั้งการแสดงพิเศษขึ้นเพื่อให้บริการประชาชนในโอกาสพิเศษ เมื่อเทียบกับในอดีต โรงละครได้รับความนิยมอย่างมากจากคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันเอกลักษณ์กลายเป็นการแสดงเพื่อให้เห็นถึงมรดกของชาติ เนื้อหาของการแสดงก็มีการกำหนดขอบเขตให้แสดงในการแสดงเนื่องจากสถานที่เล็กกว่า คณะต้องแสดงกลางร้านอาหาร สิ่งที่พวกเขาสามารถทำได้กำหนดว่าผู้ชมจะได้รับประสบการณ์อย่างไรในพื้นที่ที่กำหนด ละครหุ่นกระบอกโจหลุยส์เคยเป็นการแสดงมวชนที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปได้ชมและ ดำเนินการอย่างกว้างขวางทั่วประเทศในฐานะความบันเทิงหลักในโอกาสต่าง ๆ คณะละครหุ่นได้เปลี่ยนระยะห่างจากสาธารณะเป็นการผสมผสานระหว่างระยะห่างทางสังคมและส่วนตัว คณะหุ่นเชิดปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อรับใช้วัฒนธรรมของคนในเมือง โดยลดพื้นที่และขอบเขตของพวกเขาในการแสดงในท้องถิ่นลงเพื่อแสดงถึงมรดกของชาติ โรงละครหุ่นกระบอกโจหลุยส์ได้เปลี่ยนจากการแสดงมวชนเป็นการแสดงเฉพาะในโอกาสพิเศษ (โดยเฉพาะระดับนานาชาติ) การปรับตัวของโรงละครหุ่นกระบอกโจหลุยส์อาจเป็นโอกาสที่ศิลปะหุ่นกระบอกเล็กของไทยไม่ให้จางหายไปจากสังคมไทย พวกเขายังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนในด้านดนตรี ศิลปะ และการเต้นรำ ผ่านสถานที่ซึ่งเป็นร้านอาหารที่มีการแสดงประสิทธิภาพเฉพาะและการปรับเปลี่ยนบางอย่าง การแสดงมีความทันสมัยมากขึ้นและเรื่องราวถูกแยกออกเป็นตอนสั้น ๆ ซึ่งมีความแตกต่างจากในอดีต

นอกจากนี้ ญัฐวดี ปรียวนิตย์ (2555) ศึกษาเรื่อง จริยศาสตร์ของพื้นที่ เนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ส่งผลให้มุมมองเกี่ยวกับ พื้นที่ (space) เปลี่ยนแปลงไปอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในแนวคิดแบบ หลังสมัยใหม่ (post-modernism) ซึ่งไม่ได้มองพื้นที่เป็นเพียงสิ่งว่างเปล่า หยุดนิ่ง และมีหน้าที่รองรับปรากฏการณ์ทางสังคมเท่านั้น แต่พื้นที่ยังเป็นปัจจัยที่กำหนดและมีปฏิสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคม รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทางสังคมเอง นอกจากนี้ พื้นที่ การใช้สอยพื้นที่ และแนวทาง

การจัดการพื้นที่ ยังมีความเชื่อมโยงกับระบบคุณค่าและจริยธรรมของสังคมอย่างลึกซึ้ง วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ 1) เพื่อสำรวจความคิดเรื่องพื้นที่ในทศวรรษก่อนสมัยใหม่ของไทย และระบบคุณค่าที่เป็นรากฐานของความคิดนั้น 2) เพื่อนำภาพความแตกต่างของการใช้สอย และการจัดการพื้นที่ระหว่างพื้นที่ในคติแบบไทยและพื้นที่ในคติแบบสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ในคติสมัยใหม่ และพื้นที่ในคติไทย มีความขัดแย้งกันในเชิงจริยศาสตร์ โดย พื้นที่ในคติสมัยใหม่ ตั้งอยู่บนแนวคิดที่มองว่าสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์เป็นเพียงวัตถุที่ไร้จิตสำนึกและเจตจำนง ดำรงอยู่เพื่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น สิ่งแวดล้อมถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุสิ่งของและสิ่งมีชีวิตที่สามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ส่วนสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากนี้ เช่น เทวดา ผีนางไม้ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถูกมองว่าไม่มีตัวตนอยู่จริง มนุษย์จึงถือว่าตนเองมีความสำคัญเหนือสรรพสิ่งทั้งปวง และมีสิทธิ์ครอบครอง ดัดแปลง หรือใช้ประโยชน์จากทุกสิ่งได้ตามความต้องการ ในทางตรงกันข้าม พื้นที่ในคติไทย ตั้งอยู่บนแนวคิดที่มองว่าสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ไม่ได้มีเพียงวัตถุที่มองเห็นหรือสัมผัสได้เท่านั้น แต่ยังมีจิตวิญญาณสถิตอยู่ในทุกแห่งหน จิตวิญญาณเหล่านี้มีสำนึก มีเจตจำนงของตนเอง และบางครั้งยังมีอำนาจเหนือมนุษย์อีกด้วย มนุษย์ในมุมมองนี้เป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม มิได้อยู่เหนือหรือมีความสำคัญมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และในบางด้านมนุษย์ยังมีข้อจำกัดมากกว่าสัตว์อื่น ๆ ด้วยซ้ำ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องปฏิบัติตัวด้วยความอ่อนน้อมและให้ความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีพื้นที่และสถานที่ (Space and place) จะเห็นได้ว่า แนวคิดนี้ครอบคลุมการศึกษาในหลายด้าน เช่น สังคมศาสตร์ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงในด้านวรรณกรรมก็มีการใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่เช่นเดียวกัน พื้นที่ที่จะมีลักษณะเป็นนามธรรม มีความลึกลับ ซึ่งในงานวรรณกรรมนั้นก็มักมีลักษณะของการสร้างพื้นที่ กล่าวคือ การสร้างฉากหรือสภาพแวดล้อมในเนื้อเรื่อง ทั้งฉากธรรมชาติ ฉากสิ่งประดิษฐ์ ฉากช่วงเวลา ฉากการดำเนินชีวิต และฉากเชิงนามธรรม ล้วนเป็นฉากที่กวีสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ผ่านมุมมองของตัวกวีเอง นอกจากนี้ การให้ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในวรรณกรรมก็มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่อย่างชัดเจน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการประกอบสร้าง

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม (social constructionism) จะเห็นได้ว่า ความรู้ ความจริง หรือความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในเชิงวัฒนธรรมล้วนเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ในงานวิจัยทางวรรณกรรมจึงมีการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบสร้างในหลากหลายประเด็น ทั้งการประกอบสร้าง ความหมาย การประกอบสร้างพื้นที่ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ ฯลฯ ดังเช่นการศึกษาของ ปุรินทร์ นาคสิงห์ (2562) เรื่องพรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม พรานบุญเป็นตัวละครสำคัญในวรรณคดีเรื่องพระสุธนมนโรร่า และเป็นผู้จับมนโรร่า มาถวายพระสุธนจนเกิดเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งนี้ โนรา เป็นละครรำประเภทหนึ่งซึ่งแพร่หลายในภาคใต้ ได้มีการนำวรรณคดีพระสุธนมนโรร่าไปเป็นส่วนหนึ่งของการแสดง ตัวละครสำคัญจะประกอบด้วย ตัวพระ ตัวนาง และตัวพราน โดยผู้แสดงเป็นพรานจะต้องใส่อุปกรณ์สำคัญครอบใบหน้าคือ “หน้าพราน” ซึ่งมีการนำอุปกรณ์นี้มาใช้ร่วมพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของโนราประกอบกับความเชื่อต่าง ๆ เฉพาะกลุ่ม เริ่มแพร่กระจายไป จนทำให้ความเชื่อเรื่อง “หน้าพราน” หรือ “พรานบุญ” กลับได้รับความนิยมในวงการ พระเครื่องและบุคคลทั่วไป ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการประกอบสร้าง ความหมายให้กับ “พรานบุญ” ในบริบทร่วมสมัย 2) เพื่อศึกษาการประกอบสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ และการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของ “พรานบุญ” ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของหน้าพรานถูกประกอบสร้าง 3 ลักษณะ คือ ตัวตลก ตัวละคร และครู/บรรพชน โดยความหมายในฐานะ ตัวละครในวรรณคดีถูกผลิตซ้ำมากที่สุด ด้านการประกอบสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญคือ เจ้าพิธีต้องสืบเชื้อสายโนรา มีเรื่องเล่าหรือตำนานรองรับ พิธีกรรมต้องครบ และมีประสบการณ์เป็นที่โจษขาน ส่วนการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนความเชื่อให้ กลายเป็นทุน ทำให้หน้าพรานกลายเป็นสินค้า โดยอาศัยองค์ประกอบสำคัญคือการสื่อสารทำให้ หน้าพรานเป็นที่รู้จักและความพิเศษที่สร้างขึ้นทำให้เกิดความต้องการของตลาด จะเห็นได้ว่าเกิดจาก ตัวละครในเรื่องเล่าหรือวรรณคดีได้การประกอบสร้างจนกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

นอกจากการศึกษาการประกอบสร้าง ความหมายทางสังคมจากตัวละครในวรรณคดี จนเกิดเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบสร้าง ความหมายในมิติของ เพศภาวะ ดังเช่นการศึกษาของ ดลยา แก้วคำแสน และปฐม หงส์สุวรรณ (2563) เรื่องการประกอบสร้าง ความหมายของผู้หญิงในชาดกล้านนา เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าในวรรณกรรมชาดกเรื่องกุสสราชาชาดก จันทมาตกชาดก นางอุทธร และสุพรมโหมกขะหมาเก้าหางเป็นวรรณกรรมที่มีการนำเสนอภาพแทน ผู้หญิงล้านนาเอาไว้อย่างหลากหลาย ภายใต้การครอบงำของอุดมการณ์พุทธศาสนาอันมีกรอบแนวคิด ชายเป็นใหญ่กำกับอยู่ จึงทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง การประกอบสร้าง ความหมายผู้หญิงแบบปิตาธิปไตย และ 2) เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้าง ความหมายผู้หญิง ในชาดกล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของผู้หญิงในระบบปิตาธิปไตย ถูกกำหนดและควบคุม

ผ่านมุมมองของผู้ชาย ซึ่งเป็นผู้เลือกสรรและผลิตซ้ำภาพลักษณะที่ต้องการให้ผู้หญิงเป็น พร้อมทั้งทำให้ภาพเหล่านั้นดูเป็นเรื่องธรรมชาติ เพื่อรักษาและเสริมสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจของเพศชาย นอกจากนี้ ชาดกล้านนา ยังนำเสนอบทบาทของผู้หญิงผ่านภาพแทนในหลายมิติ เช่น แม่ เมีย สมบัติของผู้ชาย เพศที่ต้องพึ่งพิง วัตถุทางเพศ และ ตัวแทนของความไม่สะอาดหรือไม่บริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม ความหมายของผู้หญิงที่ปรากฏในชาดกอาจไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงทั้งหมด และไม่ใช่ว่าเพียงแค่ว่าผู้หญิงเท่านั้นที่ถูกประกอบสร้างภาพแทน แต่ผู้ชายเองก็ถูกกำหนดภาพลักษณะผ่านกระบวนการนี้เช่นกัน เห็นได้จากการศึกษาของ สุภาวดี เพชรเกตุ และ กาญจนา วิชญาปกรณ์ (2562) เรื่อง กบฏล้านนา : การประกอบสร้างภาพแทนผู้ชายล้านนาในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2549-2560 ซึ่งศึกษาผ่านเหตุการณ์การก่อกบฏในล้านนา 2 ครั้ง คือ กบฏพระยาปราบสงครามในพ.ศ. 2432 และกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ใน พ.ศ. 2445 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนผู้ชายล้านนาในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2490-2560 ผ่านเหตุการณ์กบฏพระยาปราบสงครามและกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ ผลการศึกษาพบว่า ล้านนาเคยเกิดการก่อกบฏขึ้นสองครั้ง เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับนโยบายปรับปรุงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2490-2560 โดยเฉพาะใน ทัพทัน 1902 ของ พ.วังน่าน รากนครา และสะพานแสงคำ ของ ปิยะพร ศักดิ์เกษม นวนิยายทั้งสามเรื่องนี้สะท้อนให้เห็น ภาพแทนของผู้ชายล้านนา ในฐานะ นักสู้เพื่อบ้านเมืองและผลประโยชน์ของตนเอง โดยบุคคลเหล่านี้ไม่ได้ใช้เพียงกำลังเพื่อต่อสู้ แต่ยังอาศัยสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาและมีการวางแผนอย่างรอบคอบในการต่อสู้แต่ละครั้ง

นอกจากนี้ยังพบว่าการประกอบสร้างความเป็นอัตลักษณ์ ดังเช่นการศึกษาของ บุษยมาส นวนงาม และภาควมณี สุขเจริญ (2566) เรื่อง ครุฑา : การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวละครครุฑในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน เนื่องจาก ครุฑ เป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญต่อคนไทยมาอย่างยาวนาน โดยถูกใช้เป็นตราประจำหน่วยงานราชการในประเทศไทย ซึ่งมีที่มาจากคติความเชื่อในศาสนาฮินดู ตามตำนานกล่าวว่า พระนารายณ์ ซึ่งเป็นสมมติเทพได้ต่อสู้กับครุฑ แต่ไม่มีฝ่ายใดแพ้หรือชนะ สุดท้ายจึงทำสนธิสัญญาให้ครุฑเป็นทั้งตัวแทนและพาหนะของพระองค์ ความศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และความเชื่อมั่นในพลังแห่งครุฑส่งผลให้ครุฑมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ตำนานครุฑยังปรากฏในวรรณคดีพราหมณ์ ฮินดู และวรรณคดีไทยหลายเรื่อง นอกจากนี้ วรรณกรรมร่วมสมัยก็ได้รับอิทธิพลจากเรื่องราวของครุฑเช่นกัน โดยเฉพาะในนวนิยายที่เขียนโดยนักเขียนรุ่นใหม่ รวมถึง นวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ซึ่งนำตำนานครุฑมาผสมผสานเข้ากับเนื้อเรื่องในรูปแบบใหม่ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของครุฑในนวนิยายชุดหิมวันต์รัฐจวน ผลการศึกษาพบว่าการประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวละครครุฑมี 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การแปลงกาย การจำแลง แปลงตัวจากครุฑเป็นมนุษย์ และร่างมนุษย์กลับกลายเป็นครุฑ 2) การสื่อสาร กระบวนการถ่ายทอดสารจากครุฑไปยังมนุษย์ซึ่งมีการสื่อสาร

ทั้งทางตรง และทางอ้อม อีกทั้งยังมีการสื่อสารระหว่างตัวละครมนุษย์ด้วยกัน 3) การครอบงำ การควบคุม การมีอำนาจควบคุมให้บรรลุตามความต้องการทั้งด้านความคิดและการกระทำ 4) การใช้กำลังในการต่อสู้และการต่อสู้ด้วยมีอาวุธ และ 5) การเคลื่อนไหวในลักษณะเฉพาะ ซึ่งไม่ใช่การเคลื่อนไหวแบบปกติทั่วไป ซึ่งลักษณะเฉพาะเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ของครุฑ

ในงานเขียนประเภทสารคดีก็มีการศึกษาเรื่องการประกอบสร้างเช่นเดียวกัน ดังเช่น การศึกษาของอริพงษ์ เพ็ชรเกิด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2564) เรื่อง การประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดีของอรสม สุทธิสาคร เนื่องจากในปัจจุบัน เรื่องราวเกี่ยวกับนักโทษถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย รวมถึงงานเขียนประเภทสารคดีที่สะท้อนประเด็นของนักโทษผ่านภาษาที่สร้างสรรค์และแฝงไปด้วยความเชื่อหรือค่านิยมของสังคม นอกจากนี้ ยังมีการใช้กลวิธีทางภาษา (linguistic strategies) เพื่อประกอบสร้างภาพของนักโทษให้เป็นไปตามมุมมองของผู้เขียน อรสม สุทธิสาคร เป็นหนึ่งในนักเขียนที่นำเสนอเรื่องราวของนักโทษในรูปแบบสารคดีได้อย่างน่าสนใจ เนื่องจากผู้เขียนลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากสถานที่จริง ทำให้เนื้อหามีความสมจริง และมีมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาในประเด็นของการประกอบสร้างความเป็นนักโทษ ผลการศึกษาพบว่า อรสม สุทธิสาคร ตอกย้ำให้ผู้อ่านเห็นอัตลักษณ์ของนักโทษด้วยกลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี คือ 1) กลวิธีทางศัพท์ ได้แก่ การใช้คำศัพท์หรือวลี และการอ้างถึงส่วนใหญ่ และกลวิธีทางวจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม ได้แก่ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การใช้ข้อมูล การใช้สหบท การใช้ความเปรียบ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ และการใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์ ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของนักโทษถูกนำเสนอผ่านมุมมองของนักเขียนและนำไปสู่การสร้างความจริงให้แก่สังคม

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมของชาวหุย ในการศึกษาเรื่อง การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาในวรรณกรรมพื้นบ้านชาวหุย ของหยางจิ้น และคณะ (2564) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมชาในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวหุย ผ่านผลงานของหลี่สูเจียงและหวังเจิ้งเหว่ย โดยกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยวรรณกรรมพื้นบ้านชาวหุยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชา จำนวน 18 เรื่อง จากทั้งหมด 157 เรื่อง การศึกษานี้ใช้แนวคิดการสร้างอัตลักษณ์ผ่านวรรณกรรม ผลการศึกษาเผยให้เห็นว่าวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวหุยมียุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมชา โดยมีการนำเสนอ 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การสร้างอัตลักษณ์ด้านอาหารของชาวหุยผ่านชาถ้วยหวานและถั่วดำ 2) การสืบทอดประเพณีชา 3) วัฒนธรรมการต้อนรับแขกด้วยชา 4) การใช้ชาเป็นยาในการรักษาโรค 5) ชาเป็นสัญลักษณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม 6) ความหลากหลายของวัฒนธรรมชาของชาวหุย โดยชาเป็นส่วนสำคัญในปรัชญาการเข้าสู่สังคมของชาวหุยและสะท้อนถึงจิตวิญญาณของชาวหุยที่หนึ่งเดียว

อีกทั้งยังมีการศึกษาการประกอบสร้างความหมายในแง่ของกลวิธีในการใช้ภาษา พบในการศึกษาของ กิตติยา คุณารักษ์ และพรพิมล เพ็ญประภา (2564) เรื่อง กลวิธีทางภาษาในการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในนวนิยายสังนิยมนมหัสจรรย์เรื่อง นางพญาอสรพิษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในนวนิยายสังนิยมนมหัสจรรย์เรื่อง นางพญาอสรพิษ ของตรี อภิรุณ โดยใช้กรอบแนวคิดด้านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สังนิยมนมหัสจรรย์ และการสร้างความหมาย การศึกษามุ่งเน้นไปที่ 6 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาษาในการเล่าความจริง ซึ่งเสนอเนื้อเรื่องที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ 2) ภาษาในการสร้างความเหนือจริง โดยสร้างบรรยากาศลึกลับเกี่ยวกับวิญญาณและความตาย 3) ภาษาในการสร้างอารมณ์ เพื่อให้ผู้อ่านมีความเชื่อในกฎแห่งกรรม 4) ภาษาในการสื่อความก้าวร้าวรุนแรง โดยแสดงเหตุการณ์จริงในสังคมและแทรกจินตนาการ 5) ภาษาในการสื่อความคิดทางการเมือง ผ่านการถกเถียงและการต่อสู้ทางการเมือง 6) ภาษาจากคำยืมบาลีและสันสกฤต ที่ใช้ในการสื่อความหมายด้านหลักธรรมทางพุทธศาสนา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการประกอบสร้าง พบว่าการประกอบสร้างไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การสร้างความหมาย แต่ยังรวมถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ซึ่งสามารถพบได้ในวรรณกรรมหลากหลายประเภท ทั้งบันเทิงคดีและสารคดี กระบวนการนี้เกิดขึ้นผ่านการใช้กลวิธีทางภาษา (linguistic strategies) ที่มีบทบาทในการกำหนดและกำกับการรับรู้ของผู้อ่านต่อสิ่งที่ถูกนำเสนอ ทั้งนี้ การประกอบสร้างในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและบริบทของสังคมที่งานเขียนนั้นเกิดขึ้น ซึ่งทำให้การใช้ภาษากลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยกำหนดมุมมองและการรับรู้ของผู้คนต่อเรื่องราวและตัวบุคคลต่าง ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพคือการศึกษาของ วิลาวัลย์ แพงทรัพย์ (2563) เรื่อง จินตภาพในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ โดยวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้คือ 1) เพื่อศึกษาการประกอบสร้างกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ 2) เพื่อศึกษาจินตภาพในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีการประกอบสร้างกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ คือโครงสร้างกวีนิพนธ์ที่มีการเปิดเรื่องโดยการพรรณนา เช่นการพรรณนาถึงสถานที่และบรรยากาศการบรรยาย และมีการดำเนินเรื่องทั้งตามลำดับเวลาและสถานที่ นอกจากนี้ กวีปิดเรื่องทั้งแบบสุขนานุกรมและโคกนาฏกรรม โดยมีการทิ้งท้ายแง่คิด อีกทั้งกวีใช้กลวิธีทางภาษาโดยการเลือกใช้คำที่มีผลต่อความรู้สึกของผู้อ่าน ตลอดจนทำให้เกิดความคิดและเกิดอารมณ์สะท้อนใจจากการใช้คำของกวี ทำให้เกิดภาพในจิตใจเมื่อผู้อ่านได้อ่านกวีนิพนธ์นี้ เช่น ภาพธรรมชาติ แม่น้ำ เสียงต่าง ๆ ในธรรมชาติ เป็นต้น โดยมีการใช้คำซ้อน การเล่นคำ การใช้คำบอกแสง สี การใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน และการใช้โวหารภาพพจน์

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษากวินิพนธ์เขียนแผ่นดินตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ เนื่องจาก กวินิพนธ์เขียนแผ่นดินมีความโดดเด่นในเรื่องการพรรณนาและบรรยายธรรมชาติของกวี ดังการศึกษา ของ ธนากร จิวสุวรรณ และสุวรรณี ทองรอด (2567) เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในกวินิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : การศึกษาตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผู้วิจัยพบว่าเมื่ออ่านแบบเขียว (green reading) จะเห็นว่ากวินิพนธ์เขียนแผ่นดินจัดเป็นวรรณกรรม สีเขียว (green literature) เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ แนวคิดด้านนิเวศวิทยา ผู้วิจัยจึงทำการศึกษานี้โดยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติ ในกวินิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ผลการศึกษาพบว่า เขียนแผ่นดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ มนุษย์ทำลายรุกรานธรรมชาติ ธรรมชาติทำร้าย มนุษย์ และมนุษย์โยนหาธรรมชาติในวิถีชีวิตชนบท ทำให้เห็นว่า กวินิพนธ์เขียนแผ่นดินสะท้อนถึง เรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ ตลอดจนการตระหนักรู้ถึงการรักษาธรรมชาติ ให้คงอยู่

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน พบว่างานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ กวินิพนธ์เรื่องนี้ยังมีจำนวนไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้านวรรณศิลป์และการใช้ภาษา เช่น การศึกษาจินตภาพ กลวิธีทางภาษา และขนบการประพันธ์ ตลอดจนการศึกษาในแนวการวิจารณ์ เชิงนิเวศที่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกวินิพนธ์ ขณะที่ การศึกษาประเด็นเรื่อง “พื้นที่” และการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวินิพนธ์ เขียนแผ่นดิน โดยตรงนั้นยังไม่ปรากฏการศึกษาย่างชัดเจน ทั้งที่กวินิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานวรรณกรรมขนาดใหญ่ ที่รวบรวมภาพพื้นที่ทั่วประเทศไทย ทั้งในมิติทางธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และ ความทรงจำของผู้คนไว้อย่างหลากหลาย

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กวินิพนธ์เขียนแผ่นดิน ยังเปิดโอกาสให้สามารถศึกษา วิเคราะห์ได้อีกหลายมิติ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องพื้นที่และสถานที่ในทางวรรณกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับ ทั้งประสบการณ์ การรับรู้ โลกทัศน์ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกวี การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวินิพนธ์เขียนแผ่นดินครั้งนี้ จึงเป็นการขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่อีกมิติหนึ่ง นอกจากจะช่วยให้เห็น ลักษณะการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ผ่านภาษาและประสบการณ์ของกวีแล้ว ยังช่วยเปิด พื้นที่ทางการศึกษาวรรณกรรมไทยในมุมมองด้านพื้นที่ (Space and Place) ซึ่งยังได้รับความสนใจ ไม่มากนักในการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยอีกด้วย

บรรณนิทัศน์กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

กวีนิพนธ์เรื่อง เขียนแผ่นดิน ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นกวีนิพนธ์ขนาดยาวที่เขียนขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2533–2535 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีพันปีหลวง ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 60 พรรษา ผู้ประพันธ์ได้เดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยเพื่อสัมผัสพื้นที่จริงและถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านงานกวีนิพนธ์ โดยเนาวรัตน์กล่าวถึงความตั้งใจในการเขียนไว้ว่า ต้องการ “เขียนแผ่นดินให้ทั่วไทย” ผ่านการนั่งเขียนบทกวีเบื้องหน้าสถานที่จริงในแต่ละจังหวัด

ลักษณะเด่นของกวีนิพนธ์เรื่องนี้คือ การสร้างสรรค์บทกวีจากประสบการณ์ตรงของกวีที่ได้เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น การเขียนจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดแบบ “ประทับใจนิยม” (Impressionism) ที่เน้นการรับรู้และถ่ายทอดความรู้สึกจากสิ่งที่ปรากฏเบื้องหน้า ณ ขณะนั้น

ในด้านโครงสร้าง กวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน เป็นการรวบรวมบทกวีที่กล่าวถึงจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยจำนวน 73 จังหวัด โดยกวีเขียนจังหวัดละ 4 เรื่อง รวมทั้งหมด 292 เรื่อง ซึ่งใช้คำประพันธ์หลากหลายประเภท ทั้งหมด 5 ประเภท ดังนี้

1. กลอน ได้แก่ กลอนสุภาพ กลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กลอนเพลง กลอนหมอลำ กลอนลำเข็ง กลอนผสม กลอนโนรา และกลอนกลบท
2. กาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉก 16 กาพย์สุรางคนางค์ 28 กาพย์ย่ำไม้ กาพย์อีสาน และกาพย์ท้อโคลง
3. โคลง ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ โคลงสี่ด้น โคลงสี่ด้นสุภาพ โคลงสี่ด้นบาทกฤษณ และโคลงห้า
4. ร่าย ได้แก่ ร่ายสุภาพ
5. คำว ได้แก่ คำวฮ่ำ

เนื้อหาโดยสังเขปของกวีนิพนธ์มุ่งถ่ายทอดภาพของแผ่นดินไทยในหลากหลายมิติ ทั้งความงดงามของธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล และภูมิทัศน์ในแต่ละภูมิภาค ตลอดจนสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด โบราณสถาน เมืองประวัติศาสตร์ และชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อของผู้คนในแต่ละพื้นที่ ทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์ไม่ได้เป็นเพียงฉากหรือสถานที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ที่มีชีวิต มีความทรงจำ และมีความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมแฝงอยู่

อีกทั้ง กวีนิพนธ์เรื่องนี้ยังสะท้อนทัศนะของกวีที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนาวรัตน์มุ่งเขียนถึงธรรมชาติเป็นหลัก เพราะมองว่าธรรมชาติคือ “ต้นฉบับแท้จริงของแผ่นดิน” และเป็นสิ่งทรงคุณค่าที่มนุษย์ไม่อาจสร้างขึ้นใหม่ได้ จึงทำให้กวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน มีลักษณะเด่น

ในการถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการสร้างความหมายของพื้นที่ผ่านประสบการณ์ ความทรงจำ และมุมมองของกวี

ด้วยลักษณะดังกล่าว กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จึงเป็นงานกวีนิพนธ์ที่มีคุณค่า ทั้งในด้านวรรณศิลป์ เนื้อหา และการนำเสนอภาพพื้นที่ของประเทศไทยอย่างหลากหลาย อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ได้อย่างเด่นชัด

บทที่ 3

ความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวินพนธ์เขียนแผ่นดิน

พื้นที่และสถานที่ (space and place) ในทางวรรณกรรมนั้นไม่ได้หมายถึงเพียงบริเวณหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างความหมายผ่านประสบการณ์ การรับรู้ ความทรงจำ และทักษะของมนุษย์ที่มีต่อสถานที่นั้น ๆ พื้นที่ในวรรณกรรมจึงสัมพันธ์กับทั้งมิติทางธรรมชาติ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่ดำรงอยู่ในพื้นที่นั้น ทำให้พื้นที่หนึ่ง ๆ สามารถมีความหมายมากกว่าความเป็นภูมิประเทศ แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ ความเชื่อ และอัตลักษณ์ร่วมของผู้คนในสังคมอีกด้วย

กวินพนธ์ เขียนแผ่นดิน ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นงานกวินพนธ์ที่เกิดจากการเดินทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2533-2535 และถ่ายทอดผ่านคำประพันธ์หลากหลายรูปแบบ พื้นที่ที่ปรากฏในกวินพนธ์จึงไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ที่กวีเดินทางผ่าน แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกตีความและประกอบสร้างความหมายผ่านสายตา ประสบการณ์ และการรับรู้ของกวี อันสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานที่ในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเชื่อ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวินพนธ์เขียนแผ่นดิน เพื่อแสดงให้เห็นความหมายของพื้นที่ผ่านการใช้ภาษาและการถ่ายทอดประสบการณ์ของกวี โดยสามารถจำแนกความหมายของพื้นที่ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice) ได้แก่ ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติและความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม 2) พื้นที่ทางความคิด (Representations of Space) ได้แก่ ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ และความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนาน และ 3) พื้นที่จากประสบการณ์ (Space of Representation) ได้แก่ ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ในกวินพนธ์นอกจากมีความหมายเชิงกายภาพและ ยังมีความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านประสบการณ์ การรับรู้ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมอีกด้วย

พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice)

พื้นที่เชิงปฏิบัติการเป็นพื้นที่ที่มนุษย์รับรู้และมีปฏิสัมพันธ์โดยตรง ทั้งในด้านธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนวิถีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่นั้น ๆ พื้นที่ลักษณะนี้ จึงสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่รายล้อมอยู่ และแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของชีวิตภายใต้บริบททางภูมิศาสตร์และสังคมที่แตกต่างกัน โดยในกวินพนธ์ เขียนแผ่นดิน กวีถ่ายทอดพื้นที่เชิงปฏิบัติการผ่านการบรรยายภูมิประเทศ วิถีชีวิต และกิจกรรมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ทำให้พื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังของการเดินทาง แต่เป็นพื้นที่ที่มีชีวิต มีความเคลื่อนไหว และสะท้อนความผูกพันระหว่างผู้คนกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด โดยสามารถจำแนกความหมายที่พบได้เป็น 2 ลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติ

ในกวินพนธ์เขียนแผ่นดินกวีได้เดินทางไปสัมผัสยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติหลายแห่งทั่วประเทศไทย และถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของธรรมชาติทั้งป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ พืชพรรณ และสัตว์ต่าง ๆ โดยการบรรยายภูมิทัศน์ บรรยายภาค ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทั้งพื้นที่ที่ระบุตัวตนและไม่ระบุตัวตน กล่าวคือ มีทั้งบทประพันธ์ที่กวีได้ระบุชื่อสถานที่ในบทประพันธ์ และสถานที่ที่กวีไม่ได้ระบุเจาะจงชื่อในบทประพันธ์ ซึ่งกวีได้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติเหล่านั้นออกมาในหลายลักษณะ ได้แก่ พื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และพื้นที่ทางธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงาม ดังนี้

1.1 พื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในประเทศไทยมีผู้คนจำนวนมากที่ยังดำรงชีวิตโดยมีความผูกพันกับพื้นที่ทางธรรมชาติ มีการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต อาจเห็นตัวอย่างที่ชัดเจนได้จากภาคเกษตรกรรมที่ยังมีการใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก โดยเนื้อที่ในประเทศไทยกว่า 320 ล้านไร่ ที่ดินส่วนใหญ่ของประเทศถูกนำไปใช้ในการทำการเกษตรกว่าร้อยละ 50 (นิวติ เรืองพานิช, 2556, น. 5) ตลอดจนน้ำประปาที่ใช้ในครัวเรือนและภาคอุตสาหกรรมก็มีที่มาจากธรรมชาติเช่นเดียวกัน ซึ่งจากการศึกษากวินพนธ์เขียนแผ่นดินพบว่า กวีได้มองพื้นที่ทางธรรมชาติหลายแห่งในประเทศไทยว่ามีความหมายคือ เป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิต และผู้คนต่างได้ประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัยพื้นที่ทางธรรมชาติเหล่านั้นเพื่อดำรงชีวิต ซึ่งในด้วบทประพันธ์นั้นจะกล่าวถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ดังเช่นบทประพันธ์ที่กล่าวถึงสถานที่ในจังหวัดกระบี่ จังหวัดนครนายก และจังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น กวีถ่ายทอดพื้นที่ทางธรรมชาติได้อย่างชัดเจนโดยการบรรยายให้เห็นภูเขา ป่าไม้ และแหล่งน้ำ กวีได้ประกอบสร้างความหมายของสถานที่เหล่านี้ว่าเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาช้านาน โดยเฉพาะแม่น้ำที่ไหลจากภูเขาลงไปยังพื้นที่ลุ่ม ทำให้บริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ พืชพรรณต่าง ๆ ก็เจริญงอกงามและเป็นแหล่งต้นน้ำที่ใช้ในการดำรงชีวิต ในบทประพันธ์ “ลำกระบี่” กวีกล่าวถึงขุนพนม หรือ “ภูเขา

พนมเบญจา” ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่ เป็นภูเขาที่มีป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งต้นน้ำของคลองกระบี่ใหญ่ ที่ผู้คนในจังหวัดใช้อุปโภคบริโภค ทั้งยังเป็นแหล่งต้นน้ำอีกหลายสาย (สำนักอุทยานแห่งชาติ, ม.ป.ป.) และ ขุนชนาบน้ำ หรือ “เขาชนาบน้ำ” เป็นภูเขาหินปูน 2 ลูก สัญลักษณ์ของจังหวัดกระบี่ที่ตั้งขนานกันอยู่สองฝั่งลำน้ำกระบี่ ด้านบนภูเขามีถ้ำซึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) ซึ่งสถานที่เหล่านี้ก็ได้รับการถ่ายทอดในกวีนิพนธ์ให้เห็นถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ขุนพนมถึงขุนชนาบน้ำ	คือลำกระบี่ไหลค่อยไหลเลื่อน
คร่ำฝิ่งคือฝักกระบี่เปื้อน	พลิกคมค่อยเฉือนค่อยฉายเงา
ฉายวันฉายคืนอันขึ้นฉ่ำ	เรื่องราวลำน้ำและขุนเขา
ป่าเลนเป็นรั้วรายลำพา	เลี้ยงพงศ์เลี้ยงเผ่าเลี้ยงแผ่นดิน

ลำกระบี่

ลำน้ำกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 188)

ในบทกวี “น่านครนายก” กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของแหล่งน้ำที่เป็นพื้นที่ทางธรรมชาติในการหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน ผ่านการบรรยายที่ละเอียดและเปี่ยมด้วยภาพลักษณ์ การบรรยายถึง “น้ำตานี้เลี้ยงทุ่ง” และ “เลี้ยงถิ่นท่าเลดี” ชี้ให้เห็นว่าบทกวีเน้นความสำคัญของสายน้ำที่ไม่เพียงแต่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทางการเกษตรและผลิตผล แต่ยังเชื่อมโยงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตลอดชายฝั่งแม่น้ำ น้ำที่ไหลจากป่าไม้ไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และการดำรงชีพของชุมชน การใช้คำว่า “จากภูและพงพี” และ “พืชพันธุ์ธัญญาผล” สะท้อนให้เห็นว่าการไหลของน้ำจากต้นกำเนิดในป่าไม้ไปยังพื้นที่การเกษตรและทุ่งนาเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน และช่วยให้พืชพรรณเติบโตได้ดีและอุดมสมบูรณ์ ดังนี้

น้ำตานี้เลี้ยงทุ่ง	และเลี้ยงถิ่นท่าเลดี
จากภูและพงพี	จนพืชพันธุ์ธัญญาผล

น่านครนายก

ริมน่านครนายก อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 404)

ทำนองเดียวกับบทกวี “ต้นน้ำบางปะกง” กวีบรรยายถึง “ลุ่มน้ำลำคลองประจันตคาม” และ “ทุ่งทำนงามเงาไม้ร่ม” แสดงให้เห็นความหมายของพื้นที่ลุ่มน้ำว่ามีความสำคัญ เป็นแหล่งเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ การบรรยายถึง “กำเนิดต้นน้ำลำบางปะกง” และ “ไหลลงเลี้ยงดินเลี้ยงถิ่นที่” เน้นถึงความหมายของพื้นที่ธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในท้องถิ่น การที่น้ำช่วยในการรักษาอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน แสดงถึงการที่พื้นที่ทางธรรมชาตินี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ดังนี้

ลุ่มน้ำลำคลองประจันตคาม	ทุ่งทำนงามเงาไม้ร่ม
ร่วมแควหนุมานสรายุรมย์	เสร็จสมกลมเกลียวกบินทร์บุรี
กำเนิดต้นน้ำลำบางปะกง	ไหลลงเลี้ยงดินเลี้ยงถิ่นที่
เชื่อมกลุ่มชุมชนเชื่อมชีวิ	ลุ่มลำน่าน้ำมีชีวิต

ต้นน้ำบางปะกง

แก่งวังตะเคียน น้ำตกตะคร้อ อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 412)

อีกทั้งยังพบว่ากวีให้ความหมายของพื้นที่แม่น้ำว่าเป็นเสมือนนมจาก “พระแม่ธรณี” ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยมาช้านาน โดยมีความเชื่อว่า “ตามพุทธประวัติ ตอนมารผจญ พระแม่ธรณีจะปรากฏกายขึ้นแล้วบีบมวยผมหลั่งน้ำให้ท่วมจนกองทัพพญามารพ่ายแพ้ไป ทำให้พระโพธิสัตว์ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” (กรมศิลปากร, 2563) กวีจึงกล่าวถึงพระแม่ธรณี ซึ่งเป็นเทพีแห่งผืนดินที่มีความเชื่อมโยงกับสายน้ำ ในบทประพันธ์ “ลำนํ้ามูล” กล่าวถึงแม่น้ำมูล ในจังหวัดบุรีรัมย์ที่หล่อเลี้ยงผู้คนที่ย้ายอยู่บริเวณโดยรอบแม่น้ำ โดยเปรียบแม่น้ำเป็นนมจากพระแม่ธรณี แม่น้ำในถิ่นทุรกันดารหากแต่ยังมีแม่น้ำไหลผ่านคอยให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ผืนดินจนเปล่งปลั่งดังทอง ทำให้ผู้คนได้ใช้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งการใช้คำว่า “ทอง” สื่อถึงการมองเห็นคุณค่าและความอุดมสมบูรณ์ในธรรมชาติ โดยตามคติของคนไทย ทองคำ ก็เป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรือง และในบทประพันธ์ “แม่ตาปี” กวียังมีการให้ความหมายของพื้นที่แม่น้ำว่าเป็น “แม่” ที่คอยอุ้มชูและเลี้ยงดูลูก กวีเปรียบเทียบตามลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำตาปีว่าเป็นแม่ที่อุ้มลูกให้เต็มนมจากอก โดยใช้ “แขนซ้าย” เป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำพุมดวง หรือแม่น้ำศิริรัฐ และ “แขนขวา” เป็นแม่น้ำหลวง ซึ่งทั้งสองสายนี้ได้ไหลมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำตาปี การเปรียบเทียบนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำในฐานะพื้นที่ธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิต สะท้อนความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในบริบทของการเกื้อหนุนและการดูแล ดังนี้

นํ้านมแม่ธรณี
เลี้ยงแดนที่กัณดาร
ตลอดลำแม่มูลหลัง
นอบบ่าอยู่บริบูรณ์

นีนองเนื่องมาเนิ่นนาน
ประมวลมาเป็นลำน้ำมูล
ยังเปล่งปลั่งเป็นทองปุน
บุรีรัมย์สำเร็จรมย์

ลำน้ำมูล

แม่น้ำมูล อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 58)

ลำพูลำเพราภ
ร่ายรำดังตำนาน
แขนซ้ายคือพุมดวง
อ้อมลูกแนบอุรา

และกอดจากประจจจาร
แหงลำน้ำชั่วกัลป
น้ำหลวงคือแขนขวา
ให้ดื่มนมแม่ตาปี

แม่ตาปี

แม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 21)

นอกจากนี้ กรวมองความหมายของพื้นที่ธรรมชาติในประเทศไทยว่านอกจากจะเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงจิตใจของผู้คนอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างที่พบในบทประพันธ์ “ลำแม่ลา” สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของสองฝั่งแม่น้ำแม่ลาในอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งกวีกล่าวถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่เต็มไปด้วยพืชพรรณหลากหลายตลอดลำน้ำ การบรรยายถึง “แพผักพะพานทอด” และ “แดงดอกประดับดิน” สร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวาและสีสันที่สดใส พื้นที่แม่น้ำแม่ลาทำให้การทำไร่นาและผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ซึ่งช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและจิตใจของชาวบ้านในพื้นที่ การใช้คำว่า “เลี้ยงรวงอันเรืองแรง” และ “แลเลี้ยงใจบางระจัน” แสดงให้เห็นความหมายของพื้นที่ว่าพื้นที่ธรรมชาตินั้นไม่เพียงแต่หล่อเลี้ยงชีวิตทางกายภาพแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพจิตที่ดีและความสุขของชาวบ้าน สะท้อนถึงความสำคัญของพื้นที่ทางธรรมชาติในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของชีวิต ดังนี้

แพผักพะพานทอด
แดงดอกประดับดิน
ฟุ้งฟายกระโอฟอง
นกกระยางค้อย่างยาว

ตลอดลำแม่ลาริน
และม่วงใสสะพรั่งพราว
กรุ่นฟางทองในทุ่งข้าว
และไฟในผืนแดง

ห้วยลำแม่ลาร่ม
เลี้ยงรวงอันเรืองแรง

อุดมถิ่นแผ่นดินแพง
แลเลี้ยงใจบางระจัน

ลำแม่ลา

ริมลำน้ำแม่ลา อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 21)

1.2 พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

1.2.1 พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่า

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติในประเทศไทย ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “สนป่า” สะท้อนให้เห็นความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติในประเทศไทยว่ามีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ กวีกล่าวถึงภาพลักษณ์ของป่าไม้ที่ยิ่งใหญ่และเปี่ยมไปด้วยชีวิตชีวา ความอุดมสมบูรณ์นี้เป็นตัวแทนของระบบนิเวศที่เชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ระหว่างป่าไม้ ดิน และสิ่งมีชีวิต กวีได้สะท้อนภาพของป่าที่เต็มไปด้วยต้นไม้สูงใหญ่ โดยใช้คำว่า “ไม้สูงแซมปนสนป่า” และ “กิ่งกล้าแกร่งกรูเกรียวก้าน” เพื่อเน้นถึงความแข็งแรงและการเจริญเติบโตของพืชพรรณ ซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าไม้ การบรรยายถึง “ปานเศกป่าสนโปร่งใส” แสดงถึงป่าที่เจริญงอกงามและกว้าง ซึ่งสื่อความหมายถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความสงบและความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้ง “ร่วงใบปรุ่งถิ่นดินเย็น” ยังแสดงถึงการหมุนเวียนระบบนิเวศที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน นอกจากนี้การเคลื่อนไหวในธรรมชาติ เช่น “ผีเสื้อแซมสลับบัว” และ “ใบไม้ไหวซ้าซ้าที” แสดงให้เห็นถึงชีวิตชีวาของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ป่าอันอุดมสมบูรณ์อีกด้วย ดังนี้

ไม้สูงแซมปนสนป่า	กิ่งกล้าแกร่งกรูเกรียวก้าน
กรำกรากจากดินถิ่นทะยาน	เบิกบานสะพรั่งพรูพราวใบ
เบิกฟ้าดาววันต้นเมฆ	ปานเศกป่าสนโปร่งใส
ผีเสื้อแซมสลับบัว	ใบไม้ไหวซ้าซ้าที
เกาะเกี่ยวเลี้ยวพันพัวพึง	กอดกึ่งทั้งกายคล้ายคลี
แม่ไม้เลี้ยงไม้ไผ่ดี	พงพื้มไพรพนาตร
ร่วงใบปรุ่งถิ่นดินเย็น	มาเป็นส่วยเสปียงเลี้ยงป้อน
ชีวิตชีวาอาทร	วงจระจำแดนแผ่นดิน

สนป่า

วนอุทยานสวนป่าหนองคู อำเภอสว่างขะ จังหวัดสุรินทร์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 63)

นอกจากความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้แล้ว ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินยังกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน ในบทประพันธ์ “ป่าชายเลน” ซึ่งได้สะท้อนภาพของพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญในต่อทั้งชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยเฉพาะในบริบทของแหล่งน้ำและชายฝั่งทะเล ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่เกิดขึ้นบริเวณที่ดินกับน้ำทะเลมาบรรจบกัน มีความอุดมสมบูรณ์ มีพืชที่ปรับตัวให้อยู่รอดในสภาพน้ำเค็มได้ เช่น โกงกาง ถั่ว ลำพู เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์นานาชนิด นอกจากนี้ ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งอีกด้วย (อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์, 2555, น. 50) การบรรยายถึง “น้ำใหญ่มาอยู่ย่าน เป็นแหล่งบ้านและบางบึง” ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างน้ำและผืนดินที่มีมาอย่างยาวนาน ป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตทางน้ำ และยังทำหน้าที่เป็นปราการที่ปกป้องแผ่นดินจากการกัดเซาะของน้ำทะเล ซึ่งทำให้ดินและน้ำมีความสมบูรณ์ การใช้คำว่า “น้ำเขียวทะเลขึ้น คือเลือดดำแผ่นดินดาล” สื่อถึงการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับผืนแผ่นดิน ป่าชายเลนในที่นี้เป็นเหมือนเส้นเลือดที่ไหลเวียนไปหล่อเลี้ยงดินและน้ำให้เกิดความสมบูรณ์ นอกจากนี้ การบรรยายถึงพืชพรรณและสัตว์ในป่าชายเลน เช่น “โกงกางให้ปูเกาะ แสมเพาะกะพงพี” แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางธรรมชาติ ดังนี้

น้ำใหญ่มาอยู่ย่าน	เป็นแหล่งบ้านและบางบึง
ทอธารอันท่วมถึง	สมานน้ำมานมนาน
น้ำเขียวทะเลขึ้น	คือเลือดดำแผ่นดินดาล
ก่อเกือเป็นปราการ	ให้ดินดีและน้ำดี
โกงกางให้ปูเกาะ	แสมเพาะกะพงพี
ลำคลองและโคลคลี	คือแผ่นดินอันอุดม

ป่าชายเลน

แหลมขามบ้านทุ่ง ตำบลสิเกาเหนือ อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 146)

1.2.2 พื้นที่ทางธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน ดังเช่นในบทประพันธ์ “ชมสวน” มีการบรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ทำให้ผู้คนได้รับผลผลิตทางการเกษตรที่ดี การใช้คำว่า “ร่มพื่นรื่นพรมหญ้าพราง” และ “แมกไม้รายทางกลางสวน” ช่วยสะท้อนภาพของดินที่อุดมสมบูรณ์และเหมาะแก่การปลูกพืช และการที่กวีกล่าวถึงผลผลิตที่ได้จากดินอุดมสมบูรณ์ เช่น “ทุเรียนเนื้อทองเปลวปลั่ง” และ “มังคุดคือมุกมากมี” สะท้อนถึง

ความสำคัญของดินในการบำรุงให้ผลไม้ที่มีคุณภาพดี นอกจากนี้ การใช้คำว่า “ปฐชาติดินไพลม” ยังบ่งบอกถึงการมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้ดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์และสามารถทำให้พืชมีผลผลิตที่ดี ซึ่งให้เห็นว่ากวีได้มองว่าสถานที่ที่มีความหมายเป็นพื้นที่ที่เปี่ยมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดิน ดังนี้

ร่มพื่นรินพรหมญ้าพร้าง	แมกไม้รายทางกลางสวน
กลางใบบ่มรำน่านวล	ชื่นชื่นมาชวนมาชม
มาชิมโอชะปฐพี	แผ่นดินถิ่นดีแดนสม
ปฐชาติดินไพลม	หลอมแดนอุดมงามดี
ทุเรียนเนื้อทองเปลวปลั่ง	เงาะพราวสะพรั่งพลอยสี
มังคุดคือมุกมากมี	กระท้อนสำลียองใย

ชมสวน

สวนผลไม้ จังหวัดระยอง
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 424)

1.2.3 พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำ

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำในประเทศไทยอย่างชัดเจน จากทั้งการบรรยายผ่านลักษณะทางกายภาพและความงามของแหล่งน้ำต่าง ๆ ดังเช่นตัวอย่างบทประพันธ์ “โตนน้ำปลิว” ได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของการหล่อเลี้ยงระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิต การบรรยายถึง “น้ำปลิวปลิวไปรอยโรยสาย ตกปลิวปลิวปรายเป็นฝน” และ “เป็นฟองฟอกหินดินดล เป็นน้ำตกต้นโตนปลิว” นำเสนอภาพของน้ำที่ไหลลงมาจากภูเขา เกิดเป็นละอองน้ำและน้ำตก ซึ่งสะท้อนความอุดมสมบูรณ์และร่มเย็น นอกจากนี้ การบรรยายถึง “ไม้สูงจูงเมฆมาเลื่อน เป็นเพื่อนมิ่งไม้ไพรฉ่ำ” สร้างภาพลักษณ์ของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และสภาพอากาศที่ชุ่มชื้น ซึ่งเห็นถึงความหมายของสถานที่แห่งนี้ว่าเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำ ซึ่งพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์มีความสำคัญอย่างมากในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ดังนี้

น้ำปลิวปลิวโปรยโรยสาย
เป็นฟองฟอกหินดินดล

ตกปลิวปลิวปรายเป็นฝน
เป็นน้ำตกต้นโตนปลิว

ไม้สูงจูงเมฆมาเลื่อน
เป็นฝนเป็นฟ้าประจำ
หอมพงดงเขากะช่อง
แผ่นดินอุดมสมบูรณ์

เป็นเพื่อนมิ่งไม้ไพรฉ่ำ
หอมแรงกลิ่นร่ำจำปูน
ปกป้องรักษาไม่สูญ
เทิดทูนถิ่นดีศรีตรัง

โตนน้ำปลิว

อุทยานเขาช่อง อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 144)

1.2.4 พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่า

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินสะท้อนความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่า ดังเช่นบทประพันธ์ “เขาใหญ่” การบรรยาย “โขยฉ่ำขึ้นฟ้าป่าเขา คล้าเงาเคล้าพงดงดึก” แสดงถึงภาพของป่าเขาที่ร่มรื่น กว้างขวาง และเงียบสงบ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า พื้นที่นี้มีบรรยากาศเย็นสบายและชุ่มชื้น สื่อถึงการอยู่ร่วมกันของธรรมชาติและสัตว์อย่างสมดุล การกล่าวถึง “สัตว์ใหญ่ป่าเหี้ยเขาใหญ่” บ่งบอกถึงการที่สัตว์ป่ามีชีวิตและเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ ในสถานที่แห่งนี้ สัตว์ใหญ่อย่างช้างหรือสัตว์อื่น ๆ เช่น กวาง กระทิง นกเงือก ชะนี เป็นต้น (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ป่าใหญ่ สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ การบรรยายถึง “ฟ้ากว้างป่ากว้างคว้างลอย เพชรพลอยแผ่นดินถิ่นงาม” ย้ำถึงความกว้างใหญ่ของสถานที่ซึ่งเปรียบเสมือนทรัพยากรอันล้ำค่าในธรรมชาติ ทั้งสัตว์ป่าและป่าไม้เป็นเหมือน “เพชรพลอย” ของแผ่นดิน ที่มีความสำคัญในการรักษาสมดุลของธรรมชาติ ป่าเขาและสัตว์ป่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พื้นที่นี้อุดมสมบูรณ์ และเป็นสัญลักษณ์ของความยั่งยืนของธรรมชาติในพื้นที่ ดังนี้

โขยฉ่ำขึ้นฟ้าป่าเขา
เย็นเยียบเงียบงำสำนึก
สัตว์ใหญ่ป่าเหี้ยเขาใหญ่
ฟ้ากว้างป่ากว้างคว้างลอย

คล้าเงาเคล้าพงดงดึก
รู้สึกชีวิตนิตน้อย
ไม้ไผ่ลมรวิปลิวปล่อย
เพชรพลอยแผ่นดินถิ่นงาม

เขาใหญ่

อุทยานเขาใหญ่ อำเภอบางช่อง จังหวัดนครราชสีมา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 284)

1.3 พื้นที่ทางธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงาม

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินที่กวีได้เดินทางไปสัมผัสยังสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงสัมผัสกับธรรมชาตินั้น กวีได้พรรณนาความงามของธรรมชาติไว้อย่างโดดเด่น ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของสถานที่ธรรมชาติในประเทศไทยว่านอกจากเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนและมีความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเปี่ยมไปด้วยความงดงามทั้งป่าไม้ ภูเขา และแหล่งน้ำ ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “ทีหล่อชู” หรือ น้ำตกทีลอซู ซึ่งตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง อำเภอมะนัง จังหวัดตาก เป็นน้ำตกที่มีความงดงามอย่างยิ่ง และได้รับการจัดอันดับให้เป็นหนึ่งในน้ำตกที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย (ข่าวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) น้ำตกทีลอซูมีลักษณะโดดเด่นด้วยความสูงและความกว้างที่ตระการตา น้ำที่ไหลลงมาจากหน้าผาสูงขนาดใหญ่สะท้อนความงามของธรรมชาติและความบริสุทธิ์ของน้ำในพื้นที่ ในบทประพันธ์นี้ กวีได้บรรยายถึงน้ำตกทีลอซูว่า “ข้ามฟ้าผ่าหมอกหอมดอกไม้” และ “เจียรระโน่นน้ำป่าเป็นหยกเขียว” ซึ่งสะท้อนถึงความงามของน้ำตกที่อยู่ท่ามกลางความงามของธรรมชาติ มีกลิ่นของดอกไม้ป่า ตลอดจนแหล่งน้ำที่มีความงามราวกับหยกที่ถูกเจียรระโน่นอย่างดีโดยธรรมชาติ การใช้คำว่า “กรากกรุพร่วงทั้งไพรเพรียว” และ “เป็นหนึ่งน้ำเดียวมณีดัง” แสดงถึงการไหลลงของน้ำที่สวยงามและการเชื่อมต่อกับภูมิประเทศที่ล้อมรอบ น้ำตกที่ “พุ่งโพลนโจนผาแม่อัมผาง” และ “หลังต้องตกธารชานกระเซ็น” เน้นถึงความเคลื่อนไหวที่ดูมีชีวิตชีวาของน้ำที่ไหลลงอย่างรวดเร็ว และการบรรยายถึง “ผาผ่องเผือกเป็นประกายทอง” และ “ทีหล่อชูกระชั้นโชน” สะท้อนถึงความสวยงามที่โดดเด่นในธรรมชาติ ดังนี้

ข้ามฟ้าผ่าหมอกหอมดอกไม้	เจียรระโน่นน้ำป่าเป็นหยกเขียว
กรากกรุพร่วงทั้งไพรเพรียว	เป็นหนึ่งน้ำเดียวมณีดัง
เป็นลำน้ำสวยห้วยแม่จัน	แม่กลองมากล้นปานเหมหงส์
รินดอยลอยดินค้อยบินลง	เบิกพงบังภูอยู่เย็นเย็น
พุ่งโพลนโจนผาแม่อัมผาง	คว้างคว้างควิดอยมาลอยเล่น
หลังต้องตกธารชานกระเซ็น	ผาผ่องเผือกเป็นประกายทอง
คือทีหล่อชูกระชั้นโชน	ขุนห้วยน้ำโยนลงหล่นล่อง
ต้นลำน้ำแควต้นแม่กลอง	ตะวันตกตกต้องป้อป่าภู

ทีหล่อชู

น้ำตกทีลอซู อำเภอมะนัง จังหวัดตาก
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 393)

อีกทั้งก็ยังมองว่าพื้นที่ธรรมชาติในประเทศไทยช่วยจรรโลงจิตใจของผู้คนได้เป็นอย่างดี ดังเช่นในบทประพันธ์ “ธารโต” กวีกล่าวถึงน้ำตกธารโต ที่อุทยานแห่งชาติบางลาง อำเภอธารโต จังหวัดยะลา โดยบรรยายธรรมชาติอย่างมีสุนทรียภาพ เห็นถึงความเคลื่อนไหว และให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ที่งดงามจนรู้สึกราวกับเป็นความฝัน เสียงน้ำและเสียงสัตว์ในธรรมชาติก็เป็นดังเสียงบทเพลงของแผ่นดิน ที่ช่วยสร้างความสงบและความสุขให้กับจิตใจของผู้คน การบรรยายถึง “ครื้นครื้นบรรเลงเพลงน้ำไหล” ซึ่งสะท้อนถึงความเคลื่อนไหวและความเป็นชีวิตชีวาของน้ำตก ขณะที่ “ใกล้เพียงจะไขว่คว้าถึง” ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความใกล้ชิดและความงามที่สัมผัสได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ คำว่า “เลื่อมเลื่อมระย้าอยู่วับไหว” และ “กระเพื่อมพริ้มพรายเป็นลายพริ้ง” สื่อถึงความสดใสและความเคลื่อนไหวของน้ำที่ไหลลงมา การบรรยายถึง “ผาเพิงเรีงรับประทับแทน” และ “หนักแน่นแผ่นหินห้วยละหาน” ให้ภาพของภูเขาและหินที่แข็งแกร่ง แต่ในขณะเดียวกันยังคงความงดงามและความสงบดังนี้

ครื้นครื้นบรรเลงเพลงน้ำไหล	ใกล้เพียงจะไขว่คว้าถึง
ที่นั่นนั้นอิงคะนิง	เหมือนกึ่งความฝันกับความจริง
เลื่อมเลื่อมระย้าอยู่วับไหว	ที่ในแอ่งน้ำอันไม่นิ่ง
กระเพื่อมพริ้มพรายเป็นลายพริ้ง	จากสายสร้อยสะอ้งลงทิ้งธาร
ผาเพิงเรีงรับประทับแทน	หนักแน่นแผ่นหินห้วยละหาน
ละแห่งชั้นบรรจजार	สะพานสายสำสำเนียง
ป่าดิบดงดิบดึกดำบรรพ์	จักจั่นเรไรจำเรียงเสียง
ทะนุถนอมกลม่อใจอยู่ใกล้เคียง	พริ้งเพียงบทเพลงแห่งแผ่นดิน

ธารโต

น้ำตกธารโต อุทยานแห่งชาติบางลาง อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 26)

นอกจากนี้ ในบทประพันธ์ “ทะเลน้อย” กวียังสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติในประเทศไทยว่าสวยงามดุจดังงานศิลปะ ทั้งดอกไม้ พืชพรรณ แหล่งน้ำ และผืนป่า มีการสื่อถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่งดงามและเต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวา ซึ่งเปรียบเสมือนงานศิลปะที่สวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การบรรยายถึง “บัวแดงแทงดอกกระดาดขึ้น” และ “บัวหลวงช่วงชิงชูใบร่ม” แสดงถึงความงามของดอกบัวจำนวนมากที่บานสะพรั่งในน้ำ ซึ่งสร้างความรู้สึกถึงความสงบและความงามตามธรรมชาติ ภาพของ “ดวงดอกจอกลอยสาหร่ายจม” และ “ผักตบเตอะตมขอบึง” สื่อถึงความหลากหลายของพืชพรรณธรรมชาติ การเปรียบเทียบว่า “ปานเศกป้ายสีเป็น

งานศิลป์” เป็นการยกย่องความงามของธรรมชาติที่มีลักษณะเหมือนงานศิลป์ที่ละเอียดและประณีต ส่วน “ลิลิขลิลิขอบทิวไม้เขียว” และ “ผาเพรียวพะพังกำแพงผา” สื่อถึงภูมิทัศน์ที่มีทิวไม้เขียวและผาหินที่งดงาม การบรรยายภาพธรรมชาตินี้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงามดุจงานศิลป์ ดังนี้

บัวแดงแดงดอกกระดาดขึ้น	บัวหลวงช่วงขึ้นชูใบร่ม
ดวงดอกจอกกลอยสาหร่ายจม	ผักตบเตอะตมขอบบึง
นกย่ำจ้ำจอกเหี้ยบจอกจ้ำ	ปากจิกขิกย้าแล้วอ้าอึ้ง
วังไถ่ไขว่คว้าวอยู่อิงคณิง	ลึบทะลิ่งทังโถมกระโจมบิน
น้ำกว้างฟ้ากว้างเว้งกว้างเมฆ	ปานเศกป่ายสีเป็นงานศิลป์
พลีพลีพลีพลีพลีพลีพลี	อยู่เป็นอาจิมประจำมา
ลิลิขลิลิขอบทิวไม้เขียว	ผาเพรียวพะพังกำแพงผา
หย่อมย่านบ้านรายชิดชายคา	สนธยาเย็นถิ่นทะเลน้อย

ทะเลน้อย

อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 162)

ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ไม่ได้เป็นเพียงการบรรยายภูมิประเทศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ผ่านการรับรู้และประสบการณ์ของกวีที่มีต่อธรรมชาติในแต่ละแห่ง พื้นที่ทางธรรมชาติจึงถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน เป็นแหล่งทรัพยากรที่ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความงดงามของแผ่นดินไทย ทั้งในมิติของป่าไม้ ผืนดิน สายน้ำ และสัตว์ป่า นอกจากนี้ กวียังใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของผู้คนในสังคมไทย อีกทั้งยังสะท้อนทัศนะของกวีที่ตระหนักถึงคุณค่า ความงาม และความสำคัญของธรรมชาติในฐานะรากฐานของชีวิตและวัฒนธรรมไทย

2. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ พื้นที่แห่งวิถีชีวิต พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยแสดงถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น กวีได้สะท้อนพื้นที่เหล่านี้ว่าไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ที่ผู้คนดำเนินชีวิต แต่ยังเป็นแหล่งที่มาของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว อาชีพ การดำรงชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างให้พื้นที่นั้น ๆ มีความหมาย ดังนี้

2.1 พื้นที่แห่งวิถีชีวิต

2.1.1 อาชีพ

1) การเลี้ยงปลาในกระชัง

ในบทประพันธ์ “เกาะยอ” ได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง การบรรยายถึง “กระชังปลาไม่แปลงไม่เปลี่ยนสาย” บ่งบอกถึงการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านที่เลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ความมั่นคงและต่อเนื่องของการทำประมงในพื้นที่นี้สะท้อนให้เห็นถึงการผูกพันกับแหล่งน้ำและธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่กวีบรรยายไว้ เช่น “ครี๊มเงาขับซ้อนสะท้อนเงา” และ “หย่อมเหยาเรือนย่านอยู่เรียงราย” ทำให้เห็นภาพของชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เงียบสงบ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต พื้นที่ดังกล่าวจึงมีความหมายเป็นพื้นที่แห่งวิถีชีวิต แหล่งทรัพยากร และแหล่งสร้างอาชีพที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

อ้อมอ่าวเคล้าคลื่นทะเลชั้น	เขี้ยวบนภูเขี้ยวแห่งขุนเขา
ครี๊มเงาขับซ้อนสะท้อนเงา	หย่อมเหยาเรือนย่านอยู่เรียงราย
เสียดเสาเทาสีสะท้อนแสง	กระชังปลาไม่แปลงไม่เปลี่ยนสาย
ระลอกกริ้วพลัดพาดกระเพื่อมพราย	กระจัดกระจายอยู่กลางลม
กระเจิงเชิงใบอยู่บนฝั่ง	สะพานพรวัวเพรียวพุ่มสม
ชีวิตนิตนอยเกลียวกลอยกลม	จ่อมจมแผ่นดินน้ำฟ้า

เกาะยอ

จังหวัดสงขลา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 36)

ทำนองเดียวกับบทประพันธ์ “ลุ่มน้ำสะแกกรัง” ที่ได้นำเสนอภาพของวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับอาชีพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้ ลุ่มน้ำสะแกกรังมีพื้นที่ครอบคลุมถึง 3 จังหวัด ได้แก่ อุทัยธานี นครสวรรค์ และกำแพงเพชร บริเวณตะวันตกของลุ่มน้ำเป็นเทือกเขาสูง และเป็นต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ต้นน้ำของลุ่มน้ำสะแกกรังไหลลงมาบรรจบที่จังหวัดอุทัยธานี (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน), 2555) ซึ่งแม่น้ำนี้มีบทบาทสำคัญต่อการประกอบอาชีพของผู้คน ซึ่งปรากฏจากอาชีพการเลี้ยงปลาในกระชังและการปลูกผักในพื้นที่ริมน้ำ การล้อมกระชังเพื่อชิงปลาขายนั้นบ่งบอกถึงอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งเป็นรูปแบบการประกอบอาชีพที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่น้ำที่มีความเหมาะสมต่อการเลี้ยงสัตว์น้ำ การกล่าวถึง “ผูกไผ่เลี้ยงผักปักเสาราย” ชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาธรรมชาติ การปลูกผักริมน้ำเป็นอาชีพเสริมที่เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากร พื้นที่ชายฝั่งน้ำสองฝั่งของลุ่มน้ำสะแกกรังจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่สร้างรายได้และความมั่นคงให้กับชาวบ้าน บทประพันธ์นี้แสดงถึงความหมายของพื้นที่ลุ่มน้ำสะแกกรังในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ดังนี้

ชาวแพผูกแพตั้งแคร่ร้าน
ผูกไผ่เลี้ยงผักปักเสาราย
ไผ่พร้อยลอยลมร่มให้ไผ่
ไม่น้ำจ๋าเย็นเป็นน้ำวัง

เรือนขานล้อมกระชังชิงปลาขาย
สองชายฝั่งน้ำสะกรัง
ยางใหญ่สูงใหญ่อยู่คร่อมขลัง
เริงรังผักรายระบายบัว

ลุ่มน้ำสะแกกรัง
ลุ่มน้ำสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 334)

2) การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้า

ในวินิพนธ์เขียนแผ่นดินยังมีการกล่าวถึงอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้า ในบทประพันธ์ “ไหมสุรินทร์” ได้มีการนำเสนอวิถีชีวิตในพื้นที่บ้านจันทร์รัมย์ ตำบลอาออง จังหวัดสุรินทร์ โดยสะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้า บทประพันธ์ชี้ให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่สำหรับการผลิตไหม ซึ่งเป็นหนึ่งในอาชีพที่สำคัญของคนในท้องถิ่น การเลี้ยงไหมเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องใช้ความเอาใจใส่และความชำนาญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของคนในพื้นที่กับอาชีพนี้ที่มีมาอย่างยาวนาน “มัดหมี่” เป็นวิธีการสร้างลวดลายบนผ้าโดยการมัดเส้นด้ายเป็นเปลาะตามลายที่ต้องการด้วยวัสดุ เช่น เชือกกล้วย เพื่อปิดกั้นไม่ให้เส้นด้ายสัมผัสกับสี จากนั้นนำไปย้อมและแกะวัสดุออก หากต้องการหลายสี จะต้องมัดและย้อมทับหลายครั้ง เมื่อทอผ้าเสร็จ ลวดลายและสีสันจะปรากฏตามที่กำหนดไว้ (กรมศิลปากร, 2565)

ซึ่งแสดงถึงความละเอียดอ่อนและความประณีตในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว “เป็นปาลาย ปวงปล่องช่องเขา เป็นลำเนา ลำนำน้ำไหล” บทประพันธ์นี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงการทอผ้า แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับธรรมชาติรอบตัว มีการนำสิ่งต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่มาออกแบบเป็นลายผ้าอย่างสวยงามลงตัว บ้านจันทร์รัมย์แห่งนี้จึงสะท้อนความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาชีพอย่างชัดเจน ดังนี้

หม่อนเลี้ยงไหม	เป็นใยไหมเลื่อม
มือแม่เอื้อม	เอาไหมมัดหมี่
ย้อมย้อมสี	สลับสลาย
เป็นปาลาย	ปวงปล่องช่องเขา
เป็นลำเนา	ลำนำน้ำไหล
แม่เอาไหม	พันกำพันก่
กรอไหมคลี่	เข้าสามตะกอ
ฟุ้งไหมทอ	เข้าเจ็ดกระสวย

ไหมสุรินทร์

บ้านจันทร์รัมย์ ตำบลอาออง จังหวัดสุรินทร์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 64)

เช่นเดียวกับบทประพันธ์ “ตากผ้า-ป่าซาง” ที่สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิต เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้าการทอผ้าที่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชุมชนในพื้นที่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยแสดงถึงการทอผ้าฝ้ายที่เป็นสัญลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำนองเดียวกับบทก่อนหน้าที่กล่าวถึงการเลี้ยงไหมและทอผ้าในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

ลุ่มราบทาบทิวอินทน์	ตราบตันขุนตาลตำแหน่งตั้ง
พระบาทตากฝ้ายอดผ้ายัง	ผ้ายังผายืนศรีทราชน
ลานแลงศิลาสลับทุ่ง	หอมฟุ้งฟางฟายหระจายหน
หอมเหงื่อหอมงานตำนานคน	ดอกฝ้ายลายบนผืนผ้างาม
งานย้อมเมื่อแย้มสองแก้มใส	กงฝ้ายใจพาใจข้าม
ทออารยะยุคมาทุกยาม	ทอดทามทอใจทอไยดี

ตากผ้า-ป่าซาง

ยอดเขาวัดพระบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 107)

3) การทำนา

บทประพันธ์ “ทุ่งกุลารั้ว” ได้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในการทำนา ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน กวีได้บรรยายถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่ดินและน้ำอันชุ่มชื้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกข้าว กวีสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและพื้นที่ในการทำนา ผ่านภาพของ “ฟ้าฝนขึ้น” และ “ดินสีชุ่ม” ซึ่งแสดงถึงความพึ่งพาทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรกรรมทั้งน้ำฝนที่หล่อเลี้ยงต้นข้าวและผืนดินที่ใช้เพาะปลูก ซึ่งการทำนาเป็นอาชีพหลักในชีวิตของคนในพื้นที่ทุ่งกุลารั้วให้ เกษตรกรมีการปรับปรุงและพัฒนาภูมิปัญญาการทำนา จนทำให้พื้นที่นี้กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จัก ข้าวจากทุ่งกุลารั้วให้ขึ้นชื่อเรื่องคุณภาพดี และมีลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ (ฉลอง สุขทอง และคณะ, 2565, น. 391-392) และบทประพันธ์บ่งบอกถึงอดทนของคนที่ต้องสู้ทั้ง “หลังสู้ฟ้า” และ “หน้าสู้ดิน” ในการทำงานหนัก เพื่อดำรงชีพ การบรรยายถึง “น้ำงวดแล้ง” และ “น้ำเหี่ยวริน” สะท้อนถึงความยากลำบากและความทุ่มเทของเกษตรกร ดังนี้

ฟ้าฝนขึ้น	ดินสีชุ่ม
น่าน้ำอุ่ม	ข้าวแซมคา
คือแรงคน	ทนทานมา
หลังสู้ฟ้า	หน้าสู้ดิน
แสนฟ้าล้น	หมื่นพันทุ่ง
ร้อยพันรัง	ยังหลงถิ่น
น้ำงวดแล้ง	น้ำเหี่ยวริน
ไม่เคยล้น	คนอีสาน

ทุ่งกุลารั้ว

บ้านโนนโพธิ์ อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 176)

4) การทำสวน

บทประพันธ์ “ส้มโอหวาน” มีการสะท้อนความหมายของพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพทำสวนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กวีได้บรรยายภาพของ “ร่องลำนน้ำใสในร่องสวน” และ “ส่องเงาขาวนวลล้วนส้มเขียว” ที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ที่เต็มไปด้วยพืชผลและธรรมชาติอันร่มรื่น การบรรยายถึง “น้ำดีดินดีคนดีครัน” สะท้อนถึงความสัมพันธ์เมื่อมีแหล่งน้ำและดินที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับความตั้งใจของเกษตรกรจึงทำให้มีผลผลิตที่ดี สถานที่แห่งนี้นี้จึงสะท้อนความหมายพื้นที่

แห่งวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพ คืออาชีพทำสวน ซึ่งเป็นอาชีพที่มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต และการผูกพันกับสถานที่นั้นอย่างลึกซึ้ง บทประพันธ์นี้ได้ถ่ายทอดความหมายของพื้นที่ผ่านการบรรยาย ถึงความอุดมสมบูรณ์ของสวน รวมถึงการสะท้อนถึงความสุขและความสำเร็จจากอาชีพทำสวนที่เป็น ส่วนสำคัญของผู้คนในพื้นที่นี้ ดังนี้

ร้องลำน้าไใสในร่องสวน	ส่องเงาขาวนวลล้วนส้มเขียว
รื่นรมย์ร่มเย็นเป็นทิวเทียว	นกเลี้ยวลอดเล่นระเร้งร้อง
เป็นพวงเป็นพุ่มลำเพาราย	บ้างตกเกลื่อนกระจายชายท้องร้อง
ลูกน้อยย้อยหยดหยาดประคอง	สวยแสงแดดส่องสล้างใบ
.....	
งามน้ำคำชมส้มโอหวาน	หย่อมย่านบ้านสวนเป็นสุขสันต์
น้ำดีดินดีคนดีครัน	อดีตปัจจุบันบันดาลดี
	ส้มโอหวาน
	สวนส้ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
	(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 210)

5) การทำพลอย

บทประพันธ์ “พลอยไพลิน” ได้สะท้อนอาชีพทำบ่อพลอยที่มีความสัมพันธ์ อย่างลึกซึ้งกับพื้นที่และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น กวีได้บรรยายภาพของ “พราวแสงพลอยสีน้ำเงินใส” และ “ระยับเหลี่ยมเจียรระโนผืนกแสง” ซึ่งแสดงถึงความงามและรายละเอียดของพลอยที่ถูกขุดและ เจียรระโนอย่างประณีต ความสวยงามของพลอยมีการสะท้อนแสงอย่างงดงาม “เว้งวู้งวู้งแวววะวับวาว” การบรรยาย “ขุดดินคันดินหุบหินเหว” และ “จุดเปลวปลั่งประกายกระจายหาว” สะท้อนถึงอาชีพ ที่ต้องอาศัยการทำงานหนักและความชำนาญในการค้นหาและแปรรูปพลอย การบรรยาย “คือดินคั ดดวงขึ้นแข่งดาว” แสดงถึงการคัดเลือกพลอยที่ดีมีคุณภาพจากดินที่ขุดขึ้นมา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการ ทำบ่อพลอย และ “พลอยไพลินดินเมืองกาญจน์” บ่งบอกถึงความภาคภูมิใจในพลอยอันเป็น เอกลักษณ์ของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการยกย่องคุณค่าของพลอยที่มีต้นกำเนิดจากสถานที่นั้น บทประพันธ์นี้ได้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในการทำบ่อพลอยในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิต ผ่านการ บรรยายถึงความงามและขั้นตอนของอาชีพนี้ และสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนี้

พรราวแสงพลอยสีน้ำเงินใส
 กลอกกลิ้งน้ำแก้วประกายแรง
 ชูดินคั่นดินหุบหินเหว
 คือดินคัสดวงขึ้นแข่งดาว
 หลักเจียรไน
 กรอบมุ่มรับอยู่วิบวิบ
 จากมือถึงตามาถึงใจ
 น้ำเงินน้ำงามน้ำภูตอย

ระยับเหลี่ยมเจียรไนผืนกระจก
 เวิ้งว้างแวววาวระยับวาว
 จุดเปลวปลั่งประกายกระจายหาว
 น้ำพลอยเรืองพรราวกระพริบพริบ
 ตัดเหลี่ยมแต่งไล่ให้คมกริบ
 แสงวิ่งไหวระยิบระยับพร้อย
 เจียรไนน้ำฟ้ามาสอดสร้อย
 คือพลอยไพลินดินเมืองกาญจน์

พลอยไพลิน

อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี
 (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 217)

6) การเก็บทอง

บทประพันธ์ “กำเนิดนพคุณ” ได้สะท้อนวิถีชีวิตของคนที่ทำอาชีพ เก็บทอง หรือ ร่อนทอง ซึ่งทองจากอำเภอบางสะพานนี้ บางคนอาจเรียกว่าทองเนื้อเก้า เพราะเป็นทองคำบริสุทธิ์ ถึงร้อยละ 99.99 อีกทั้งผู้นิยมบางกลุ่มมีความเชื่อและนิยมนำมาบูชาพகิตตัว และยังเป็นทองคำที่มีความสำคัญซึ่งมีหลักฐานในพงศาวดารอีกด้วย (ไทยรัฐ, 2566) กวีได้บรรยายถึง “โชดเขาเคล้าน้ำทะเลเขียว” และ “หาดเรียวรีเชื่อมกระซิบเขา” ซึ่งสื่อถึงภูมิทัศน์ของสถานที่ที่เป็นแหล่งที่มาของทอง การใช้คำว่า “โชดคล้าเคลือบสีทับทิมเทา” และ “ไหวเงวูบงามเขียวน้ำพลอย” สะท้อนถึงความงามและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่เป็นแหล่งทอง ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับการประกอบอาชีพของผู้นั้นในพื้นที่นั้น การบรรยาย “กำเนิดนิทานตำนานถิ่น” และ “กำเนิดบุรินทร์ถิ่นสยาม” สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และความสำคัญของพื้นที่ในการเก็บทองที่ยาวนาน การกล่าวถึง “กำเนิดทองบางสะพานงาม” และ “ได้นามกำเนิดนพคุณ” เน้นถึงความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของทองบางสะพานที่มีชื่อเสียง ดังนี้

โชดเขาเคล้าน้ำทะเลเขียว
 โชดคล้าเคลือบสีทับทิมเทา
 อ่าวเทียนถึงอ่าวบ่อทองหลาง
 ทอดล้อมอ้อมแม่รำพึงคอย
 กำเนิดนิทานตำนานถิ่น
 กำเนิดทองบางสะพานงาม

หาดเรียวรีเชื่อมกระซิบเขา
 ไหวเงวูบงามเขียวน้ำพลอย
 อ่าวคอดทอดทางที่เรือถอย
 สาวน้อยยมโดยธดางาม
 กำเนิดบุรินทร์ถิ่นสยาม
 ได้นามกำเนิดนพคุณ

กำเนิดนพคุณ

อ่าวบ่อทองหลาง เขามะรืำพืง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 267)

7) การทำเครื่องเงิน

บทประพันธ์ “เครื่องถม” สะท้อนความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน กวีได้บรรยายวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาชีพทำเครื่องเงินในขั้นตอนการทำที่มีความพิถีพิถัน และต้องอาศัยความชำนาญสูง เพื่อสะท้อนถึงกระบวนการหล่อและตีเงินให้เป็นรูปทรงที่ต้องการ และแสดงถึงความละเอียดในการตกแต่งและการสลักลายที่ใช้ฝีมือในการสร้างลวดลายทั้งงดงามบนเครื่องเงิน การพูดถึง “วงรอบขอบสลักลวดบัวคว่ำ” และ “แล้วบัวหงายรายร่ำจำแลงหลง” เน้นถึงลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และความประณีตในการสร้างสรรค์ การบรรยาย “ถมเงินทองลือฝีมือเมือง” และ “งามเครื่องถมครุคูเมืองคอน” สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในฝีมือการทำเครื่องเงินที่มีชื่อเสียงของพื้นที่ ซึ่งเป็นการยกย่องคุณค่าของฝีมือในการทำเครื่องเงินที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้

หล่อเงินตีเงินจำเรีญรูป	เงินขาววาววูบขึ้นรูปขึ้น
ตีแต่งตามรูปเก็บรูปพรรณ	สลักลายวิลาวัลย์ลงแวว
วงรอบขอบสลักลวดบัวคว่ำ	แล้วบัวหงายรายร่ำจำแลงหลง
ประจำยามก้านขดกำหนดทรง	บุษบงใบเทศบรรเทืองลาย
.....	
แรเงาเพลลายขึ้นฉายชัด	ค่อยขัดเงางามอร่ามเหลือ
ถมเงินทองลือฝีมือเมือง	งามเครื่องถมครุคูเมืองคอน

เครื่องถม

อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 277)

2.12 วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

1) ชาติพันธุ์ไทลื้อ

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินนอกจากจะสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตในด้านการประกอบอาชีพแล้ว ยังมีการสะท้อนถึงพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านรูปแบบการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบคือ กลุ่มชาติพันธุ์

ไทลื้อ “มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน จากนั้นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ในประวัติศาสตร์ล้านนายุคต้น ปัจจุบันกระจายตัวตั้งถิ่นฐานในจังหวัด พะเยา เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน น่าน แพร่ ลำปาง” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2566) กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมีความโดดเด่นในด้านการทำผ้าทอ ซึ่งถือเป็นศิลปะและความสามารถอันทรงคุณค่าที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน การทอผ้าของไทลื้อมีลวดลายและสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมและประเพณีที่มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและชีวิตประจำวัน ในบทประพันธ์ “ผ้าทอ” ได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยมุ่งเน้นไปที่การทอผ้าอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทลื้อ การบรรยาย “พันผ้าโพกงาม ห้อยยามลายแดง” สะท้อนถึงความสวยงามของผ้าที่ถูกทอด้วยลวดลายและสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นเครื่องแต่งกายของชาวไทลื้อ โดยการ “ทอริ้วทอแรง” และ “ทอโลกรื่นรมย์” แสดงให้เห็นถึงความพยายามและความชำนาญในการทอผ้าที่ไม่เพียงแต่เป็นศิลปะที่สวยงาม แต่ยังเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ การใช้คำว่า “ทอชีพชาวลื้อ ทอสื่อทอสม” แสดงถึงการที่ผ้าทอเพื่อบูชาในวิถีชีวิตประจำวัน และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอัตลักษณ์และความหมายของชุมชนชาวไทลื้ออย่างชัดเจน ดังนี้

พันผ้าโพกงาม	ห้อยยามลายแดง
ทอริ้วทอแรง	ทอโลกรื่นรมย์
ทอชีพชาวลื้อ	ทอสื่อทอสม
ทอดินอุดม	ชั่วนาตาปี

ผ้าทอ

บ้านห้วยน อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 107)

2) ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ

ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ หรือที่รู้จักกันในชื่อชาติพันธุ์กะเหรี่ยง “เดิมตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำสาละวิน หลังจากเกิดการสู้รบระหว่างไทยกับเมียนมาในศตวรรษที่ 17 ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนมายังประเทศไทย เป็นกลุ่มคนที่มีองค์ความรู้ในการทำไร่หมุนเวียนและทำนา” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2566) เมื่ออพยพมายังประเทศไทยจึงอาศัยอยู่บนพื้นที่ภูเขาทางตอนเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำปาง ชาติพันธุ์ปกาเกอญอมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่โดดเด่น โดยเฉพาะในด้านการเกษตรและการใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ บทประพันธ์ “ผ่านทาง” สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การบรรยาย “โค้งควีบวับวกผกโผน ผันโจนจากผาสู่ผา” แสดงถึงลักษณะ

ภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญออาศัยอยู่ การเดินทางผ่านภูเขาและหุบเขาทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของกลุ่มชาติพันธุ์นี้กับภูมิประเทศที่เป็นเอกลักษณ์ การกล่าวถึง “บัวตองบัวตายวายลา ดอกหญ้าเมืองว้ายรายทาง” สะท้อนถึงความหลากหลายทางธรรมชาติของพื้นที่ โดยบัวตองและดอกหญ้าเป็นพืชที่พบได้จำนวนมากในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และแถบบ้านเรือนของชาวปกากะญอ “ปะปกากะญอพ่อแฉง” และ “อ้อทามาแฉงเรื่องราว” บ่งบอกถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสารของชาติพันธุ์ปกากะญอที่เป็นเอกลักษณ์ บทประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ดังนี้

โคลงควัรวัววกผกโผน	ฉันโจนจากผาสู่ผา
บัวตองบัวตายวายลา	ดอกหญ้าเมืองว้ายรายทาง
ออบหลวงออบลั่วลั่วลิก	น้ำคึกคักไหลพลั่งพรั่ง
กรอกกรูพฐไปคว้างคว้าง	ไปกลางโกรกหินรินแรง
แม่สะเรียงแม่ลามาลง	แม่ปางมาปลงลงแหล่ง
ปะปกากะญอพ่อแฉง	อ้อทามาแฉงเรื่องราว
วิก้อหมื่อลอหนีแล้ว	แคล้วแคล้วลงในไร่ข้าว
ผู้นฟางคว้างลอยดอยดาว	ยืนยาวยืนยงคงดิน

ผ่านทาง

ตำบลแม่ลาหลวง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 107)

3) ชาติพันธุ์ผู้ไท

ชาติพันธุ์ผู้ไท หรือที่รู้จักกันในชื่อ ภูไท “มีถิ่นฐานดั้งเดิมเดิมอยู่บริเวณลุ่มน้ำแดง - ดำ ทางตอนเหนือของเวียดนาม ตอนเหนือของลาว เชื่อมต่อกับตอนใต้ของจีน ต่อมาใน พ.ศ 2369 ช่วงศึกเจ้าอนุวงศ์ ผู้ไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาในประเทศไทย และตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ภาคอีสาน อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของคนกลุ่มนี้ ปรากฏผ่านภาษาและการแต่งกาย รวมทั้งความเชี่ยวชาญในการทอผ้า” (ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2567) บทประพันธ์ “เสน่ห์เรณู” สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทได้เป็นอย่างดี การบรรยาย “เบิ่งโขงข้ามโขงลงช่วงข้าว หนุ่มสาวสำเร็จสำราญอยู่” สะท้อนถึงการใช้ชีวิตในพื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่มีบทบาทในการดำรงชีวิตของผู้ไทมาช้านาน การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายและมีความสุขของผู้คนในชุมชนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม การกล่าวถึง “แปงเหย้าปายางถากถางภู เป็นอยู่เป็นเหย้าชาวเมืองเว” แสดงถึงการบุกร้าง

ถางพงจากพื้นที่รกร้าง พื้นที่ป่าเขาในอดีตและสร้างชุมชนอันเหนียวแน่นขึ้นมา ตลอดจนการดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมในพื้นที่นั้นของชาวผู้ไท บทประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ผู้ไท แสดงให้เห็นการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ การสร้างถิ่นฐาน การทำเกษตรกรรม และการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้

เบิ่งโขงข้ามโขงลงช่วงข้าว	หนุ่มสาวสำเร็จสำราญอยู่
แปงเหย้าปายางตากถางภู	เป็นอยู่เป็นเหย้าชาวเมืองเว
ลุ่มหล้าป่าหวายสายบ่อแก	ปู่ย่าแม่ไม่ห่างเห
หนุ่มสาวแสนสวยช่วยถ่ายเท	สืบเสน่ห์เรณูผู้ไทยงาม
แพรราผ้าขาวน้ำเงินเข็ม	สอดเข็มด้ายร้อยค้อยก้าวข้าม
ข้ามน้ำข้ามดินสร้างถิ่นคาม	สร้างความมีเสน่ห์เรณูนคร

เสน่ห์เรณู

เรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 203)

2.1.3 วิถีชีวิตของผู้คนกับสายน้ำ

1) ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ

ในบทกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความเชื่อมโยงกับสายน้ำ ดังเช่นตัวอย่างในบทประพันธ์ “เกาะปันหยี” สะท้อนความหมายของพื้นที่ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ มีการกล่าวถึง “เดินบนสะพานไม้ไปถึงบ้านต่อบ้าน ห้องน้อยและนอกชาน ก็เชื่อมชนทุกชนเรือน” ซึ่งให้ลักษณะที่อยู่อาศัยของผู้คนในพื้นที่ที่มีการสร้างสะพานไม้เชื่อมต่อระหว่างบ้านเรือนที่ตั้งอยู่บนเกาะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและการใช้พื้นที่น้ำในชีวิตประจำวัน การบรรยาย “หลังคาต่อหลังคา เชื่อมภูผาพนักเขื่อน เงามน้ำสำสละเทือน ฤสะท้านร้อยพันเสา” สะท้อนถึงชุมชนริมน้ำที่มีความหนาแน่นและความสำคัญของน้ำที่มีบทบาทในการดำรงชีวิตของผู้คนบนเกาะ การเชื่อมโยงนี้ยังสื่อถึงการผสมผสานระหว่างที่อยู่อาศัยและธรรมชาติที่รอบด้าน “โยงฟ้าโยงแผ่นดิน โยงทะเลและภูเขา โยงญาติโยงเหย้าโยงปันหยีให้ยืนยง” แสดงถึงการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติของชุมชนที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งนี้ ดังนี้

เดินบนสะพานไม้	ไปถึงบ้านต่อบ้าน
ห้องน้อยและนอกชาน	ก็เชื่อมชนทุกชนเรือน
หลังคาต่อหลังคา	เชื่อมภูผาผนังเชื่อม
เงาไม้ส่ำสะเทือน	ฤๅสะท้อนรอยพันเสา
โยงฟ้าโยงแผ่นดิน	โยงทะเลและภูเขา
โยงญาติโยงเหยา	โยงปืนหยาให้ยืนยง
เพิงผาชายคาร่ม	ลมทะเลขับเห่คลื่น
สันติสุขทุกวันคืน	คือชีวันเกาะปืนหยา

เกาะปืนหยา

เกาะปืนหยา อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 151)

ในบทประพันธ์ “แควอ้อม” ก็เช่นเดียวกัน การบรรยาย “อ้อมน้ำอ้อมพามาอ้อม น้ำลือมลลาลำแม่กลองไหล เลียบน้ำมาแต่มหาชัย” สะท้อนถึงความสำคัญของน้ำในการดำรงชีวิตของชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ โดยกล่าวถึงลักษณะของพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำและคลองในดำรงชีพและการสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ริมน้ำ การบรรยายถึง “เรือนรายชายฝั่งทั้งสองฟาก ป่าจากแซมรากลำพู่รอง” แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนี้

อ้อมน้ำอ้อมพามาอ้อม	น้ำลือมลลาลำแม่กลองไหล
เลียบน้ำมาแต่มหาชัย	ทั้งมหาสมุทรไทยสู่แหลมทอง
เรือนรายชายฝั่งทั้งสองฟาก	ป่าจากแซมรากลำพู่รอง
เรียงหินเป็นเขื่อนที่ชายคลอง	รับฟองคลื่นพวยอยู่เย็นเย็น
.....	
จึงเรียกเมืองสมุทรสงครามหมาย	เคียงชายมหาชัย ชัยสยาม
ร่มฉัตรวัดวรมาราม	เรือนงามน้ำงามคนงามครอง

แควอ้อม

อำเภออ้อมพวา-บางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 248)

ทำนองเดียวกับในบทกวี “คลองอ้อม” การบรรยาย “กระโดทอดเทียบท่าศาลาน้อย รัชชช้อยริมชานบ้านชายสวน คลองน้ำอ้อมล้อมเย็นเป็นน้ำ” เน้นถึงความสำคัญของคลองและการใช้ชีวิตที่อยู่ใกล้กับน้ำ การสร้างบ้านเรือน สะท้อนถึงการพึ่งพาธรรมชาติและความสงบที่จากการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ ดังนี้

กระโดทอดเทียบท่าศาลาน้อย	รัชชช้อยริมชานบ้านชายสวน
คลองน้ำอ้อมล้อมเย็นเป็นน้ำนวล	เหมือนแยมยวนเย็นใจให้มาเยือน
ให้มาอยู่อยู่เหยาพักเนนาน	ล้วนที่ทางถิ่นฐานเขากันเชื่อน
กระเพื่อมน้ำคล้าคล้อยค่อยบายเปือน	ชมเหยาเรือนเรียงรายสบายใจ
	คลองอ้อม
	ล่องเรือคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี
	(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 461)

2) ผู้คนที่อาศัยแหล่งน้ำในการหาเลี้ยงชีพ

บทประพันธ์ “ทำนั้ระนอง” สะท้อนให้เห็นความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำและพึ่งพาสายน้ำในการดำรงชีพได้อย่างชัดเจน กวีได้บรรยายถึงความขวกไขว่ของผู้คนในพื้นที่ริมทำนั้ที่เต็มไปด้วยความเคลื่อนไหวและพลุกพล่าน “เมื่อได้มาถึงได้รู้ เมื่อได้อยู่จึงได้ยล” บ่งบอกถึงการที่กวีได้เดินทางมายังสถานที่นี้และสัมผัสกับวิถีชีวิตของผู้คนที่เต็มไปด้วยความคึกคัก การบรรยาย “เรือเทียบปลาชนปลาวาง และเรือหางเอาหางเห” แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีการใช้เรือในการขนส่งสินค้าและการทำการค้าในทำนั้ การใช้เรือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันในพื้นที่นี้สะท้อนถึงการพึ่งพาสายน้ำในการเลี้ยงชีพ มีการล่าปลาจากแหล่งน้ำและนำขึ้นเรือมาค้าขาย “ซูลมุนและซูลเก ประเดคนประเดปลา” บรรยายถึงความพลุกพล่าน การค้าในทำนั้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ พื้นที่ทำนั้ระนอง บ่งบอกถึงความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตที่มีความเชื่อมโยงกับสายน้ำ ดังนี้

เมื่อได้มาถึงได้รู้	เมื่อได้อยู่จึงได้ยล
ความขวกไขว่ความสับสน	ของผู้คนอันปนเป
เรือเทียบปลาชนปลาวาง	และเรือหางเอาหางเห
ซูลมุนและซูลเก	ประเดคนประเดปลา
ระนองน้ำระนองคลื่น	ระนองคนอยู่คลาคล้า
คือชีวิตคือชีวา	แห่งทำนั้เมืองระนอง

ท่าน้ำระนอง
ท่าน้ำเมืองระนอง อำเภอเมือง จังหวัดระนอง
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 159)

2.2 พื้นที่ทางวัฒนธรรม

2.2.1 ศิลปะท้องถิ่น

บทประพันธ์ “รองเงง” สะท้อนความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นที่ศิลปะท้องถิ่น รองเงง (หรือรองเง้ง) เป็นการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ที่มักใช้ในการเฉลิมฉลองเทศกาลและพิธีกรรมต่าง ๆ หรือเพื่อความสนุกสนาน เป็นการแสดงที่มีความสำคัญในด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและการรวมกลุ่มของชุมชน รองเงงในจังหวัดสตูลนั้นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศมาเลเซีย โดยมีเพลงที่บรรเลงโดยใช้เครื่องดนตรีต่าง ๆ เช่น รำมะนาใหญ่ รำมะนาเล็ก ฆ้อง และกลอง เป็นต้น (ฐาปนา แก้วหนูนวล และศรีณย์ นักรบ, 2559, น. 66) “เสียงกลองบรานอ ซอยูลา หวานแว่วแว่วมา มารำรองเงง” บรรยายถึงเสียงกลองที่เป็นส่วนสำคัญของการแสดง การที่มีการสวม “มาลัยระย้า ผ้าลายแดง” สะท้อนถึงความสวยงามและเอกลักษณ์ของเครื่องแต่งกายที่ใช้ในระหว่างการแสดง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความรักและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชาวเล บทประพันธ์จึงสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปะท้องถิ่นในพื้นที่เกาะหลีเป๊ะ ดังนี้

ลูกเอยลูกไฟ	ลูกไฟน้อยน้อย
จะลอยลับตา	
เสียงกลองบรานอ	ซอยูลา
หวานแว่วแว่วมา	มารำรองเงง
ลูกเอยลูกสาว	ลูกสาวชาวเล
ไม่เปลี่ยนไม่แปลง	
มาลัยระย้า	ผ้าลายแดง
มีเรียวมีแรง	มีรักยืนยาว
รองเงง	

เกาะหลีเป๊ะ
อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอาดัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 45)

2.2.2 ประเพณี

บทประพันธ์ “ลำสังคราม” สะท้อนถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมประเพณี คือ บุญบั้งไฟที่จังหวัดนครพนม การบรรยาย “ไม้คร่ำเขียว คือลำไผ่ไหล ลมป๋ไหว ใบไผ่ป๋หิว” ซึ่งสะท้อนถึงการใช้ลำไผ่ในการทำบั้งไฟ “พริ้วพลิ้วพลิ้ว คือผีเสื้อสวย เมฆสลาย สลับลาย” การเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นภาพของความสวยงามและความเป็นธรรมชาติที่เป็นฉากหลังของการจัดงานบุญบั้งไฟ ประเพณีนี้เกี่ยวข้องกับความเชื่อ กวีได้มองว่าพื้นที่จังหวัดนครพนมเป็นพื้นที่ของประเพณีบุญบั้งไฟที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

ไม้คร่ำเขียว	คือลำไผ่ไหล
ลมป๋ไหว	ใบไผ่ป๋หิว
พริ้วพลิ้วพลิ้ว	คือผีเสื้อสวย
เมฆสลาย	สลับลาย
ออนซอนสาย	เป็นฟ้าเป็นฝน
น่านองหน	คือน่านองหา
ไหลตกด้าว	ตกผาภูพาน
ไหลตกย่าน	เป็นลำน้ำอุ่น
ไหลค้ำคูณ	เป็นลำสังคราม
ป่าครามงาม	คือลำครามไหล
เอิบเอ่อไล่	มาเลี้ยงฝั่งสอง
ไหลตกของ	เป็นลำโขง
แดงอุกอ้ง	คือเลือดดินหลอม
เสียงโห่ห้อม	แห่บ้องไฟแสน
ส่ายฟ้าแฉน	ถิ่นไชยบุรี
เป็นมิ่งศรี	ถวายท่าอุเทน

ลำสังคราม

ลำน้ำสังคราม ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 201)

2.3 พื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ในกรณีนี้เขียนแผ่นดินนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแล้ว กวียังมองว่าในบางพื้นที่ที่ได้เดินทางไปสัมผัสนั้นยังมีการสืบทอดทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเหนียวแน่น ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “นาสะไมย์” ที่ได้สะท้อนถึงการสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมคือการจักสานที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน การบรรยาย “แคร่ไผ่พ่อใหญ่ จักตอกไผ่ แม่ใหญ่ไขว้ตอกสานกะติบ” แสดงให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวในการจักสาน ด้วยการใช้ไผ่ในการทำข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือน ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างสิ่งของที่มีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน “มือพ่อมือแม่นี้มือทิพย์ มีดขลิบไม้ชุดมาคู่เมือง” บ่งบอกถึงทักษะและความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดมาถึงรุ่นลูก “หนุ่มสาวนาสะไมย์เสมอมีง ไม่ทอดทิ้งหนทางหน” แสดงถึงความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่ไม่ละทิ้งวิถีชีวิตและความรู้ที่มีมาอย่างยาวนาน “แห่งตนพึ่งตนเพื่อเลี้ยงตน ลูกหลานทานทนสืบทอดทาง” การพึ่งพาตนเองและการส่งต่อความรู้ให้กับลูกหลานเป็นการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ บทประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ที่มีการสืบทอดศิลปะการจักสานที่มีความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวบ้านนาสะไมย์ เป็นการรักษามรดกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่และพัฒนาไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนี้

แคร่ไผ่พ่อใหญ่จักตอกไผ่	แม่ใหญ่ไขว้ตอกสานกะติบ
มือพ่อมือแม่นี้มือทิพย์	มีดขลิบไม้ชุดมาคู่เมือง
ก้านตาลแตกก้านเป็นขาก่อง	ข้าวน้อยค่อยประคองประคบเครื่อง
ตั้งหม้อรมคว้นค่อยรุ่มเรื่อง	ลอยคว้นเป็นเรื่องเป็นราวคน
หนุ่มสาวนาสะไมย์เสมอมีง	ไม่ทอดทิ้งหนทางหน
แห่งตนพึ่งตนเพื่อเลี้ยงตน	ลูกหลานทานทนสืบทอดทาง
นี้ว่าไขว้ตอกไขว้ตอกไขว้	สร้างบ้านนาสะไมย์ไสวสว่าง
กะสลักจักไม้ไม่เคยวาง	สืบสร้างสานงานงามแสน

นาสะไมย์

บ้านนาสะไมย์ ตำบลนาสะไมย์ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 77)

บทประพันธ์ “สีเห่ตันหยง” ก็เช่นเดียวกัน มีการสะท้อนถึงการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวเลที่อาศัยอยู่ในเกาะสีเเห่ จังหวัดภูเก็ต บทกวีนี้เน้นการบรรยายถึงวิถีชีวิตของชาวเลซึ่งมีการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ “คนหนุ่มคนสาวสร้างเหย้าสร้างเรือ” แสดงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการสร้างชุมชนและวัฒนธรรม เช่น การเดินเรือ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของชาวเล การสร้างเรือและบ้านไม่เพียงแต่เป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้และทักษะจากรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากชาวเลมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและพึ่งพาสายน้ำ อีกทั้งที่อยู่อาศัยที่มีความใกล้ชิดกับแหล่งน้ำอย่างทะเล และการกล่าวถึง “สืบลี๊ดสืบนื้อ ชาวเรือชาวเล” แสดงถึงความภาคภูมิใจใน อัตลักษณ์ของชาวเล และการรักษาวิถีชีวิตที่มาจากบรรพบุรุษ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่ชาวเลยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ดังนี้

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งอยู่อาศัยของผู้คนนั้น ยังเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น กวีได้ถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตของผู้คนผ่านการประกอบอาชีพ การใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติและสายน้ำ ตลอดจนวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมพื้นถิ่น ศิลปะ และประเพณีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีเอกลักษณ์และความหมายเฉพาะตัว พื้นที่ในมิตินี้จึงเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของผู้คนในสังคมไทยได้อย่างเด่นชัด

พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice) ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการรับรู้และประสบการณ์โดยตรงของกวีที่มีต่อพื้นที่ต่าง ๆ ผ่านการสัมผัสสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น พื้นที่ในมิตินี้จึงสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ในฐานะพื้นที่ของการดำรงชีวิต ทั้งในด้านธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะและความหมายแตกต่างกันออกไป อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในกวีนิพนธ์เป็นพื้นที่ที่มีชีวิตและสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของผู้คนในสังคมไทยอย่างใกล้ชิด

พื้นที่ทางความคิด (Representations of Space)

ในมิติของพื้นที่ทางความคิดเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการรับรู้ การตีความ และการให้ความหมายของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่หนึ่ง ๆ ผ่านความคิด ความเชื่อ ความทรงจำ และประสบการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม พื้นที่ในลักษณะนี้จึงถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านมุมมองและชุดความคิดของผู้คนที่มีต่อสถานที่นั้น ๆ ทำให้พื้นที่แต่ละแห่งสามารถมีนัยทางสัญลักษณ์และความหมายเชิงนามธรรมที่แตกต่างกันออกไป ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ถ่ายทอดพื้นที่ทางความคิดผ่านการเชื่อมโยงพื้นที่เข้ากับศาสนา ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และตำนานต่าง ๆ ส่งผลให้พื้นที่มิได้เป็นเพียงสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในโลกทางกายภาพเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ที่สะท้อนความคิด ความศรัทธา ความทรงจำ และการรับรู้ร่วมของผู้คนในสังคม โดยสามารถจำแนกความหมายของพื้นที่ทางความคิดได้ดังนี้

1. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน นอกจากกวีจะได้เดินทางไปสัมผัสพื้นที่ทางธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในมิติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน ความอุดมสมบูรณ์ และความงดงามของธรรมชาติแล้ว กวียังได้พบพื้นที่ที่มีความหมายในเชิงศาสนาและความเชื่อ ซึ่งมีความสำคัญอย่างลึกซึ้งในบริบทของสังคมไทย พื้นที่ทางศาสนาในบทกวีสะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนที่มีต่อศาสนา กวีถ่ายทอดภาพสถานที่ทางศาสนาที่เปี่ยมไปด้วยความงามและความสงบ และนอกจากนี้ยังพบพื้นที่ทางศาสนาตามความเชื่อดั้งเดิม ดังนี้

1.1 พื้นที่ทางพุทธศาสนา

1.1.1 พื้นที่ทางพุทธศาสนาอันเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา

ศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ กวีได้สะท้อนถึงการเดินทางไปยังสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ไม่ว่าจะเป็นวัดวาอารามหรือพระธาตุที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ กวีได้สะท้อนถึงความงดงามของสถานที่เหล่านั้น ทั้งในแง่ของสถาปัตยกรรม ความวิจิตรบรรจงของศิลปกรรม และบรรยากาศที่เปี่ยมไปด้วยความสงบและความศรัทธา แสดงให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาพุทธอันเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้คน ดังเช่นตัวอย่างในบทประพันธ์ “พระธาตุไชยา” สะท้อนความหมาย

ของพระธาตุไชยาในฐานะพื้นที่ทางศาสนาพุทธที่เต็มไปด้วยความศรัทธาและความนับถือจากประชาชน กวีได้บรรยายถึง “ปรางค์ธาตุ” ของพระบรมธาตุไชยา “เป็นโบราณสถานพุทธเจดีย์คู่มืองสุราษฎร์ธานี เป็นสถาปัตยกรรมศรีวิชัยองค์เดียวที่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัยรุ่งเรืองในแถบแหลมมลายู ตามแบบลัทธิมหายานของพระพุทธศาสนา อายุประมาณ 1,200 ปี” (กองบรรณาธิการข่าวสด, 2554, น. 169) ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุไชยาจึงเปรียบเสมือนร่างกายของพระพุทธเจ้าอันเป็นเครื่องแทนของพุทธธรรมที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการคุ้มครองผู้คนและแผ่ขยายความดีงาม โดยคำว่า “อสงไขยขอบสมุทร” เป็นการแสดงถึงความรู้ขอบเขตและไม่มีที่สิ้นสุดของพุทธธรรมที่แผ่ขยายไปยังทุกมุมโลก คำว่า “ใจหล้ามาเสนอ” สื่อถึงการน้อมนำจิตใจไปสู่การเคารพบูชาต่อพระธาตุไชยา ความนอบน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเต็มเปี่ยม พระธาตุไชยาไม่เพียงแต่เป็นสถานที่บูชา แต่ยังเป็นสถานที่ที่ผู้คนสามารถเข้าถึงความสงบและความผ่องแผ้วของจิตใจได้อย่างลึกซึ้งมาช้านาน ดังนี้

ปรางค์ธาตุอวตมองค์ทรงแทน	พุทธธรรมล้ำแสน
อสงไขยขอบสมุทรมาผดุม	
บงกชบทมลายัรรรรม	รรรด์รับสม-
มดีสมัยแห่งอารยะเสมอ	
เจดีย์ประจงเล็งเลอ	ใจหล้ามาเสนอ
สนิทน้อมมนธรรมในสถาน	
ล้อมรอบขอบมหาชาลาร	สลิตอยู่คู่กาล
องค์พระมหาธาตุไชยา	

พระธาตุไชยา

พระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 19)

ในบทประพันธ์ “พระธาตุดอยกองมู” ก็เช่นเดียวกัน ได้สะท้อนความสำคัญของพระธาตุดอยกองมูในฐานะพื้นที่ทางศาสนาพุทธที่แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพระธาตุเจดีย์แบบพม่า 2 องค์ พระธาตุเจดีย์องค์ใหญ่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2403 เพื่อบรรจุพระธาตุของพระมหาโมคคัลลานเถระที่นำมาจากพม่า องค์เล็กสร้างในปี พ.ศ. 2417 บรรจุพระธาตุของพระสารีบุตรที่นำมาจากพม่าเช่นเดียวกัน (กองบรรณาธิการข่าวสด, 2554, น. 160-161) ในบทประพันธ์ กวีใช้คำว่า “สืบพุทธศาสน์พราย” นั้นสะท้อนถึงการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาผ่านพระธาตุ ที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังสื่อถึงการถ่ายทอดความรู้และความเชื่อในพระพุทธศาสนาให้กับผู้คน

ในพื้นที่ การใช้คำว่า “สืบทอดศาสดา” ยังบ่งบอกถึงบทบาทของพระธาตุในฐานะศูนย์กลางของความศรัทธา ซึ่งส่งผลให้ผู้คนสามารถยึดมั่นและแสวงหาความสงบจากความเชื่อในศาสนาได้ การบรรยาย “หมอกฟ้าหมอกควันฝน มาห้อมสวยมะฮ่องสอน” กวีได้ใช้ภาพของธรรมชาติที่มีหมอกปกคลุมเพื่อสื่อถึงบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์และบรรยากาศที่เป็นมงคลรอบพระธาตุดอยกองมู โดยหมอกที่ลอยคลุมไม่เพียงแต่เป็นภาพธรรมชาติ แต่ยังสะท้อนถึงความเข้มข้นและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ศาสนา ที่ทำให้ผู้คนรู้สึกถึงความสงบเยือกเย็นในจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนยึดมั่นในความศรัทธา ดังนี้

พระธาตุมิ่งดอยกองมู	คือคู่ศรีพระสืบสาย
สืบทอดศาสดา	และสืบทอดศาสดา
แห่งแม่ฮ่องสอน	อันสมหมอกสวายมนต์
หมอกฟ้าหมอกควันฝน	มาห้อมสวยมะฮ่องสอน
	เมืองสามหมอก
	พระธาตุดอยกองมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
	(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 113)

1.1.2 พื้นที่ทางพุทธศาสนาอันเป็นศูนย์รวมจิตใจ

ในพื้นที่ทางพุทธศาสนา ยังพบความหมายของพื้นที่ในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน โดยเฉพาะในศาสนาพุทธที่เน้นการฝึกฝนจิตใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน สถานที่ทางศาสนา เช่น วัดและพระธาตุ เป็นศูนย์กลางที่ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความศรัทธาและความเชื่อที่ลึกซึ้งในศาสนา แต่ยังเป็นสถานที่ที่ช่วยให้ผู้คนได้เข้าถึงความสงบสุขภายในจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตวิญญาณ ศาสนาจึงมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนในชุมชน พระธาตุหรือพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในสถานที่ต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา สถานที่เหล่านี้จึงเป็นพื้นที่อันเป็นศูนย์รวมจิตใจให้กับผู้คนในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมและการพัฒนาจิตใจไปในทางที่ดีขึ้น ดังเช่นในบทประพันธ์ “พระธาตุเชิงชุม” ซึ่งเป็นพื้นที่ทางพุทธศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนท้องถิ่น พระธาตุเชิงชุมตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง ตามตำนานพระอัฐมราชกุมารว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาโปรดสัตว์ผ่านดินแดนลุ่มน้ำโขง ได้ประทับรอยพระบาทไว้ พระธาตุเชิงชุมจึงกลายเป็นศูนย์กลางของแผ่นดินแถบนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กองบรรณาธิการข่าวสด, 2554, น. 98-99) ในบทประพันธ์การกล่าวถึง “กราบธาตุมหาห้วยแห่งหนองหาร” ที่แสดงถึงการเคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของประชาชน คำว่า “พระสุวรรณภิงคาร ราชเจ้า” ยังสะท้อนถึงความยิ่งใหญ่และ

ศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพื้นที่นี้ และเมื่อกล่าวถึง “พระธาตุเชิงชุมเฝ้า ฝากเฝ้าชุมชน” ก็แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ทางศาสนากับการคุ้มครองและยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชน สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชีวิตประจำวันของคนในชุมชนและการหลอมรวมจิตใจให้เป็นหนึ่งเดียวผ่านศรัทธาและธรรมะ ดังนี้

กราบธาตุมหาห้วยแห่ง	หนองหาร
พระสุวรรณภิงคาร	ราชเจ้า
พระผู้ประดิษฐาน	จตุรพุทธ-บาทแฮ
พระธาตุเชิงชุมเฝ้า	ฝากเฝ้าชุมชน
ผลบุญปางก่อนปั่น	ปรางค์ขอม
ปรุงพระธาตุเจิมจอม	เจ็ดหล้า
จตุรมุขมาหลอม	เสลาสลัก
เรือนธาตุทับปรางค์ห้า	เทิดไว้ทิพย์สวรรค์
.....	
รอพระศรีอาริยะเจ้า	เจิมรอย
ร่วมบาทพระธาตุทยอย	หยั่งรู้
ศรัทธาไปราถอย	ทิพย์สัจจ
ชุมจิตชุมชนกู่	แก่นเชื้อเชิงชุม
พระธาตุเชิงชุม	
วัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร	
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 183)	

1.1.3 พื้นที่ทางพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านพุทธปฏิมา

กวีได้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ทางพุทธศาสนาผ่านพระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า อันมีความสำคัญทั้งในฐานะศูนย์รวมจิตใจและความเลื่อมใสของชาวพุทธ อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น พระพุทธรูปไม่ได้เป็นเพียงวัตถุที่ถูกเคารพบูชา แต่ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางจิตใจ และความเชื่อของผู้คนในชุมชน ซึ่งในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินก็ปรากฏบทประพันธ์ที่สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ทางพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านพุทธปฏิมาอย่างชัดเจน ดังเช่นตัวอย่างในบทประพันธ์ “พระพุทธชินราช” ที่กวีได้เดินทางไปยังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปที่สำคัญคือพระพุทธชินราช

มโยงระหว่างพระพุทธรูปและการเข้าถึงความสุขอันเกิดจากความสงบ
 ธิปไตยในวัดแห่งนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของการเข้าสู่การบรรลุธรรมและการพิ
 บายถึง “พวยพุ่งรุ่งวิมุตติมรรค” ย้ำถึงบทบาทของพระพุทธรูปในวัดเป็นศูนย์กลาง
 และการบรรลุธรรม นอกจากนี้ การใช้คำว่า “เพ่งพระเพ่งตนเห็น” ยังสะท้อน
 การตระหนักรู้ในตนเองเมื่ออยู่ในพื้นที่วัด ซึ่งเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ช่วยใน
 และจิตใจอย่างลึกซึ้ง ดังนี้

ปลั่งเปลวทองผ่องพริ้ง	โพธิญาณ
หยั่งสู่สันติสุขสานต์	สงบซึ้ง
ไหวเส้นละเส้นหวาน	ไสวสว่าง
อ้อมอกอ้อมใจอึ้ง	อ้อมถ้อยวาที
คชสีห์คลี่ขนดล่อม	รังรักษ์
แผ่พระบารมีศักดิ์-	สิทธิ์แล้ว
พวยพุ่งรุ่งวิมุตติมรรค	ทุกเมื่อ

ปลั่งเปลวทองผ่องพรั่ง	โพธิญาณ
หยั่งสู่สันติสุขสานต์	สงบซึ่ง
ไหวเส้นละเส้นหวาน	ไสวสว่าง
อ้อมอกอ้อมใจอิง	อ้อมถ้อยยาทิ
คชสีห์คลี่ขนดล่อม	รังรักษ์
แผ่พระบารมีศักดิ์-	สิทธิ์แล้ว
พวยพุ่งรุ่งโรจน์มรรค	ทุกเมื่อ
กนกกรอบกรอบเรือนแก้ว	รุ่งแก้วอนันตกาล
ปางมารวิชัยวิจิตแก้ว	กิเลสมาร
ผ่องพระธรรมสโมทาน	ประทับหล้า
ผ่อนพระอิริยาการ	ไกลทุกข์
อยู่โลกเหนือโลกท่า	เทพไทม์มาตุ
สารุพระผู้ผ่าน	ภพเชิญ
เปี่ยมปิติอยู่เป็น	ปกติเฝ้า
เพ่งพระเพ่งตนเห็น	ทุกขณะ
ไหว้พระชินราชเจ้า	ประจักษ์ไว้เป็นศรี

พระพุทธรูปชินราช

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 360)

ในบทประพันธ์ “พระแก้ว” ก็เช่นเดียวกัน สะท้อนถึงความศักดิ์สิทธิ์และความงามของพระพุทธรูปและองค์พระในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร เป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกตหรือพระพุทธรูปปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ศิลปะเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของคนไทย (หลิน คูมรพัฒนะ, 2547, น. 15) โดยบทประพันธ์เน้นความหมายลึกซึ้งและการบรรยายที่ละเอียดในการสื่อถึงสภาพแวดล้อม การใช้คำว่า “ปลั่งทองเปลวปลาบพื้นปฐพี” ซึ่งสะท้อนถึงการเปล่งประกายของพระพุทธรูปและองค์พระในวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่ส่องแสงสว่างไปทั่วบริเวณ พื้นที่ในวัดมีการกล่าวถึงในลักษณะที่เป็นแหล่งที่เชื่อมโยงทั้งฟ้าและดินที่เชื่อมต่อถึงกัน “ศรีรัตนเจดีย์” เป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้ที่เคารพนับถือ การบรรยาย “สถิตพระธาตุเป็นศรี อริยสัจจ์” หมายถึงพระธาตุที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดที่สื่อถึงความจริงอันบริสุทธิ์หรือหลักอริยสัจ 4 ประการ อันเป็นความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และทุกสิ่งบนโลก ที่ล้วนเป็นไปตามเหตุและปัจจัย เป็นความจริงแท้ของชีวิต มีทั้งความเกิดทุกข์และดับทุกข์ (ชนาธิป ศรีโท, 2563, น. 61) ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการบรรลุธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ศาสนานี้ไม่เพียงแต่เป็นที่ตั้งของวัดถ่มมงคล แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถเข้ามาเรียนรู้และเข้าใจความจริงที่แท้จริงของชีวิต คำว่า “มณฑปมณฑิราลัย” และ “สลักสล้าง” เป็นการบรรยายถึงสถาปัตยกรรมและความงามในวัด สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนของความงามทางวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมยกย่องและรักษาไว้ การกล่าวถึง “พุทธบาทหยาดรงใจจิตรจิต” สื่อถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติตามพระพุทธรูปองค์ พระพุทธบาทในที่นี้จึงไม่เพียงแต่เป็นเครื่องหมายทางศาสนา แต่ยังเป็นการชี้แนะและเป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางทางธรรม เมื่อกล่าวถึงการ “สถิตพิสุทธิธรรมสะท้อน” ก็หมายถึงการที่พระพุทธรูปและพระพุทธรูปศาสนาได้สะท้อนถึงความบริสุทธิ์และการรู้แจ้งในจิตใจของผู้คนในสังคม ดังนี้

ปลั่งทองเปลวปลาบพื้น	ปฐพี
ศรีรัตนเจดีย์	สว่างด้าว
สถิตพระธาตุเป็นศรี	อริยสัจจ์
สถิตพระศรีรัตนาว	เนื่องฟ้าดินสมัย
เจดิกะจ้งไฟจิตรแก้ว	กระจ่างใส
มณฑปมณฑิราลัย	สลักสล้าง

พุทธบาทยาตรยางใจ	วิจิตรจิต
สถิตแทบรอยพระบาทค้ำ	คลาดคล้ายครรลอง
ผ่องพระปรางค์ปราสาทไ้	เทพบิดร
เหลี่ยมสลักรับชวยซอน	ช่อฟ้า
บุรพกษัตริยานุสรณ์	ศักดิ์สิทธิ์
สถิตทิพย์สถิตธรรมท่า	ทวีปแจ้งจักรวาล
บรรสานพระอุโบสถพริ้ง	พรายทอง
พระสีกรทรงครุฑผยอง	ขยับเขยื้อน
พระแก้วพระเกศครอง	ใจโลก
สถิตพิสุทธธรรมสะท้อน	สะทีกแจ้งใจสยาม

พระแก้ว

บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 473)

ทำนองเดียวกับบทประพันธ์ “หลวงพ่อบ้านแหลม” สะท้อนถึงพื้นที่ทางศาสนาผ่านพุทธปฏิมา คือองค์หลวงพ่อบ้านแหลมที่เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสมุทรสงคราม องค์พระประทับยืน ปางอุ้มบาตร สะท้อนฝีมือช่างยุคหลังกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีตำนานความเชื่อหลากหลายเกี่ยวกับหลวงพ่อบ้านแหลม หนึ่งในนั้นคือตำนานพระพุทธรูป 5 องค์ที่ลอยน้ำมาจากเมืองเหนือมาถึงภาคกลางและแยกย้ายไปอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งหลวงพ่อบ้านแหลมก็ได้ลอยมาตามแม่น้ำแม่กลอง (มติชนสุดสัปดาห์, 2566) การบรรยาย “พระหลวงพ่อบานแหลม พระแหลมทรงแหลมเกศ” เป็นการบรรยายลักษณะของพระพุทธรูปในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร ที่มีความสง่างามและเปี่ยมไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ภาพลักษณ์ของพระพุทธรูปนี้สะท้อนถึงความมั่นคงและความแข็งแกร่งของพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น ซึ่งคอยปกป้องและคุ้มครองชุมชน “อุ้มชาวประชาชีอันประชุมเป็นชุมชน” เป็นการสะท้อนถึงบทบาทของพระพุทธรูปที่ให้ความสงบทางจิตใจของผู้คน นอกจากนี้ “อุ้มบาตรดั่งอุ้มบุตร” เป็นการเปรียบเทียบลักษณะขององค์พระพุทธรูปที่อุ้มบาตรกับการอุ้มบุตร สื่อถึงศาสนาได้ช่วยประคับประคองชาวบ้านให้พ้นทุกข์ด้วยพระธรรมคำสอน ดังพ่อแม่ที่ดูแลลูกด้วยความรักและปรารถนาดี “ลูกสมุทรสงครามมณฑลแห่งสำเภาหน ให้เทียบท่าแผ่นดินทอง” การใช้คำว่า “ลูกสมุทรสงคราม” และ “สำเภาหน” เชื่อมโยงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลมาตั้งแต่อดีต และเสนอภาพของพื้นที่ทางพุทธศาสนาผ่านพุทธปฏิมาในพื้นที่ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและวิถีชีวิตในท้องถิ่น ดังนี้

ปลายลำแม่งลองไหล	ไปออกห้วงสมุทรมหา
วัดเพชรสมุทราพา-	หนะเพชรแห่งพริบพริ
พระหลวงพ่อบานแหลม	พระแหลมทรงแหลมเกศี
อัมขาวประชาชี	อันประชุมเป็นชุมชน
อัมบาตรดั่งอัมบุตร	ลูกสมุทรสงครามมณ-
ชลแห่งสำเภาหน	ให้เทียบท่าแผ่นดินทอง

หลวงพ่อบ้านแหลม

ทำน้าวัดเพชรสมุทรวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 220)

นอกจากนี้ยังมีบทประพันธ์ “พุทธโสธร” ที่สะท้อนถึงความศรัทธาและความสำคัญของหลวงพ่พระโสธร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำวัดพุทธโสธรอันเป็นพื้นที่ทางศาสนาตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีตำนานความเชื่อเดียวกับหลวงพ่อบ้านแหลมจังหวัดสมุทรสงครามว่าเป็นพระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาจากเมืองเหนือเช่นเดียวกัน และกลายเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดที่ผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือ โดยกวีใช้คำว่า “หลวงพ่พระโสธร พระพิทักษ์พระศรัทธา” สะท้อนถึงความเชื่อที่ว่าพระพุทธรูปนี้ช่วยปกป้องคุ้มครองชาวบ้าน “มหาชนมาบูชา ประชุมทั่วทุกสารทิศ” เป็นการสะท้อนถึงความศรัทธา ผู้คนจากทุกสารทิศมารวมตัวกันเพื่อกราบไหว้บูชาหลวงพ่พระโสธร “แผ่นดินทองเปลวประทับ ะวับัวมาต้องติด” แสดงถึงความสวยงามและศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปหลวงพ่พระโสธร ซึ่งถูกบูชาด้วยความเคารพและความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ยังสื่อถึงความสว่างไสวและพลังศักดิ์สิทธิ์ ข้อความ “ก้มกราบกระซิบซัด บูชาพุทธโสธร” แสดงถึงการแสดงความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อพระหลวงพ่โสธรและศาสนา “สัมมาสมาธิ สติรู้อยู่ทุกตอน” สื่อถึงการฝึกฝนจิตใจให้อยู่ในสมาธิอันเป็นส่วนหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ผู้คนปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาจิตใจและการหลุดพ้นจากความทุกข์ “เพลงคนเพลงละคร คือเพลงกรรมมารกิตกราย” หมายถึงความวุ่นวายหรือการกระทำในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเป็นผลจากการกระทำในอดีตที่ส่งผลต่อชีวิตในปัจจุบันตามความเชื่อของพุทธศาสนา “เรื่องรองในริบหรี่ ความไม่มีในมากมาย” สะท้อนถึงความสว่างทางจิตใจและความหมายที่แฝงอยู่ในความเงิบสงบ กล่าวคือ แม้ว่าในบางครั้งโลกภายนอกอาจดูวุ่นวายและเต็มไปด้วยความว่างเปล่า แต่ในพระธรรมของพระพุทธศาสนา สามารถพบความสงบที่แท้จริงได้ จะเห็นได้ว่ากวีได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ทางศาสนาผ่านพุทธปฏิมาไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

หลวงพ่อพระโสธร	พระพิทักษ์พระศรัทธา
มหาชนมาบูชา	ประชุมทั่วทุกสารทิศ
แผ่นทองเปลวประทับ	วะวับวับมาต้องติด
กัมกราบกระซิบซิด	บูชาพุทธโสธร
สัมมาสมาธิ	สติรู้อยู่ทุกตอน
เพลงคนเพลงละคร	คือเพลงกรรมมากริดกราย
เรื่องรองในริบหรี่	ความไม่มีในมากมาย
ความว่างในวุ่นวาย	พระสัจธรรมพุทธโสธร

พุทธโสธร

โบสถ์พุทธโสธร ริมน้ำบางปะกง อำเภอมือเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 417)

1.2 พื้นที่ทางศาสนาอิสลาม

ในประเทศไทยซึ่งเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา นอกจากศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาหลักแล้วยังมีศาสนาอิสลาม โดยศาสนาอิสลามมีจุดเริ่มต้นมาจากคาบสมุทรอาหรับและแผ่ขยายไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ของโลกรวมถึงประเทศไทยโดยเฉพาะภาคใต้ที่มีการนับถือกันอย่างหนักแน่นมั่นคง (กระทรวงการต่างประเทศ, ม.ป.ป.) และศาสนสถานของอิสลามในประเทศไทยก็ได้สะท้อนถึงความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนต่าง ๆ โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมในกวินิพนธ์เขียนแผ่นดินได้กล่าวถึงการเดินทางไปยังสถานที่ศาสนาเหล่านี้ กวีมักจะสะท้อนถึงความหมายของสถานที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนา อันเต็มไปด้วยความสงบและศรัทธา สถานที่เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นที่ตั้งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถเชื่อมโยงกับศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง ดังเช่นบทประพันธ์ “เมืองยะลา” นี้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ทางศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะมัสยิดที่ตั้งอยู่ในเมืองยะลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงจิตใจของชาวมุสลิม การกล่าวถึง “มรรควิถีเที่ยว” เป็นการเดินทางสู่เมืองยะลาที่เต็มไปด้วยความสงบและความศรัทธา แสดงถึงการแสวงหาความสงบภายในจิตใจ ภาพของมัสยิดที่ตั้งอยู่ “หทัยมัสยิดตั้ง” หรือในใจกลางของเมืองยะลานั้นเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจที่ผู้คนมุ่งหวังจะไปถึงเพื่อค้นพบความสงบสุข ผ่านการทำละหมาดและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การบรรยาย “แสงฟ้าส่อง” และ “ประทีปแห่งทิพย์ประเทือง” บ่งบอกถึงการให้แสงสว่างทางจิตใจ แสดงถึงความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า การที่ “ชนเมืองเชิดเมืองชม” และ “ชวนสงบ” ก็เป็นการเน้นย้ำความหมายของมัสยิดในฐานะสถานที่ที่เชื่อมโยงทุกคนให้เป็นหนึ่งเดียว การใช้คำว่า “เมืองยะลา” และ “เรียกแผ่นดินฟ้าร้อง”

แสดงถึงการเรียกร้องและการเคารพในพื้นที่นี้ว่าเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาในชุมชนมุสลิม พื้นที่ของมัสยิดเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ผู้คนในชุมชนมุสลิมได้มารวมตัวเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อและศรัทธามัสยิดกลายเป็นพื้นที่ที่เปรียบเสมือนแหล่งกำเนิดแสงสว่างทางจิตวิญญาณ ดังนี้

ผาพาดคาคดไม้คล่ำ	ช่อมะเขี้ยว
ฉ่ำขึ้นกลืนกลมเกลียว	เกลื่อนเหยา
มรรควิถีเทียว	ทางถ่อง
เมืองสู่เมืองเรื้องเร้า	แหล่งยะลา
หัทธามัสยิดตั้ง	ตุ้มพนม
บุญปมเมืองมาสม	สิ่งสร้าง
ชนเมืองเซตเมืองชม	ชวนสงบ
สงบอยู่อย่ารู้ร้าง	ยะลา
แสงฟ้าส่องฟ้าส่อง	ใจเมือง
งามสง่าอย่างเครื่อง	รักป้อง
ประทับแห่งทิพย์ประเทือง	ภูมิประเทศ
เพรียกแผ่นดินฟ้าร้อง	เรียกยะลา

เมืองยะลา
ยอดหอคอยอาซาน มัสยิด จังหวัดยะลา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 24)

เช่นเดียวกับบทประพันธ์ “กรือเซะ” ที่สะท้อนถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ทางศาสนา คือมัสยิดกรือเซะ ในบ้านกรือเซะ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความศรัทธาและความเชื่อมั่นในทางศาสนา กวีบรรยาย “อิฐแกร่งละแท่ง” ที่เรียงตัวกันอย่างบรรจงสะท้อนถึงความมั่นคงและความทนทานของสถาปัตยกรรมที่ผู้คนได้สร้างขึ้นมา ซึ่งสื่อถึงความมุ่งมั่นทางจิตวิญญาณที่ต้องผ่านการต่อสู้เพื่อให้ศาสนายังคงยืนยาวไปถึงรุ่นลูกหลาน การกล่าวถึง “พื้นลานอันพันลึก” และ “ผืนผืนนิคประดิษฐาน” สื่อถึงความซับซ้อนของพื้นที่นี้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวและสร้างขึ้นมาจากความศรัทธาของผู้คนในอดีตจนถึงปัจจุบัน การกล่าวถึง “ศรัทธายังถ้อยทยอย” สะท้อนถึงความเชื่อที่ยังคงฝังรากลึกและส่งต่อกันมาโดยไม่เสื่อมคลาย “บุญชรบัญชาบง” ที่ “ค่อยเบิกช่องประชุมชน” เป็นการแสดงให้เห็นว่า สถาปัตยกรรมนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนที่ต่างเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ดังนี้

สถูปสถานอันศักดิ์สิทธิ์	จากอดีตถึงปัจจุบัน
อิฐแกร่งละแท่งอัน	บรรจงเรียงเป็นรูปรอย
พื้นลานอันพันลึก	ผนึกผืนดินประติศพรอดย
ศรัทธายังถึงทยอย	จักหยดยืนขึ้นยรรยง
โค้งคูประตูปอบ	ประนมสอบขึ้นเป็นทรง
บัญชรบัญชาบง	ค่อยเบิกช่องประชุมชน

กรือเซะ

มัสยิดกรือเซะ บ้านกรือเซะ ตำบลตะลุโยะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 48)

1.3 พื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ

ในประเทศไทยที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา นอกจากความเชื่อทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนแล้ว ยังมีศาสนาผีซึ่งมีจุดกำเนิดจากความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่อดีต ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบอื่น ๆ ที่ฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน คนไทยเชื่อว่า ผีมีทั้งผีดี ผีร้าย ผีปู่ย่าตายาย ผีบ้านผีเรือน ผีป่า เป็นต้น ตามแต่ความเชื่อของแต่ละแห่ง (พันธุลักษณะ, 2548, น. 22) พื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศจึงมีความเชื่อที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน แม้แต่ในพื้นที่ทางธรรมชาติก็เชื่อว่าเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจ ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนไทยยึดถือในหลากหลายรูปแบบและปฏิบัติอย่างสืบทอดต่อกันมา ดังเช่นบทประพันธ์ “ซอล่องน่าน” ได้สะท้อนถึงความหมายของพื้นที่แห่งความเชื่อในรูปแบบของการเคารพและบูชาผีปู่ย่าในสังคมไทย การใช้คำว่า “ผีปู่ย่า” สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ของผู้ปกครองปักษ์ชาวมุสลิมหรือบ้านเรือนจากอันตรายทั้งปวง การกล่าวถึงผีปู่ย่าในบทประพันธ์นี้จึงทำให้เกิดความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การกล่าวถึง “น้ำค้างพร่างพรम” และ “แม่ไม้ยางุง” ในบทประพันธ์นี้ยังสะท้อนถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งคนไทยมีความเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่หรือป่าเขาจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ นอกจากนี้ การใช้เสียงของ “สะล้อ” และ “ซึง” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านในบทประพันธ์นี้ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของศิลปะในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะการร้องเพลงและการขับซอ ซึ่งมีบทบาทในการขอพรและสร้างความสงบสุขให้กับผู้คนในชุมชน “ซอล่องน่าน” จึงสะท้อนถึงความเชื่อในผีปู่ย่าและการบูชาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ของสังคมไทย ความเชื่อนี้ไม่เพียงแต่เป็นการเชื่อในสิ่งที่ไม่เห็น แต่ยังแสดงถึงวิถีชีวิตที่มีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อและธรรมชาติ ดังนี้

ลมพัดไหวไหว	น้ำใสดอยสูง
แม่ไม้ยางยุง	แม่อยู่ป่าใหญ่
น้ำค้างพร่างพรหม	พนมดอกไม้
อ่อนอ่อนเอาใจ	บ่ให้ไผต้อง
ถวายนุชา	ผีปู่ผีย่า
ท่านได้เอ็นดู	ฮักเฮาทั้งสอง
เป็นพี่เป็นน้อง	แต่นานแต่เนิ่น
สะล้อบรเพลง	เป็นเพลงล่องน่าน
ขับขอเสียงหวาน	บรรยายยกเย็นร
เสียงชิงอ่อนช้อน	ชวนฟ้อนชวนเพลิน
ให้ก้าวให้เดิน	เชิญลำนน้ำไหล
เก็บกวาดทรายสี	เป็นที่เส้นทาง
เป็นหอเป็นห้าง	เป็นห้องหัวใจ
ฮักฮักไพร	ฮักลำนน้ำน่าน

ชอล่องน่าน

จังหวัดน่าน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 381)

ทำนองเดียวกับบทประพันธ์ “พญาสักใหญ่” ที่การสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่แห่งความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่าน “พญาสัก” ต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ โดยการกล่าวถึง “สูงสักศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี” และ “พญาไม้ร้ายฟ้า” แสดงถึงการเคารพพื้นที่แห่งนี้ และเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนในพื้นที่ เป็นสิ่งที่มีพลังในการคุ้มครองและให้ชีวิตดีขึ้น ต้นสักในที่นี้เป็นมากกว่าต้นไม้ธรรมดา การกล่าวถึง “ปู่พญาไม้” ตามความเชื่อของคนไทยมักเชื่อว่าตามต้นไม้ใหญ่ที่อายุมากจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือรุกขเทวดาสถิตอยู่ ในมุมมองทางพุทธศาสนามีการกล่าวถึงรุกขเทวดาหรือเทวดาที่มีวิมานอยู่ในต้นไม้ (ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2556, น. 8) การใช้คำว่า “ศักดิ์ไม้อักสูงศักดิ์สิทธิ์” เป็นการยกย่องความศักดิ์สิทธิ์ของต้นไม้สักที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ซึ่งในเชิงสัญลักษณ์สะท้อนว่าเป็นต้นไม้ที่มีความสูงส่งและเป็นที่เคารพนับถือ โดยการเชื่อมโยงต้นไม้กับชีวิตและความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้น แสดงถึงการเคารพธรรมชาติ นอกจากนี้ การกล่าวถึง “แผ่นฟ้า แผ่นดินบันดล” และ “ให้ยลให้รู้เคารพ” ยังสะท้อนถึงความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ ที่มนุษย์ควรตระหนักถึงการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต จึงควรที่จะรักษาธรรมชาติเหล่านั้นไว้ ดังนี้

สูงศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี	อยู่ที่ยังถิ่นอาถรรพณ์
กลางภูกลางไฟไพรวัลย์	เป็นมิ่งเป็นขวัญแผ่นดิน
ปู่พอพญาไม้ร้ายฟ้า	ร่วงใบลงมาเลี้ยงถิ่น
เลี้ยงทุ่งเลี้ยงท่าอาจิณ	ให้แรงลมรินเริงไพร
ผ่านร้อนผ่านฝนผ่านหนาว	ผ่านด้าวฤดูกาลผ่านสมัย
ได้รู้ได้เห็นเป็นไป	เล่าอายุไขแห่งตน
ศักดิ์ไม่สีกสูงศักดิ์สิทธิ์	ชีวิตรอบรายกรายกล่น
แผ่นฟ้าแผ่นดินบันดล	ให้ยลให้รู้เคารพ

พญาสักใหญ่

อุทยานสักใหญ่ อำเภอบาต จังหวัดอุดรธานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 385)

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินพื้นที่ต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดผ่านบทประพันธ์ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ สะท้อนให้เห็นความหมายของสถานที่ที่กวีได้เดินทางไป ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ตลอดจนพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่เกิดขึ้นจากความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมคือศาสนาผี กวีได้สะท้อนความคิดและความศรัทธาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ การถ่ายทอดสถานที่ในบทกวีจึงไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกภูมิประเทศทางกายภาพ แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพื้นที่เหล่านั้นมีความหมายอย่างไรต่อผู้ที่อาศัยอยู่ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เหล่านี้ถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อ ศาสนา และอัตลักษณ์ของชุมชน

2. ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนาน

กวีได้เดินทางไปยังสถานที่บางแห่งที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน ซึ่งสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ในมิติทางประวัติศาสตร์ที่หล่อหลอมผู้คนและสังคม โดยกวีไม่เพียงแต่บรรยายพื้นที่ที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ แต่ยังได้เดินทางผ่านพื้นที่ที่มีตำนานและความเชื่อที่สืบทอดจากอดีต การหยิบยกเรื่องราวของสถานที่ต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของประวัติศาสตร์ในความเป็นมาของแต่ละสถานที่ ที่มีทั้งเหตุการณ์สำคัญและความทรงจำในรูปแบบที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงพื้นที่กับวรรณกรรมอีกด้วย ดังนี้

2.1 พื้นที่ทางประวัติศาสตร์จริง

พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏมักจะสะท้อนถึงความหมายที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญในอดีต เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์จริงที่ได้รับการบันทึกไว้ เช่น พื้นที่ที่เคยเกิดสงครามหรือสถานที่ที่มีความสำคัญในการก่อตั้งและพัฒนา ชุมชนหรืออาณาจักรต่าง ๆ การที่มิได้เดินทางไปยังพื้นที่เหล่านี้ในการเขียนบทประพันธ์ ทำให้สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ในที่ผู้คนจดจำและเชื่อมโยงกับสถานที่นั้น ๆ สถานที่เหล่านี้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอดีตและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้คนในปัจจุบัน

2.1.1 พื้นที่ประวัติศาสตร์สงคราม

ประเทศไทยในปัจจุบันเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ซึ่งก่อนจะเป็นเช่นทุกวันนี้ ประเทศไทยต้องผ่านการทำสงครามและการต่อสู้มากมาย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ สถานที่หลายแห่งในประเทศเคยเป็นสนามรบที่มีความสำคัญในช่วงต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ แม้เวลาผ่านไปแต่เรื่องราวและเหตุการณ์เหล่านั้นยังคงถูกจดจำและส่งต่อในความทรงจำของผู้คน เมื่อมิได้เดินทางไปยังสถานที่เหล่านั้น จึงได้สะท้อนความหมายและความสำคัญของพื้นที่เหล่านี้ผ่านทั้งเรื่องราวและความรู้สึกของผู้คนกับสถานที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สงครามนั้น ๆ ดังเช่นตัวอย่างในบทประพันธ์ “อยุธยาพินาศแก้ว” เป็นการสะท้อนความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เคยรุ่งเรืองแต่กลับเกิดการสูญเสีย โดยการใช้อำนาจของ “ชาก” และ “เศษ” สื่อถึงการสูญเสียและความเปลี่ยนแปลงของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงที่มีความสำคัญทางการเมืองและศาสนา แต่ได้เกิดสงครามจนกรุงแตกเมื่อปีพ.ศ. 2310 รัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ โดยเป็นสงครามระหว่างไทยกับพม่า มูลเหตุแห่งสงครามครั้งนั้นเนื่องจากพม่าเห็นว่าไทยอยู่ในช่วงที่อ่อนแอลงด้วยปัจจัยหลายประการ จึงได้ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนับเป็นหนึ่งใน การสูญเสียครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทย (พิมาน แจ่มจรัส, 2542, น. 200-206) “กรุงศรี” ถูกยกให้เป็นศูนย์กลางของความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ผ่านการใช้อำนาจของ “เจดีย์” และ “ปราสาท” ที่พังทลาย และ “พระมหาธาตุ” ที่ยังคงตั้งตระหง่านท่ามกลางความรกร้าง เพื่อสะท้อนถึงความรุ่งเรืองในอดีต การกล่าวถึง “ศรีสุปอโยธยา” และ “ไตรลักษณ์” สื่อถึงการสูญเสียในระดับจิตวิญญาณและความรู้สึกที่ถูกทิ้งไว้หลังการล่มสลายของอาณาจักร “อยุธยาเมืองฝัน” และ “ใจหล่อใจลุ่มล้ำ” เป็นการแสดงถึงความรู้สึกของผู้คนที่เคยมีความหวัง แต่สุดท้ายก็พบกับความผิดหวังจากการล่มสลายของเมือง บทประพันธ์นี้จึงเป็นการสะท้อนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา โดยการบรรยายให้เห็นถึงการสูญเสียที่ไม่สามารถย้อนกลับไปได้ เมื่อมายังสถานที่แห่งนี้จึงสะท้อนความหมายว่าเป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์สงครามซึ่งเป็นที่จารึกในประวัติศาสตร์และความทรงจำของคนไทย ดังนี้

อยุธยาพินาศแก้ว	กรุงศรี
เกลื่อนกรุกองเจดีย์	ระดาตพื้น
ปราสาทซากไฟที่	พลอยเทวษ
ปรางค์เปล้าเสาอิฐสระอื่น	อาบนํ้าค่างหนาว
พรราวพรราวพุทธรูปปั้น	เป็นศิลป์
สูงส่งโยงใจวิล	วิมุตแก้ว
ขัดสมาธิลาดกองดิน	เป็นเศษ
เป็นซากกากกปูนแล้ว	ระกะกลิ้งกลางสถาน
ตระหง่านพระมหาธาตุทั้ง	อาทวา
ศรีสุปโยธยา	วิโยคไว้
สูงสุดต่ำสุดสา-	มัญลักษณ์
ไตรลักษณ์ตระหนักให้	ถ่องห้วงธรรมหน
ไพชยนต์ยศยังแล้ว	ลอยสวรรค์
สมมติเทวาราชน	พิชิตหล้า
อยุธยาเมืองฝัน	ใจโลก
ใจหล่อใจกลมล้ำ	เร่เง้าใจเห็น

อยุธยา

วัดมหาธาตุ อำเภอบางระจัน จังหวัดอยุธยา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 227)

ในบทประพันธ์ “บางระจัน” ก็ได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สงคราม ณ อำเภอบางระจัน ที่เราได้เดินทางไปสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านบางระจันต่อสู้เพื่อปกป้องแผ่นดินจากการรุกรานของพม่าในปี พ.ศ. 2310 เช่นเดียวกัน โดยการใช้คำที่สะท้อนถึงการสละชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อบ้านเมือง “ดาบคร่ำคร่ำศึกกู้ กรุงศรี” และ “สละเลือดสละชีพพลี” สื่อถึงความมุ่งมั่นในการต่อสู้เพื่อชาติและแผ่นดิน คำว่า “ทุ่งท่าลาดดี” และ “เดียวแผ่น ดินพ่อ” สะท้อนถึงความรักและความผูกพันต่อแผ่นดินที่เป็นบ้านเกิดของตนเอง การบรรยายการเตรียมตั้งรับสงคราม “เสาหลักปักรั้วป้อม” และ “ค่ายป้อมปัจจา” แสดงถึงการตั้งมั่นเพื่อปกป้องบ้านเมือง การบรรยายภาพสงคราม “พริ้วเหวี่ยงพริ้วหวด” และ “ควายเร่งขี่ควาย” ย้ำถึงการต่อสู้ที่ทั้งหนักหน่วงและอันตราย บทประพันธ์จึงได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สงครามได้อย่างชัดเจน ในที่แห่งนั้นเป็นที่ที่ผู้คนตระหนักถึงประวัติศาสตร์และความยิ่งใหญ่ของการเสียสละของบรรพบุรุษ ดังนี้

ดาบคร่ำกรำศึกกู๋	กรุงศรี
สละเลือดสละชีพพลี	สละพร้อม
ทุ่งทำป่าดงดี	เดียวแผ่น ดินพ่อ
เสาหลักปักรั้วป้อม	ค่ายป้อมปัจจา
มีพรั้าเหวี่ยงพรั้าหวด	ห้วยหาย
มีกรวดคั่วกรวดทราย	สาตสู้
มีควายแรงขี่ควาย	เข้าขวิด
มีจิตร่วมจิตรู้	รักด้าวดินแดน
คือคนผู้ก่อสร้าง	ยุคสมัย
ผู้อยู่สู้ซู้ชัย	สืบเชื้อ
เพื่อไทยจักเป็นไท	ทุนเทิด
เกิดจากดินก่อเกื้อ	ก่อแก้วกลางดิน
ถิ่นทุ่งถิ่นทำนุ	ตระนง
ใจแผ่นดินยรรยง	หยัดทำ
ใครเล่าปุกปึง	ปักประเทศ
ใครเล่าปลูกปักกล้า	ประกาศบ้านบางระจัน

บางระจัน

อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 323)

ในบทประพันธ์ “วิเศษชัยชาญ” กวีได้สะท้อนถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สงครามบางระจันเช่นเดียวกัน กวีใช้คำว่า “ตั้งค่ายบางระจันประจัญบาน” และ “เอาชัยไว้แคววิเศษชาญ” เพื่อสะท้อนถึงการต่อสู้ที่หนักหน่วงที่เกิดจากความพยายามอันแรงกล้า ในขณะที่เดียวกันยังมีการใช้คำว่า “สายเลือดพระยาระยับทุ่ง” และ “หล่อเลี้ยงกรุงอยู่ใกล้ใกล้” เพื่อแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านบางระจันและกรุงศรีอยุธยา ชาวบ้านบางระจันจึงมีบทบาทสำคัญทั้งในการปกป้องแผ่นดินและการสร้างความหวังให้กับคนรุ่นหลัง การใช้คำว่า “ยามสู้ศึกกลางไพร” และ “ยามไร้ศึกเร้นอยู่ไร่นา” ยังสะท้อนถึงความเป็นชีวิตชาวบ้านที่พร้อมสู้เมื่อถึงเวลาต่อสู้ และในยามสงบจะกลับสู่ชีวิตเรียบง่าย การสะท้อนภาพของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สงครามที่เกิดขึ้นช่วยให้เราเห็นถึงความสำคัญของการรักษาบ้านเมืองและการปกป้องแผ่นดินผ่านความกล้าหาญของชาวบ้านบางระจันที่ไม่ยอมแพ้ต่อการรุกรานดังนี้

น้ำน้อยคล้อยไหลไปน้อยน้อย	ผ่านบ้านสี่ร้อยละลายหาย
เงาแห่งอดีตหาญจรจาย	ตั้งค่ายบางระจันประจัญบาน
ลูกหลานเล่ารู้ปุดอกแก้ว	เอาชัยไว้แหว่ววิเศษหาญ
สมชื่อวิเศษชัยชาญ	รักบ้านรักเมืองไม่เกรงใคร
สายเลือดพระยาระยับทุ่ง	หล่อเลี้ยงกรุงอยู่ใกล้ใกล้
ยามสู้ศึกกลางไพร	ยามไร้ศึกเร้นอยู่ไรนา

วิเศษชัยชาญ

หน้าวัดสี่ร้อย ตำบลวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 234)

2.1.2 พื้นที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน

ความหมายของพื้นที่ในมิติของพื้นที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นพื้นที่ที่สะท้อนถึงรากฐานของชุมชน สังคม และวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน การสร้าง สัญลักษณ์ทางศาสนา หรือการสืบทอดความเชื่อและเรื่องเล่าที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ดังเช่นในบทประพันธ์ “กราบพระธาตุดอยตุง” ได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานผ่านการพรรณนาถึงดอยตุงในฐานะพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างถิ่นฐาน และความเชื่อทางศาสนา คำว่า “ปู่เจ้าลาวจกตั้ง ดอยตุง” เป็นการเชื่อมโยงดอยตุงกับประวัติศาสตร์สมัยพระเจ้ากือนาภักษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ซึ่งมีหลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงการก่อสร้างวัด และมีความเป็นไปได้ว่านักปราชญ์ในสมัยนั้นได้นำเรื่องราวทางพุทธศาสนามาเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงการเกิดขึ้นของบรรพบุรุษแห่งราชวงศ์มังราย หรือ ปู่เจ้าลาวจก ที่เคยอาศัยอยู่บนดอยตุง (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, ม.ป.ป., น. 43) การกล่าวถึง “ดอยปู่ดอยย่าพยุง อยู่เหี้ย” สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานและการเคารพบรรพบุรุษที่ฝังรากลึกในพื้นที่ คำว่า “พงพิพันลิก้าง ถางพง” และ “ปลงป่าปลงเมืองปลง” บรรยายถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากป่าดั้งเดิมให้กลายเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน มีการสร้างพระธาตุ “พระธาตุสร้างเป็นศรี” และบทประพันธ์ยังกล่าวถึง “สืบเชื้อสืบลาววงศ์ ลวจักรราชแล” ซึ่งแสดงถึงการสืบทอดสายเชืวงศ์ของชาวลัวะหรือชาวลาวจก อันเป็นบรรพบุรุษของคนล้านนาในปัจจุบัน พื้นที่พระธาตุดอยตุงจึงมีความหมายเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงอดีตและปัจจุบัน ดังนี้

ปู่เจ้าลาวจกตั้ง	ดอยตุง
ดอยปู่ดอยย่าพุง	อยู่เหี้ย
ดอยทาทำอำรุง	พื้นราบ
ดอยสบดอยสามเส้า	พระธาตุสร้างเป็นศรี
พงพีพันลึกล่าง	ถางพง
ปลงป่าปลงเมืองปลง	ปู่เจ้า
สืบเชื้อสืบลาววงศ์	ลวจักร ราชแล
ศักดิ์สิทธิ์พระธาตุเฝ้า	ฝากพื้นมหาสมัย
สมัยเมื่อพระเสาะสร้าง	ศรีสถาน
ธงพระพันวาพาน	พาดพริ้ง
กำหนดเขตอาหาร	โดยรอบ
แสงพระกลอกฟ้ากลิ้ง	สว่างด้าวดอยสวรรค์

กราบพระธาตุดอยตุง

พระธาตุดอยตุง ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 119)

ในบทประพันธ์ “แม่น้ำอิง” ก็ได้ถ่ายทอดความหมายของพื้นที่ในมิติของประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานผ่านการเชื่อมโยงแม่น้ำอิงกับเรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา คำว่า “ค่อยสร้างค่อยสืบสาว จนสามใจเป็นใจเดียว” บรรยายถึงความพยายามในการรวมมือของสามกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ได้แก่ พ่อขุนรามคำแหง ญามังราย และพญางำเมือง เพื่อความมั่นคงของดินแดนล้านนา ในปีพ.ศ. 1839 หรือจุลศักราช 658 ญามังรายดำริจะสร้างเมืองใหม่ จึงได้เชิญพ่อขุนรามคำแหงและพญางำเมืองมาร่วมปรึกษาและสร้างเมือง ซึ่งขนานนามเมืองว่า นพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่ และเมืองก็ได้เจริญก้าวหน้าเป็นหัวเมืองสำคัญของฝ่ายเหนือ เป็นศูนย์กลางของล้านนามาจนถึงปัจจุบัน (ทิว วิชัยชิตะ, ม.ป.ป.) การกล่าวถึง “เชื่อมสามอาณาจักร ร่วมอิงหลักแม่อิงราย” เน้นย้ำถึงบทบาทของแม่น้ำในฐานะศูนย์กลางที่เชื่อมโยงสามอาณาจักร เนื่องจากในอดีตคนไทยคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ทั้งการเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ สายน้ำจึงกลายเป็นทั้งตัวแทนของความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอดีต ดังนี้

เคี้ยวคดลงลำโขง	ตลอดลำล้นเรื่องราว
ค่อยสร้างค่อยสืบสาว	จนสามใจเป็นใจเดียว
ขุนรามร่วมเมืงราย	และจำเมืองมาพันเกลียว
เอาอิงไว้อิงเหลียว	แม่นางอ้วเชียงแสนสาย
เชื่อมสามอาณาจักร	ร่วมอิงหลักแม่อิงราย
ไหลร่วมอย่ารู้วาย	เลี้ยกล้านาล้านล้นนา

แม่น้ำอิง

บ้านแม่อิง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 126)

ในบทประพันธ์ “สุโขทัย” ก็ได้นำเสนอความหมายของสุโขทัยในฐานะพื้นที่ที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองและความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ไทย การกล่าวถึง “ใส่ลายสือไท บันทึกรัศมีธรรมสถาน” เน้นถึงความสำคัญของสุโขทัยในฐานะแหล่งกำเนิดอักษรไทยและศูนย์กลางของศาสนาและความศรัทธา ลายสือไทและธรรมสถานเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัย ในปีพ.ศ. 1826 และโปรดให้จารึกเรื่องราวในสมัยของพระองค์ลงในศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง เมื่อปีพ.ศ. 1835 (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2554, น. 74) คำว่า “สลูปชากปรักปรำคกลางลาน กลางแก้วกลางกาล แลกกลางใจคนพินลสมัย” แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบัน ชากโบราณสถานในสุโขทัยเป็นสัญลักษณ์ที่ยังคงอยู่ในความทรงจำและเรื่องราวเล่าขานของผู้คนในยุคปัจจุบันถึงประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเคยเป็นราชธานี บทประพันธ์นี้จึงสื่อให้เห็นว่าสุโขทัยเป็นพื้นที่ที่มีความหมายในมิติของประวัติศาสตร์ความเป็นมา ยาวนาน ทั้งในเชิงวัฒนธรรม ศาสนา และความเจริญรุ่งเรืองทางสังคม ดังนี้

สุโขทัยสุขทุกครา	ในน้ำมีปลา
ในนามีข้าวมีคน	
เสียงพาทย์เสียงพิณเสียงพล	แสนพยุหแสนพหล
ไพร่ฟ้าหน้าใสใจใส	
ขุนเขาใครใจในใจ	ใส่ลายสือไท
บันทึกรัศมีธรรมสถาน	
สลูปชากปรักปรำคกลางลาน	กลางแก้วกลางกาล
แลกกลางใจคนพินลสมัย	

สุโขทัย

อุทยานเมืองเก่าสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 366)

ทำนองเดียวกับบทประพันธ์ “ผาแต้ม” ที่สะท้อนให้เห็นความหมายของพื้นที่ในมิติของประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขง “ผาแต้ม” ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของไทย โดยเฉพาะในด้านภาพเขียนสีบนผาหินซึ่งมีอายุกว่า 3,000 ปี พื้นที่นี้มีลักษณะเป็นหน้าผาหินปูนสูงและมีการพบภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์กว่า 300 ภาพ นับเป็นภาพเขียนริมหน้าผาที่ยาวที่สุดในประเทศไทย (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดอุบลราชธานี, 2566) เป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์ การทำเกษตรกรรม และวิถีชีวิต “ผาตั้งบังไพรตะเพิงหิน ผาร่วงน้ำริน ตกร่ายราวสร้อยฟ้าสายฝน” แสดงถึงภูมิทัศน์ของผาแต้มที่เป็นหน้าผาสูง และเปี่ยมด้วยความสวยงาม “แผ่นดินถิ่นลำโขงขลัง โชดถ้ำลำโขงแหล่งคาม” บรรยายถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ลุ่มน้ำโขงที่เป็นแหล่งวิถีชีวิตและอารยธรรมในอดีต โดยพื้นที่นี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นสถานที่ที่สะท้อนถึงการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ “น้ำใหญ่ปลาใหญ่ยังเป็น ปาดป้ายลายเห็น เป็นหินตั้งเรียงราย” “รูปช้างคือช้างหลวงหลาย ผูละมั่งกวางทราย เป็นสายน้ำโขงไค้คั้ง” สืบถึงลวดลายต่าง ๆ บนผนังถ้ำผาแต้ม “คือมือแห่งคนปรนปรุ ประจำอรุณ อารักษ์แผ่นดินหินผา” สะท้อนถึงความสำคัญของผาแต้มในฐานะพื้นที่ที่มีความเป็นมายาวนาน มีมนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์วาดลายไว้บนผา

ผาตั้งบังไพรตะเพิงหิน	ผาร่วงน้ำริน
ตกร่ายราวสร้อยฟ้าสายฝน	
สาดฟ้าสาดผาภูวดล	ดึกดำบรรพ์บน
แผ่นดินถิ่นลำโขงขลัง	
โชดถ้ำลำโขงแหล่งคาม	คือผู้อยู่ยาม
ยังอยู่ยังเหยาเรือนเย็น	
น้ำใหญ่ปลาใหญ่ยังเป็น	ปาดป้ายลายเห็น
เป็นหินตั้งเรียงราย	
รูปช้างคือช้างหลวงหลาย	ผูละมั่งกวางทราย
เป็นสายน้ำโขงไค้คั้ง	
คือมือแห่งคนปรนปรุ	ประจำอรุณ
อารักษ์แผ่นดินหินผา	

ผาแต้ม

ผาแต้ม บ้านห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 88)

2.2 พื้นที่ทางตำนานอิงประวัติศาสตร์

พื้นที่ทางกายภาพบางแห่งเป็นพื้นที่ที่มีเรื่องเล่า ตำนาน ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และในบางตำนานก็ไม่ใช่เป็นเพียงแค่จินตนาการ แต่ยังมีรากฐานอิงอยู่กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ทำให้พื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ ดังเช่นพระธาตุดอยสุเทพในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในตัวอย่างพื้นที่ที่สะท้อนตำนานอิงประวัติศาสตร์อย่างเด่นชัด ในบทประพันธ์ “พระธาตุดอยสุเทพ” สะท้อนความหมายของพื้นที่ในมิติของตำนานอิงประวัติศาสตร์ โดยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์ ตำนาน และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่หลอมรวมเป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ พระธาตุดอยสุเทพเป็นเจดีย์ทรงเชียงแสน สร้างขึ้นในพ.ศ.1929 สมัยพระเจ้ากือนาแห่งล้านนา และมีการอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ (กองบรรณาธิการข่าวสด, 2554, น. 128) “ลายคำแม่ห่มรอบ บัลลังก์ โพธิ์ปักขิยธรรมยัง อยู่พร้อม” เป็นการบรรยายองค์พระธาตุที่แผ่ขยายการสื่อถึงพระธาตุดอยสุเทพในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เปรียบเสมือน “บัลลังก์” ของศาสนาและธรรมะ “องค์พระธาตุทิพย์ประนัง มโนธาตุ ลดลาดลงหลั่นล่อม หล่อไว้เป็นศรี” บรรยายถึงโครงสร้างของพระธาตุที่สูงสง่าและงดงาม แสดงถึงความละเอียดอ่อนในศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมล้านนา “ฤๅชีวาสุเทพยัง ยังสถาน สืบเรื่องราวขาน สืบแคว้น” เป็นการเชื่อมโยงตำนานฤๅชีวาสุเทพ ที่ตำนานหนึ่งเล่ากันว่าฤๅชีวาสุเทพเคยบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกุลบุตรอีกสี่คน แต่เห็นว่าวินัยสิกขาบทยากต่อการปฏิบัติ จึงลาสิกขาไปเป็นฤๅชี บำเพ็ญพรตจนสำเร็จอภิญญา วันหนึ่งเกิดความปรารถนาอาหารมนุษย์ จึงออกจากป่าหิมพานต์และแยกย้ายกันไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ โดยฤๅชีวาสุเทพได้มาอาศัยยังดอยสุเทพแห่งนี้ (คมชัดลึก, 2565) “เมืงรายพ่อเอภาร เชียงใหม่ ก่อพระธาตุทิพย์มั่น เมื่อเจ้ากือนา” กล่าวถึงพระเจ้ากือนา ผู้ทรงบูรณะและสร้างพระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุดอยสุเทพจึงเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความหมายในฐานะพื้นที่ตำนานอิงประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ตำนานฤๅชี และประวัติศาสตร์ล้านนา ดังนี้

ลายคำแม่ห่มรอบ	บัลลังก์
โพธิ์ปักขิยธรรมยัง	อยู่พร้อม
องค์พระธาตุทิพย์ประนัง	มโนธาตุ
ลดลาดลงหลั่นล่อม	หล่อไว้เป็นศรี
ฤๅชีวาสุเทพยัง	ยังสถาน
สืบเรื่องราวขาน	สืบแคว้น
เมืงรายพ่อเอภาร	เชียงใหม่
ก่พระธาตุทิพย์มั่น	เมื่อเจ้ากือนา

พระธาตุคุดยสุเทพ

พระธาตุคุดยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 100)

ในบทประพันธ์เกี่ยวกับ “มหาชัย” ก็สะท้อนให้เห็นความหมายของพื้นที่ในมิติของตำนานอิงประวัติศาสตร์ โดยเน้นถึงพื้นที่แห่งตำนานความจงรักภักดี “คลองโคกขามตำนานพ่อพันท้าย - นรสิงห์สืบสายความสัตย์ซื่อ ใจจงรักภักดีที่รำลือ” นำเสนอเรื่องเล่าตำนานของพันท้ายนรสิงห์ ในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ (พระสรราชเพชฌัญที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยา) จากพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ มีการกล่าวถึงพันท้ายนรสิงห์ในทิศทางเดียวกันว่าเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีอย่างยิ่ง เหตุการณ์เกิดขึ้นคือขณะที่พันท้ายนรสิงห์ทำหน้าที่เป็นนายท้ายเรือพระที่นั่ง แต่เกิดเหตุการณ์เรือพระที่นั่งชนกับกิ่งไม้ใหญ่จนหัวเรือหักที่โคกขาม (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.) ซึ่งตามกฎหมายเทียรบาลในสมัยนั้นถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง สมเด็จพระเจ้าเสือทรงอภัยโทษให้ แต่พันท้ายนรสิงห์ยืนยันที่จะรับโทษประหารตามกฎหมายเพื่อเป็นการรักษากฎหมายและแบบแผนของแผ่นดิน ความเสียสละและความซื่อสัตย์ของพันท้ายนรสิงห์กลายเป็นตำนานเล่าขานที่ยกย่องคุณธรรมความจงรักภักดีของผู้คนในพื้นที่นั้น โดยตัวตนของพันท้ายนรสิงห์ได้รับการบันทึกและเป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านในพื้นที่คลองโคกขาม ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงความซื่อสัตย์และความเสียสละของพันท้ายนรสิงห์ เช่น ศาลพันท้ายนรสิงห์ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร พื้นที่คลองมหาชัยและคลองโคกขามจึงเป็นแหล่งที่ผสมผสานทั้งตำนานและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สืบทอดเรื่องราวแห่งคุณธรรมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

คลองโคกขามตำนานพ่อพันท้าย-

ใจจงรักภักดีที่รำลือ

มหาชนคนน้ำท่าเลท่า

เรือขึ้นล่องท่องมหาสมุทรไทย

นรสิงห์สืบสายความสัตย์ซื่อ

รำลึกเชื้อบุขามมหาชัย

แต่เก่ากาลนานมาชลาศัย

จอมปราสาทวัดใหญ่ไสศรีธธา

มหาชัย

ล่องเรือคลองมหาชัย - โคกขาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 454)

2.3 พื้นที่แห่งตำนานความเชื่อ

ในบางพื้นที่ที่กวีเดินทางไปสัมผัส มักมีเรื่องราวตำนานความเชื่อปรากฏ ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนและประวัติศาสตร์ของสถานที่นั้น ๆ ดังเช่นบทประพันธ์ “ตาดทองก่องข้าว” ของกวีสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ของตำนานความเชื่อที่มีความสำคัญทางศาสนาและจิตใจของผู้คน พื้นที่แห่งนี้เชื่อมโยงกับเรื่องราวของค่านิยมความกตัญญูและการระลึกถึงพระคุณของแม่ ผ่านสัญลักษณ์ของพระธาตุก่องข้าวน้อย มีข้อสันนิษฐานว่าพระธาตุก่องข้าวน้อยสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 23-25 หรืออยุธยาตอนปลาย โดยมีเรื่องเล่าว่าหนุ่มชานาทำงานหนักจนหิว เมื่อแม่นำข้าวมาให้ข้าและดุน้อยไม่พอกิน จึงเกิดบันดาลโทสะฆ่าแม่บังเกิดเกล้าของตน ครั้นกินจนอิ่มข้าวก็ยังไม่หมด จึงได้สติและได้สร้างพระธาตุก่องข้าวน้อยขึ้นเพื่อเป็นการสำนึกตน (กองบรรณธิการข่าวสด, 2554, น. 115) คำว่า “คำแม่นี้ที่ฆ่าพิฆาตแม่” สื่อถึงการสะท้อนถึงความผิดพลาดหรือความรู้สึกผิดต่อผู้เป็นแม่ และยังสะท้อนถึงตำนานและความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการสร้างสัญลักษณ์พระธาตุอันเป็นที่สักการะ และยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน คำว่า “องค์ธาตุคือข้อหัตถ์นั้สการ” แสดงให้เห็นถึงการที่พื้นที่แห่งนี้มีผู้คนมักจะมีนมัสการสักการะ ซึ่งทำให้พื้นที่นี้กลายเป็นศูนย์รวมของความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้คนจะระลึกถึงตำนานเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่และตระหนักถึงความกตัญญูรู้คุณของแม่ ดังนี้

น้อยด่อนแต้นแน่นในดอกลูกหล่า	คำแม่นี้ที่ฆ่าพิฆาตแม่
ตำนานธาตุก่องข้าวน้อยคงเที่ยงแท้	หรือเพียงแค่คำเขาที่เล่าลือ
สญฺษธาตุอาจองทรงสถิต	ค้อยก้ออิฐประชิดชั้นป้นปูนถือ
จากเหลี่ยมฐานปานปทุมกระพุ่มมี	องค์ธาตุคือข้อหัตถ์นั้สการ
จากพระธาตุตาดทองถึงก่องข้าว	เป็นศรีชาวสะเดาดันตำบลบ้าน
ครั้งช่วยสร้างพระธาตุพนมบรมโบราณ	ประดิษฐานแทนใจใสศรัทธา
พระธาตุก่องข้าวน้อยจะร่อยร้าง	ทั้งองค์ปรางค์อิฐปูนอาจสูญค่า
แต่ยืนยงคงมั่นกตัญญูตา	พระคุณของมารดาในรันดร

ตาดทองก่องข้าว

พระธาตุก่องข้าวน้อยฯ (ตาดทอง) อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 74)

2.4 พื้นที่แห่งตำนานและวรรณกรรม

ตำนานและวรรณกรรมที่แพร่หลายและได้รับความนิยมในประเทศไทยมักมีการอ้างอิงถึงสถานที่จริง หรือมีเค้าโครงมาจากสถานที่จริง โดยอาจใช้ชื่อโดยตรงหรือมีการดัดแปลงชื่อในวรรณกรรม ทำให้สถานที่นั้นเชื่อมโยงกับเรื่องราวที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และค่านิยมในสังคมไทย พื้นที่แห่งตำนานและวรรณกรรมเหล่านี้จึงไม่ใช่แค่เพียงฉากหลังของเรื่องราว แต่เป็นสิ่งสำคัญของการสร้างความทรงจำและจินตภาพในใจของผู้คนให้ระลึกถึง ดังนั้น สถานที่เหล่านี้จึงมีคุณค่าด้วยความงามทางธรรมชาติ ความสำคัญเชิงภูมิศาสตร์ และยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงตำนานและวรรณกรรม ดังเช่นบทประพันธ์บทประพันธ์ “น้ำพิจิตร” ได้ถ่ายทอดความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งตำนานและวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นฉากในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ไกรทอง” ซึ่งผูกพันกับจินตนาการและความเชื่อที่มีคุณค่าในวัฒนธรรมไทย พื้นที่พิจิตร เช่น ถ้ำชัย ที่ปรากฏในบทประพันธ์ สื่อถึงสถานที่สำคัญนั่นคือ ถ้ำขาละวัน ในจังหวัดพิจิตร ที่มีบทบาทในตำนานพื้นบ้าน คำว่า “ไกรทองส่องเทียนเข้าถ้ำชัย” สะท้อนให้เห็นภาพการเดินทางของไกรทองเข้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเผชิญหน้ากับขาละวัน นอกจากนี้ คำว่า “ตำนานแม่น้ำปรมปรา” ยังสะท้อนถึงการที่แม่น้ำพิจิตรที่เป็นแหล่งรวมความเชื่อและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชีวิตคนในชุมชนกับความศักดิ์สิทธิ์ในตำนานเรื่องเล่า ดังนี้

ไหว้พระเจดีย์ใหญ่พระไตรทอง	เสมากองกับอิฐหัก
คิดถึงพ่อพลายเสียดายนัก	ฉวยชักปากกาว่าฟ้าพื้น
ศรีมาลาพลายงามน้ำพิจิตร	มีฤทธิ์ก็จะสั่งเศกขึ้น
ช่างกระไรราเลื่อนเหมือนชั่วคืน	เจ้าก็แปลเป็นอื่นอนิจจา
ไกรทองส่องเทียนเข้าถ้ำชัย	ขาละวันหวนไหวในคูหา
ตำนานแม่น้ำปรมปรา	ส่องอารยธรรมวิถีน

น้ำพิจิตร

อุทยานเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 352)

บทประพันธ์ “ขุนน้ำยม” ถ่ายทอดความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งตำนานและวรรณกรรม โดยเชื่อมโยงสถานที่สำคัญกับวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ บริเวณขุนน้ำยมและวัดพระธาตุพระลอ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ถูกนำเสนอเป็นสถานที่ที่สะท้อนความงามทางธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรม บทประพันธ์เริ่มต้นด้วยคำว่า “ขุนห้วยน้ำกาหลง น้ำบ่วงวนไหล เซาะกรวดสไลล้อยคล้อย” ซึ่งสื่อถึงลักษณะของแม่น้ำที่ไหลเอื่อย

และเน้นความงามตามธรรมชาติ น้ำที่ไหลเซาะกรวดสะท้อนถึงความผูกพันระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ พร้อมกันนี้ คำว่า “สายสร้อยมิ่งเมืองสอง” ยังแสดงถึงการยกย่องแม่น้ำในฐานะสายเลือดสำคัญของเมืองแพร่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น คำว่า “แปงเป็นเวียงพระลอ” ชวนให้ผู้อ่านระลึกถึงลิลิตพระลอที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นี้ในฐานะฉากสำคัญของโศกนาฏกรรมความรักที่ยังคงตราตรึงในวรรณคดีไทย บทประพันธ์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำในตำนานรักและโศกนาฏกรรมของพระลอและพระเพื่อนพระแพง ในขณะเดียวกัน คำว่า “พรมแผ่นภูผาพื้น เมืองเก่าเมืองใหม่ครั้น ครั้นฟ้าดินสมัย” สื่อถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากอดีตถึงปัจจุบัน พื้นที่แห่งนี้ไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่ว่าในตำนานหรือวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการพัฒนาของภูมิภาคและความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คน โดยสรุป บทประพันธ์ “ขุนน้ำยม” ใช้พื้นที่บริเวณขุนน้ำยมและวัดพระธาตุพระลอเป็นตัวแทนของความผูกพันระหว่างวรรณคดีและพื้นที่ทางกายภาพ ผ่านการบรรยายถึงธรรมชาติที่งดงามและการสืบทอดลิลิตพระลอที่ทรงคุณค่าในวัฒนธรรมไทย ดังนี้

ขุนห้วยน้ำกาหลง	น้ำบ่วงวนไหล
เซาะกรวดไสคล้อยคล้อย	สายสร้อยมิ่งเมืองสอง
ปองพระแม่เพื่อนแพง	แปงเป็นเวียงพระลอ
ยอยกเวียงโกศัย	ใจพระธาตุมูลเมือง
ตำนานเมืองมานบ	ผืนแผ่นภพมาผาย
ขยายเป็นไร่เป็นนา	ดาดใบยาสองฝั่ง
แม่กาหลงหลังแล้ว	ห้วยขุนน้ำยม
พรมแผ่นภูผาพื้น	เมืองเก่าเมืองใหม่ครั้น
ครั้นฟ้าดินสมัย	เสมอเทอญ

ขุนน้ำยม

วัดพระธาตุพระลอ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 374)

ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนานที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินมีทั้งการความหมายให้กับพื้นที่เกี่ยวกับเรื่องเล่า สงคราม ความเชื่อ และตำนานที่สืบทอดกันมา สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงหล่อหลอมจิตสำนึกของผู้คนในชุมชน แต่ยังกลายเป็นอัตลักษณ์ที่ทำให้พื้นที่นั้นมีความหมายเฉพาะตัว และไม่เพียงพบเห็นร่องรอยของอดีต แต่ยังสัมผัสได้ความสำคัญที่ยังคงมีอิทธิพลต่อปัจจุบัน ความหมายของพื้นที่จึงไม่ได้อยู่เพียงในมิติทางกายภาพ แต่ยังฝังลึกอยู่ในความทรงจำและจิตวิญญาณของผู้คนอีกด้วย

พื้นที่จากประสบการณ์ (Space of Representation)

ในมิติของพื้นที่จากประสบการณ์ กวีได้ผสมผสานการรับรู้ทางกายภาพเข้ากับการตีความทางความคิด เพื่อให้ความหมายแก่พื้นที่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

พื้นที่จากประสบการณ์เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิด กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้สัมผัส รับรู้ และมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางกายภาพ จนเกิดการตีความ ให้ความหมาย และเชื่อมโยงพื้นที่นั้นเข้ากับประสบการณ์ ความรู้สึก ความทรงจำ หรือโลกทัศน์ของตนเอง พื้นที่ในลักษณะนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ที่มองเห็นหรือรับรู้ได้ทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่ผ่านกระบวนการรับรู้และการตีความจนกลายเป็นพื้นที่ที่มีความหมายเฉพาะในระดับประสบการณ์และจิตสำนึก

ในกวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้เดินทางไปยังสถานที่จริงในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นการรับรู้พื้นที่ในฐานะพื้นที่เชิงปฏิบัติการผ่านการสัมผัสสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ วิถีชีวิต และบรรยากาศของสถานที่นั้น ๆ ขณะเดียวกัน กวีก็ไม่ได้ถ่ายทอดพื้นที่เพียงตามสภาพที่ปรากฏอยู่จริง แต่ยังมีการตีความ เชื่อมโยง และให้ความหมายแก่พื้นที่ผ่านความคิด ความรู้สึก ความทรงจำ และประสบการณ์ของตนเอง จนทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์เป็นพื้นที่ที่สะท้อนโลกทัศน์ มุมมอง และประสบการณ์ของกวีที่มีต่อแผ่นดินไทยด้วย ดังนั้น พื้นที่จากประสบการณ์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จึงเป็นพื้นที่ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้พื้นที่ทางกายภาพกับการตีความเชิงนามธรรม อันก่อให้เกิดความหมายของพื้นที่ที่ลุ่มลึกและสัมพันธ์กับประสบการณ์ของกวี ซึ่งพบความหมายของพื้นที่จากประสบการณ์ดังนี้

ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การศึกษาสถานที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินพบว่า ทั้งสถานที่ที่เป็นธรรมชาติและสถานที่ที่ถูกสร้างขึ้นที่กวีได้เดินทางไปสัมผัส ได้สะท้อนความหมายของการเป็นพื้นที่ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ สะพาน ทะเล เป็นต้น กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีงามที่มีมาอย่างยาวนานระหว่างประเทศไทยกับเพื่อนบ้าน โดยเน้นย้ำถึงการอยู่ร่วมกัน วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกัน และการมีความผูกพันฉันท์พี่น้องที่ปรากฏชัดในสถานที่เหล่านั้น

ในบทประพันธ์ “สามเหลี่ยมทองคำ” กวีได้พรรณนาถึงพื้นที่ที่ตั้งอยู่บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นจุดบรรจบระหว่างสามประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า และลาว โดยมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำรวกเป็นสายน้ำหลักที่ไหลผ่านก่อให้เกิดการเชื่อมโยงทางธรรมชาติที่สำคัญ พื้นที่นี้มีความหมายในฐานะพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์อันแนบแน่นและยาวนานระหว่างประเทศทั้งสาม ในบทกวี “สามเหลี่ยมทองคำ” มีการบรรยายถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างดินแดนต่าง ๆ

เช่น “โขงหลัง ชะลอแรง ค่อยรินทาบาเป็นทาง” การไหลของแม่น้ำรวกที่ “ร่อยเรียง” เป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างดินแดนและผู้คนในบริเวณนั้น นอกจากนี้ การไหลบรรจบของแม่น้ำโขงและรวกที่ “สบรวกสบโขงไหล” ยังแสดงให้เห็นถึงการหลอมรวมและเชื่อมต่อที่เป็นธรรมชาติ ทั้งในแง่กายภาพและสังคม แม่น้ำทั้งสองนี้กลายเป็นสายใยที่ “เชื่อมโยง” ความสัมพันธ์ระหว่างไทย ลาว และพม่าในลักษณะที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของสถานที่นี้ พื้นที่ดังกล่าวจึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในการเป็นจุดร่วมที่สำคัญระหว่างประเทศที่มีความสัมพันธ์กันมายาวนาน พื้นที่สามเหลี่ยมทองคำจึงเป็นสถานที่ที่งดงามในเชิงภูมิศาสตร์ และยังเป็นพื้นที่ที่มีความหมายลึกซึ้งในการเชื่อมโยงผู้คนและวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ดังนี้

ผาขุนมาแผ่คาคด	ขอบฟ้าพาดเป็นกำแพง
โขงหลัง ชะลอแรง	ค่อยรินทาบาเป็นทาง
น้ำรวกเขาร้อยเรียง	ระหว่างเกาะเป็นแก่งกลาง
คว้างคว้างควะคว้งคว้าง	ลงร่วมของเป็นลำโขง
สบรวกสบโขงไหล	คือสายใยที่เชื่อมโยง
สามแหล่งอันจรจรโลง	เป็นสามเหลี่ยมทองคำเลอ
เลอชื่อให้ลือชาติ	สุวรรณมาศมาเสมอ
สามใจประสานเจอ	ทั้งลาวทั้งพม่าไทย
คือฟ้าคือดินฟาก	คือน้ำหลากเป็นลำไหล
กัปกัลปอนันต์ไกล	มิมีใครเป็นเจ้าของ

สามเหลี่ยมทองคำ

สามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 120)

ทำนองเดียวกันกับบทประพันธ์ “ศรีสองรัก” ซึ่งกล่าวประธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย กวีได้เน้นถึงความสำคัญของพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวเช่นเดียวกัน พระธาตุศรีสองรัก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ระหว่างปี พ.ศ. 2103-2106 เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพระหว่างกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต ในช่วงที่พม่าขยายอำนาจ กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ได้ร่วมมือกันต่อต้านและให้คำมั่นว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน พระธาตุนี้จึงถูกสร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเลย, 2560) การบรรยายถึง “ศรีศรีสองรักษา” และ “สองศรัทธาพระสัทธิธรรม” สืบถึงการที่ทั้งสอง

ประเทศได้มีวิถีชีวิตร่วมกันอย่างยาวนาน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองเป็นไปด้วยความสามัคคี “ไมตรีเมืองสองมิตรมา” แสดงถึงมิตรไมตรีระหว่างสองแผ่นดินมาโดยตลอด

อีกทั้งในบทประพันธ์ “สะพานข้ามโขง” ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านจอมมณี จังหวัดหนองคาย ก็เช่นเดียวกัน กวีได้เน้นถึงบทบาทของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างไทยและลาว “สองฝั่งสองฟากที่เคยขวาง” แสดงให้เห็นว่าพื้นที่นี้เป็นทางเชื่อมโยงที่ไม่มีอุปสรรคแม้จะมีแม่น้ำกั้นกลาง กวีใช้ภาพของ “ลำน้ำโขง” เพื่อบอกถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ตั้งแต่อดีต “กินน้ำร่วมท่า” และ “กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา” บรรยายถึงวิถีชีวิตที่แบ่งปันระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือวัฒนธรรม “ปู้ยาดายายสายสัมพันธ์” สะท้อนถึงความผูกพันระหว่างผู้คนสองฝั่งที่มีมาแต่บรรพบุรุษ กวีบรรยายถึง “แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน” ซึ่งเป็นการเน้นว่าทั้งสองประเทศมีความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การใช้คำว่า “ฮักมันฮักแพงเป็นพี่น้อง” แสดงถึงความรักและความเป็นพี่น้องที่ฝังลึกในหัวใจของผู้คนสองฝั่งแม่น้ำทั้งสองบทประพันธ์จึงสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคี การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการมีชีวิตร่วมกันของผู้คนทั้งสองฝั่งแม่น้ำ ดังนี้

ศรีศรีสองรักษา	สองศรีท้าวพระสัทธิธรรม
น่านองน่านคำ	จงประจักษ์ซึ่งสัจจา
ฐานบาทคือฐานเบื้อง	ไมตรีเมืองสองมิตรมา
ฟากนี้ศรีสัตตนา	อโยธยามาโยงใย
.....	
ผ่องพิสุทธ์พระธาตุศรี	สามัคคีแห่งสองนคร
ลาวไทยจักอาทร	เทิดสองรักสองนิรันดร์

ศรีสองรัก

อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 298)

พลั่วลำน้ำโขงแผ่นดินขลัง	สองฝั่งสองฟากที่เคยขวาง
สองสายสัมพันธ์บ่อกันทาง	กิตติทางลาวไทยแต่ไรมา
โขงเคยเคยอยู่คืออยู่เหยา	ก่อนเก่าเคยกินน้ำร่วมท่า
กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา	ปู้ยาดายายสายสัมพันธ์
ปากเว้าเข้าใจไม่เคยเปลี่ยน	ยลเยียนเยียมยามบ่อย่านยัน
แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน	ฮักมันฮักแพงเป็นพี่น้อง

น้ำโขงโยงดินยังคงเดิม
ช่วยค้าช่วยคูณช่วยประคอง

ทางเสริมทางสร้างเส้นทางสอง

ไมตรีสีทองแห่งไทย-ลาว

สะพานข้ามโขง

บ้านจอมมณี อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 303)

นอกจากนี้ กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินยังสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างไทยและมาเลเซีย ในบทประพันธ์ “ตะรุเตา” ซึ่งเป็นหมู่เกาะในจังหวัดสตูล กวีใช้กล่าวถึงทิวเขาและเกาะกลางทะเลในการสะท้อนถึงการเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้งทางภูมิศาสตร์และจิตใจ “ตะรุเตาดีเต” แสดงถึงจุดรวมของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการคมนาคมระหว่างไทยและมาเลเซีย กวีเน้นย้ำถึงความสำคัญของพื้นที่นั้นในฐานะที่เป็นทั้งจุดรวมของชนชาติต่าง ๆ ที่เดินทางผ่าน รวมทั้งจุดเชื่อมต่อทางการค้าทางทะเลและการท่องเที่ยวระหว่างสองประเทศ ทำให้เกาะต่าง ๆ ในทะเลอันดามันมีความหมายเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่สะท้อนถึงการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาอย่างยาวนาน และในบทประพันธ์ “แม่โก-ลก” ที่กล่าวถึงแม่น้ำโก-ลก ในจังหวัดนราธิวาส กวีใช้ภาพของลำน้ำที่เชื่อมต่อสองฝั่งน้ำซึ่งก็คือไทยและมาเลเซีย “น้ำแม่โก-ลกไหล เชื่อมฝั่งไทยและมาเลย์” สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ขาดสายของประชาชนสองฝั่งแม่น้ำที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ทั้งยังมีการสะท้อนถึงน้ำใจและความสามัคคีระหว่างประชาชนจากสองประเทศที่แบ่งปันทรัพยากรและวิถีชีวิต กวีบรรยายถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา โดยสื่อถึงความยั่งยืนและความต่อเนื่องยาวนานของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและมาเลเซีย ดังนี้

น้ำปลิวเป็นทิวคลื่น	ระลอกรับกับทิวเขา
เทือกโชดตะรุเตา	ตระหง่านตั้งอยู่กลางทะเล
กลางเกาะเป็นร้อยเกาะ	แลกลางฟ้ากลางลมเห่
ตะรุเตาดีเต	อยู่กลางกาลแลกลางใจ
อาดั่งลังกาวิ	เกาะหลีเป๊ะมาเลย์ไทย
เชื่อมแดนชนแดนไกล	เชื่อมขอบน้ำกับขอบฟ้า

ตะรุเตา

อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 44)

น้ำแม่โก-ลกไหล	เชื่อมฝั งไทยและมาเลย์
เชื่อมใจที่ไหลเท	ทอดสู่กันเสมอมา
ไม้ครี มแผ่ ดินเขียว	เป็นเงาเดียวอยู่คล้ บคลา
ไม่ขึ้นกับเวลา	หรืออาณานิคมใด
ฝนหลังสลับหล้า	ครันฝนชาก็ฟ้าใส
ผู้คนก็ต่างไป	ก็ต่างมาเป็นอา จิน
น้ำไหลคือโก-ลก	ตลอดล้าอันหลังริน
น้ำใจแห่งแผ่ ดิน	พี่น้องไทยและมาเลย์

แม่โก-ลก

อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 33)

จะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในฐานะที่เป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยนำเสนอภูมิทัศน์ธรรมชาติที่แสดงถึงการเชื่อมโยงทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม การใช้พื้นที่เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่ไม่จำกัดอยู่แค่พรมแดน แต่ยังเชื่อมโยงด้วยความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ร่วม

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในวรรณกรรมเป็นพื้นที่ที่ผ่านกระบวนการรับรู้ ตีความ และให้ความหมายผ่านประสบการณ์ของกวี จนเกิดเป็นพื้นที่ที่มีมิติทั้งทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความทรงจำร่วมของผู้คนในสังคม พื้นที่แต่ละแห่งจึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามบริบทและประสบการณ์ที่กวีมีต่อพื้นที่นั้น ๆ

จากการศึกษาพบว่า ความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เรื่องนี้สัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัตระหว่างพื้นที่เชิงปฏิบัติการ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่จากประสบการณ์ กล่าวคือ การรับรู้พื้นที่ทางกายภาพนำไปสู่การตีความและการสร้างความหมายเชิงนามธรรม จนเกิดเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความรู้สึก ความคิด และโลกทัศน์ของกวีต่อแผ่นดินไทย นอกจากนี้ การพรรณนาธรรมชาติ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ยังสะท้อนมุมมองที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับพื้นที่อย่างน่าสนใจ

ผังโมเดลต้นสรูปผลการศึกษา

ภาพ 2 ผังโมเดลต้นสรูปผลการศึกษาคำหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

บทที่ 4

การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน

จากการวิเคราะห์ความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน พบว่าพื้นที่ต่าง ๆ ถูกสร้างความหมายผ่านประสบการณ์ การรับรู้ และมุมมองของกวี จนเกิดเป็นความหมายในหลายมิติ ทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่จากประสบการณ์ ความหมายของพื้นที่เหล่านี้จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับการใช้ภาษา ตลอดจนบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมพื้นที่นั้น ๆ

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ถ่ายทอดพื้นที่ผ่านกลวิธีทางภาษา หลากหลายรูปแบบ ทั้งการใช้โวหาร การสร้างภาพพจน์ การใช้เสียงและจังหวะของภาษา ตลอดจนการเลือกถ้อยคำที่ช่วยเสริมให้พื้นที่เกิดมิติทางอารมณ์ ความคิด และความทรงจำ ขณะเดียวกัน พื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ยังเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้ลุ่มลึกและซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้น การศึกษาการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในบทนี้ จึงมุ่งวิเคราะห์ 1. กลวิธีทางภาษาที่กวีใช้ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ และ 2. บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่กวีนำมาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในกวีนิพนธ์เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างความหมายผ่านภาษา ประสบการณ์ และโลกทัศน์ของกวี อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ในมิติต่าง ๆ อย่างชัดเจน

กลวิธีทางภาษาที่กวีใช้ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่

กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กวีได้นำมาใช้ประกอบสร้างพื้นที่เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงลักษณะ คุณค่า และความหมายของพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการ ที่แสดงถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ พื้นที่ทางความคิดที่สะท้อนถึงความเชื่อและอุดมการณ์ของผู้คน และพื้นที่จากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์ตรงของผู้คน โดยผู้วิจัยจะพิจารณากลวิธีทางภาษาที่ปรากฏเด่นชัด 5 กลวิธี ได้แก่ การใช้โวหารวรรณศิลป์ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริง และการใช้ชุดคำ ดังนี้

1. การใช้โวหารวรรณศิลป์

การใช้โวหารวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน เป็นกลวิธีสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพของสถานที่ที่กวีได้เดินทางไปสัมผัส ทั้งยังช่วยถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกต่อพื้นที่นั้นได้อย่างลึกซึ้ง กวีใช้โวหารในการพรรณนาและบรรยาย เพื่อสร้างภาพและความรู้สึกต่อผู้อ่าน ทำให้พื้นที่ที่ถูกถ่ายทอดทางกายภาพ ยังได้สะท้อนความหมายในมิติต่าง ๆ และยังเป็นส่วนสำคัญที่กวีใช้ประกอบสร้างความหมายพื้นที่ในกวีนิพนธ์อย่างลึกซึ้ง

1.1 อุปมาโวหาร

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กวีมีการใช้อุปมาโวหารเพื่อถ่ายทอดความงามของธรรมชาติให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีชีวิตชีวา ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “ช้างซีมูล” กวีใช้อุปมาโวหาร “วะวับวาวราวแก้วกระจกใส ค่อยค่อยไหลเลื่อนไหลเหมือนไม่เลื่อน” เพื่อเปรียบเทียบความงามของสายน้ำกับความวาวใสสะท้อนแสงของแก้วหรือกระจกใส ภาพเปรียบเทียบนี้ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงความใสสะอาด ความระยิบระยับจากน้ำที่สะท้อนแสงแดด และความสงบของธรรมชาติที่ชัดเจน นอกจากนี้กวียังได้มีการบรรยาย ความงามของภาพดวงอาทิตย์และก้อนเมฆที่สะท้อนลงบนผืนน้ำ “ระเอบอ้อมพริ้มพรายราบรายเลื่อน ตะวันเขื่อนเมฆฉายเป็นลายน้ำ” ยิ่งช่วยขยายความงามของธรรมชาติที่กวีได้ใช้อุปมาโวหารบรรยายไว้ก่อนหน้านี้ กวีประกอบสร้างภาพพื้นที่ที่มีชีวิตและความเคลื่อนไหว อุปมาในที่นี้จึงทำหน้าที่เป็นกลวิธีทางภาษาในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ทำให้พื้นที่แม่น้ำแห่งนี้ในกวีนิพนธ์ปรากฏขึ้นในฐานะ พื้นที่ทางธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความงามดังนี้

วะวับวาวราวแก้วกระจกใส ค่อยค่อยไหลเลื่อนไหลเหมือนไม่เลื่อน
ระเอบอ้อมพริ้มพรายราบรายเลื่อน ตะวันเขื่อนเมฆฉายเป็นลายน้ำ

ช้างซีมูล

บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 62)

ในบทประพันธ์ “สนป่า” กวีใช้อุปมาโวหารในการเปรียบเทียบความงามของป่าอีกด้วย ในวรรค “ปานเศกป่าสนโปร่งใส” สะท้อนภาพให้ผู้อ่านเห็นว่าป่านี้อุดมสมบูรณ์และสวยงามเมื่อแสงอาทิตย์ส่องราวกับถูกเสกสรรขึ้นมา อุปมาดังกล่าวทำให้ปรากฏพื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งกวียังได้บรรยายภาพอื่น ๆ ในตัวบท เช่น “ไม้สูงแซมปนสนป่า กิ่งกล้าแกร่งกรูเกรียวก้าน” หรือ “ผีเสื้อแซมสลับบัวไว ใบไม้ไหวซ้าซ้าที” ช่วยให้ผู้อ่านสัมผัสถึงพื้นที่นี้มีชีวิตชีวา เต็มไปด้วยการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิต ดังนี้

ไม้สูงแซมปนสนป่า
กรำกรากจากดินถิ่นทะยาน
เบิกฟ้าตาวันต้นเมฆ
ผีเสื้อแซมสลับบัว

กิ่งกล้าแกร่งกรูเกรียวก้าน
เบิกบานสะพรั่งพรวไรใบ
ปานเศกป่าสนโปร่งใส
ใบไม้ไหวซ้ำซ้ำที่

สนป่า

วนอุทยานสวนป่าหนองคู อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 63)

ทำนองเดียวกับในบทประพันธ์ “ทะเลน้อย” กวีก็ได้มีการใช้อุปมาโวหารในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติ โดยเปรียบเทียบความงามของพื้นที่นั้นว่างดงามราวกับงานศิลป์ที่ถูกสร้างขึ้นมา “น้ำกว้างฟ้ากว้างเว้งว่างเมฆ ปานเศกป่าสนเป็นงานศิลป์” ชี้ให้เห็นการเปรียบเทียบที่น้ำและท้องฟ้าที่ทอดยาว ว่าเป็นเสมือนภาพวาดที่ถูกแต่งแต้มสร้างสรรค์ขึ้น ทำให้ทะเลน้อยปรากฏเป็นพื้นที่งดงามราวผลงานศิลปะ นอกจากนี้ก็ยังได้บรรยายภาพความงามอื่น ๆ ในพื้นที่เพื่อเสริมอุปมาโวหารดังกล่าว เช่น “บัวแดงแทงดอกกระดาดขึ้น บัวหลวงช่วงขึ้นชูใบร่ม” ที่สร้างความรู้สึกถึงความงอกงามและความอุดมสมบูรณ์ จึงสามารถสะท้อนความหมายของพื้นที่นี้ได้อย่างเด่นชัดมากยิ่งขึ้น ดังนี้

บัวแดงแทงดอกกระดาดขึ้น
ดวงดอกจอกลอยสำหรับจุม
นกย่ำจ้ำจอกเหยียบจอกจ้ำ
วิ่งไล่ไขว่ขว้าวอยู่อิงคั่น
น้ำกว้างฟ้ากว้างเว้งว่างเมฆ
พลั่วพลั่วคลื่นพร้อยค่อยรวริน
ลิลิบลิลิบขอบทิวไม้เขียว
หย่อมย่านบ้านรายชิดชายคา

บัวหลวงช่วงขึ้นชูใบร่ม
ผักตบเตอะดมขอบึง
ปากจิกขยิกย่ำแล้วอ้าอึ้ง
ถีบทะเลทั้งโถมกระโจมบิน
ปานเศกป่าสนเป็นงานศิลป์
อยู่เป็นอาฉิมประจำมา
ผาเปรี้ยวพะพังกาแพงผา
สนธยาเย็นถิ่นทะเลน้อย

ทะเลน้อย

อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 162)

นอกจากนี้ ในบทประพันธ์ “น้ำแม่วัง” กวีใช้อุปมาโวหารเพื่อประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติ ดังข้อความ “ก้ามปูแผ่ร่มเพียงพรมทิพย์” ซึ่งเปรียบต้นก้ามปูว่าแผ่ร่มเงายิ่งใหญ่เหมือนปูพรมทิพย์เอาไว้ และ “ดอกอ้อลือเพียงเงาเงิน” กวีใช้อุปมาโวหาร เปรียบเปรยดอกอ้อสีขาว เรืองตัวพลีไปตามแรงลมริมแม่น้ำวัง และสะท้อนกับแสงแดดว่าคล้ายกับแถบเส้นเงาเงินวาว สะท้อนการประกอบสร้างพื้นที่ทางธรรมชาติที่ทั้งอุดมสมบูรณ์ มีชีวิตชีวา และงดงาม ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเกิดภาพตาม ทำให้พื้นที่ปรากฏความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติพื้นที่อุดมสมบูรณ์ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนี้

เงาไม้ปาดป่ายเป็นลายริ้ว	พลีพลีวกระเพื่อมไปไผ่ไหว
ข้อฟ้าชี้ฟ้าอำไพ	อยู่ในน้ำระยับระยิบ
โค้งขาวราวสะพักสะพานเชื่อม	เหลื่อมเลื่อมกระเพื่อมพริ้มปะปรืปรื
ก้ามปูแผ่ร่มเพียงพรมทิพย์	ลิบลับลายเรียงเป็นเชิงขั่ม
ดอกอ้อลือเพียงเงาเงิน	โนนเนินแนบน้ำระเนนนุ่ม

น้ำแม่วัง
ล่องแม่วัง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 95)

อีกทั้งในบทประพันธ์ “ทีหล่อชู” ก็ยังมีการใช้อุปมาโวหารเด่นชัด ดังข้อความ “เป็นลำน้ำสวายห้วยแม่จัน แม่กลองมากล้นปานเหมหงส์” เพื่อเปรียบเทียบแม่น้ำว่าเหมือนกับหงส์ทอง สะท้อนถึงความงามและคุณค่าของลำน้ำห้วยแม่จัน ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนในชุมชน อุปมานี้ช่วยประกอบสร้างพื้นที่ทางธรรมชาติให้โดดเด่นมีมิติ ดังนี้

ข้ามฟ้าผ่าหมอกหอมดอกไม้	เจียรระโน่น้ำป่าเป็นหยกเขียว
กรากกรูพรูปร่างทั้งไพรเพรียว	เป็นหนึ่งน้ำเดียวผืนดิน
เป็นลำน้ำสวายห้วยแม่จัน	แม่กลองมากล้นปานเหมหงส์
รินดอยลอยดินค้อยบินลง	เบิกพงบังภูอยู่เย็นเย็น

ทีหล่อชู
น้ำตกทีหล่อชู อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 393)

นอกจากกวีใช้อุปมาโวหารในการประกอบสร้างความหมายพื้นที่ทางกายภาพอย่างพื้นที่ทางธรรมชาติแล้ว ในพื้นที่มิติอื่น ๆ ก็ยังปรากฏการใช้อุปมาโวหารด้วยเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างพื้นที่ทางความคิด ในบทประพันธ์ “สุโขทัย” กวีได้ใช้อุปมาโวหารในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ดังข้อความ “พุ่มข้าวเพียงผคมพนมข้าว พนมดอกไม้พราว” ซึ่งเปรียบเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสมัยสุโขทัย ว่าเสมือนยกมือขึ้นพนมไหว้สักการะบูชาต่อพุทธศาสนา เนื่องจากเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มีลักษณะตูมเหมือนดอกบัว “พนม” เป็นคำนามมาจากภาษาเขมร ฆน (อ่านว่า พะ -นุเม) แปลว่าภูเขา ในภาษาไทย คำว่า พนม นอกจากจะหมายถึง ภูเขาแล้วยังหมายถึงลักษณะสิ่งของที่เป็นพุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม เช่น พนมหมาก หมายถึง พานที่ใส่หมากพลู โดยใช้ใบพลูจีบเรียงให้เป็นยอดแหลม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2555) และ “พนมดอกไม้” จึงอาจหมายถึงการจัดดอกไม้ให้เป็นทรงพุ่มเพื่อใช้ในการสักการะต่อพระพุทธรูปด้วย ขณะเดียวกัน ในข้อความ “พระนั่งพระยืนพระเย็น ดูเป็นดั่งปกติพิจารณา” ยังสะท้อนการใช้อุปมาเพื่อเปรียบพระพุทธรูปในสุโขทัยว่ามีความสงบเย็นและดำรงอยู่อย่างเป็นธรรมดาเสมือนการพิจารณาความจริงของชีวิต พื้นที่นี้จึงมีคุณค่าทางศาสนาและความศรัทธาสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

พุ่มข้าวเพียงผคมพนมข้าว	พนมดอกไม้พราว
พานผกามาแรงเจริญธรรม	ระชดชูปูเพ็ญไพรำ
ไพโรจน์สรจพระสัม-	มาสัมพุทธภาพบำเพ็ญ
พระนั่งพระยืนพระเย็น	ดูเป็นดั่งปกติพิจารณา

สุโขทัย

อุทยานเมืองเก่าสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 366)

จากการศึกษาพบว่ากวีใช้อุปมาโวหารในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่โดยนำลักษณะของธรรมชาติ สถานที่ และบรรยากาศต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพและอารมณ์ความรู้สึกต่อพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อุปมาโวหารที่ปรากฏมักใช้คำเปรียบเทียบ เช่น ดัง เพียง เพียง ปาน ราว ดัง และเหมือน ในการเชื่อมโยงภาพธรรมชาติกับความรู้สึกหรือจินตภาพต่าง ๆ ส่งผลให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีมิติทางอารมณ์และความหมายมากกว่าการเป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น

1.2 อุปลักษณโวหาร

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินกวีมีการใช้อุปลักษณ์ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ที่แฝงด้วยนัยยะ สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และมิติทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับพื้นที่นั้น ๆ ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “สามเหลี่ยมทองคำ” ในวรรค “คือฟ้าคือดินปาก คือน้ำหลากเป็นลำไหล” สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำมีความความกว้างไกล อีกทั้งในข้อความ “ผาขุนมาแผ่คาคด ขอบฟ้าพาดเป็นกำแพง” ยังกวีใช้อุปลักษณ์สะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติว่าขอบฟ้าเป็นเหมือนกำแพงใหญ่ และกวีใช้อุปลักษณโวหารอย่างชัดเจนในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่จากประสบการณ์ดังข้อความ “สรวกสบโขงไหล คือสายใยที่เชื่อมโยง” ซึ่งเปรียบลำน้ำโขงและลำน้ำสาขาน้ำโขงมารวมกันเป็นสายใยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศ คือ ไทย ลาว และพม่า ทำให้พื้นที่เต็มไปด้วยมิติของความผูกพันและการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ผาขุนมาแผ่คาคด	ขอบฟ้าพาดเป็นกำแพง
โขงหลัง ชะลอแรง	ค่อยรินทาบมาเป็นทาง
น้ำรวกเข้รายเรียง	ระหว่างเกาะเป็นแก่งกลาง
คว้างคว้างควะคว้าง	ลงร่วมของเป็นลำโขง
สรวกสบโขงไหล	คือสายใยที่เชื่อมโยง
สามแหล่งอันจรโล่ง	เป็นสามเหลี่ยมทองคำเลอ
เลอชื่อให้ลือชาติ	สุวรรณมาศมาเสมอ
สามใจประสานเจอ	ทั้งลาวทั้งพม่าไทย
คือฟ้าคือดินปาก	คือน้ำหลากเป็นลำไหล
กับกัลปอนันต์ไกล	มิมีใครเป็นเจ้าของ

สามเหลี่ยมทองคำ

สามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 120)

ทำนองเดียวกับในบทประพันธ์ “หนองหารหลวง” กวีใช้กลวิธีอุปลักษณ์เปรียบธรรมชาติเป็นกำแพงกันเช่นเดียวกัน ดังข้อความ “โพ้นผาคือภูพาน อันทอดแผ่เป็นกำแพง” ที่เปรียบเทือกเขาภูพานเป็นกำแพงใหญ่ที่กันและปกป้องพื้นที่ และการบรรยายภาพของหนองน้ำที่ไม่เคยแห้งในวรรค “มหาห้วยมิเคยแล้ง คือหนองหารละหานเหิน” ช่วยเน้นย้ำความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นี้ ในฐานะแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชน และในข้อความ “น้ำใหญ่และฟ้าใหญ่ มาเลี้ยงเหยาแผ่นดินเย็น” กวีประกอบสร้างความหมายของพื้นที่หนองหารหลวงในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติที่ผู้คนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างอุดมสมบูรณ์ ดังนี้

โพ้นผาคือภูพาน	อันทอดแผ่เป็นกำแพง
มหาห้วยมิเคยแล้ง	คือหนองหารละหานเห็น
น้ำใหญ่และฟ้าใหญ่	มาเลี้ยงเหย้าแผ่นดินเย็น
ผากเรื่องผากราวเร้น	เป็นตำนานพระธรณี

หนองหารหลวง

เกาะดอนสวรรค์ หนองหาร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 185)

ในบทประพันธ์ “ลำกระบี่” กวีใช้อุปลักษณ์โวหารในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เช่นเดียวกัน ดังข้อความ “คร่าฝ้งคือฝักกระบี่เปื้อน พลิกคมค่อยเฉือนค่อยฉวยเงา” เป็นการใช้อุปลักษณ์ที่กวีเปรียบฝ้งแม่น้ำเป็นฝักกระบี่ที่สะท้อนเรื่องราวต่าง ๆ “ป่าเลนเป็นรั้วลายลำพา เลี้ยงพงศ์เลี้ยงเผ่าเลี้ยงแผ่นดิน” กวีใช้อุปลักษณ์เปรียบป่าชายเลนเป็นรั้วที่คอยปกป้องชุมชนจากพายุและคลื่น ซึ่งพื้นที่แห่งนี้ก็เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชนอีกด้วย อุปลักษณ์เหล่านี้ทำให้ลำน้ำและพื้นที่ทางธรรมชาติ เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ดังนี้

ขุนพนมถึงขุนชนบน้ำ	คือลำกระบี่ไหลค่อยไหลเลื่อน
คร่าฝ้งคือฝักกระบี่เปื้อน	พลิกคมค่อยเฉือนค่อยฉวยเงา
ฉวยวันฉวยคืนอันสิ้นฉ่ำ	เรื่องราวลำน้ำและขุนเขา
ป่าเลนเป็นรั้วลายลำพา	เลี้ยงพงศ์เลี้ยงเผ่าเลี้ยงแผ่นดิน

ลำกระบี่

ลำน้ำกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 133)

ในบทประพันธ์ “ป่าชายเลน” กวีใช้อุปลักษณ์เปรียบน้ำทะเลที่เข้มข้นและสีเขียว น้ำทะเลเป็นเลือดของแผ่นดิน ดังข้อความ “น้ำเขียวทะเลขุ่น คือเลือดด้าวแผ่นดินดล” ซึ่ง ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความสำคัญของทะเลในฐานะพื้นที่ธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิต ในวรรค “น้ำใหญ่มากอยู่ยาน เป็นแหล่งบ้านและบางบึง” และ “ก่อเกื้อเป็นปราการ ให้ดินดีและน้ำดี” ยังช่วยให้เห็นภาพพื้นที่ชายฝั่งที่ทำหน้าที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและเกราะป้องกันทางธรรมชาติ จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ที่ควรแก่การอนุรักษ์ ดังนี้

น้ำใหญ่มากอยู่ย่าน	เป็นแหล่งบ้านและบางบึง
ท่อธารอันท่วมถึง	สมานน้ำมานมนาน
น้ำเขียวทะเลชั้น	คือเลือดดำแผ่นดินดล
ก่อเกือเป็นปราการ	ให้ดินดีและน้ำดี

ป่าชายเลน

แหลมขามบ้านทุ่ง ตำบลสิเกาทอนเกนือ อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 146)

นอกจากนี้ในบทประพันธ์ “อุธรรมอุทอง” กวีใช้อุปลักษณ์เพื่อสื่อความหมายพื้นที่ทางศาสนา ดังข้อความ “ลือธรรมลือกาลเวลา คือธรรมยาตรา” โดย “ลือ” เป็น อุปลักษณ์แทนการหมุนเวียนและการเคลื่อนไหวต่อเนื่องของธรรมะและเวลา เสมือนการเดินทางของธรรมะที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ภาพศาสนสถานโบราณ “ซากสถูปสถานเจดีย์ ศรัทธาบารมี มาแผ่แผ่นดินรินธรรม” สื่อถึงการที่พื้นที่ยังคงธรรมะและความเชื่อจากอดีต แม้เหลือเพียงซากปรักหักพัง กวีจึงประกอบสร้างความหมายของพื้นที่นี้ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อที่ทำหน้าสืบทอดมาจากอดีตถึงปัจจุบันไม่เสื่อมคลาย ดังนี้

ลือธรรมลือกาลเวลา	คือธรรมยาตรา
สถิตยั้งยั้งถันธรรณี	
ซากสถูปสถานเจดีย์	ศรัทธาบารมี
มาแผ่แผ่นดินรินธรรม	
ประทับแท่นศิลาเรไร	เรไรลอยคอยนำ
หมุนเนื่องเพื่องจักรธรรมผัน	

อุธรรมอุทอง

พิพิธภัณฑสถาน อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณ

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 220)

กวีถ่ายทอดให้ธรรมชาติ สถานที่ และสิ่งต่าง ๆ กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เพื่อเน้นความหมายและสร้างจินตภาพของพื้นที่ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น อุปลักษณ์โวหารที่ปรากฏมักใช้คำว่า “เป็น” และ “คือ” ในการเชื่อมโยงความหมายระหว่างสิ่งสองสิ่ง ทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีลักษณะเป็นพื้นที่แห่งอารมณ์ ความรู้สึก และการตีความตามทรรศนะของกวี

วะวับวาวราวแก้วกระจกใส
 ระเอบอ้อมพริ้มพรายราบรายเลื่อน
 ลำซิ่นมูมาประสานละหานห้วง
 ละเมาะไม้รายฝั่งดั่งเริงรำ

ค่อยค่อยไหลเลื่อนไหลเหมือนไม่เลื่อน
 ตะวันเชือนเมฆฉายเป็นลายน้ำ
 แล้วเลาะล่องร่วมไหลไปเรื่อยรำ
 เมฆขาวคล้าระส่ำสายกระจายฟ้า

ช้างซิ่นมูล

บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์
 (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 62)

ทำนองเดียวกับในบทประพันธ์ “เขาใหญ่” กวีใช้บุคลาธิษฐานในการประกอบสร้าง
 ความหมายของพื้นที่ โดยให้ภูเขาและภูมิทัศน์รอบตัว มีชีวิตและเคลื่อนไหวราวกับจิตใจของตนเอง
 เช่นเดียวกัน วรรณคดี “หมอกเคล้าเล่าโลมขุนเขา” แสดงให้เห็นหมอกที่เคลื่อนไหวราวกับท่าทางของ
 มนุษย์ที่สัมผัสกับภูเขา ขณะที่ “แดดไล่ลงทอหาบ” สื่อถึงแสงแดดที่เหมือนกับกำลังลูบไล้สาดแสง
 ลงมา ในวรรณคดี “ข้าเชื่อนชนผาพลิกตัว ตื่นท้าวเทือกทิวลี้ลิก” กวีบรรยายให้ภูเขาที่มีท่าทางพลิกตัวตื่น
 เหมือนมนุษย์ที่ตื่นนอนยามเช้า การที่กวีใช้บุคลาธิษฐานทำให้ช่วยประกอบสร้างพื้นที่ทางธรรมชาติ
 ที่ชีวิตชีวาและความเคลื่อนไหว ดังนี้

หมอกเคล้าเล่าโลมขุนเขา
 เป็นทิวเป็นเทือกถัดไป
 แดดไล่ลงทอหาบ
 ข้าเชื่อนชนผาพลิกตัว

เผยเงาเงาฟ้าผาใหญ่
 คร้มไม้คร้มเมฆหมอกมัว
 อบอาบไอลอยเลื่อนสลัว
 ตื่นท้าวเทือกทิวลี้ลิก

เขาใหญ่

อุทยานเขาใหญ่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมา
 (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 284)

บทประพันธ์ “ขวัญข้าวแม่เอย” มีการใช้กลวิธีบุคลาธิษฐานในการทำให้ต้นข้าว
 กลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเพศและอารมณ์เหมือนมนุษย์ ดังข้อความ “สะออดสะออง สะอานแม่ข้าว”
 “แม่สำรวย สำเรียงลมฝน” “แม่ข้าวแต่งตัว” และ “แม่ข้าวตั้งท้อง” ทำให้เห็นภาพของต้นข้าวเป็นหญิงสาว
 ที่กำลังตั้งครรภ์อย่างมีความสุข รอวันที่จะให้กำเนิดผลผลิตซึ่งก็คือรวงข้าว ดังข้อความ “รวงสายสร้อย
 รับท้องสาวสวย” การบรรยายของกวีทำให้เห็นภาพของทุ่งนาเต็มไปด้วยชีวิตชีวา กลวิธีบุคลาธิษฐาน
 ในบทนี้จึงประกอบสร้างสร้างความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์
 มีผลิตผลทางการเกษตรคือข้าวที่งอกงามเต็มทุ่ง ดังนี้

สะอืดสะออง	สะอากแม่ข้าว
ฝนพรำพรำ	คือเพชรคือพลอย
รวงสายสร้อย	รับท้องสาวสวย
แม่สำรวย	สำเร็จลมฝน
เขี้ยวหมอกหม่น	แม่ข้าวแต่งตัว
ขาวหมอกมัว	แม่ข้าวตั้งท้อง
เหลืองเป็นทอง	เต็มทุ่งเต็มท่า
รวงระย้า	เป็นสร้อยเป็นสาย

ขวัญข้าวแม่เอย

ทุ่งบ้านโพธิ์ อำเภอสนา จังหวัดอยุธยา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 226)

กวีใช้บุคลากรฐานในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ โดยทำให้ธรรมชาติ สถานที่ และสิ่งไม่มีชีวิตมีลักษณะเสมือนมนุษย์ ทั้งการเคลื่อนไหว อารมณ์ และอาการต่าง ๆ เพื่อสร้างให้พื้นที่มีชีวิตและเกิดความใกล้ชิดทางความรู้สึกกับผู้อ่าน ลักษณะดังกล่าวปรากฏผ่านคำ เช่น เริงร่า โอบ ไล่ลู่บ ตั้งท้อง และแต่งตัว ซึ่งช่วยให้ธรรมชาติและพื้นที่ในกวีนิพนธ์เกิดความเคลื่อนไหว และมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสะท้อนความผูกพันและมุมมองที่กวีมีต่อพื้นที่ธรรมชาติได้อย่างเด่นชัด

1.4 สัญลักษณ์

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กวีมีการใช้สัญลักษณ์ เพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและหลากหลาย ทำหน้าที่แทนแนวคิด ความรู้สึก หรือคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นต้น ในบทประพันธ์ “สีหะตันหยง” กวีใช้คำว่า “ตันหยง” เป็นสัญลักษณ์ที่ประกอบสร้างภาพของชุมชนชาวเลและวิถีชีวิตริมทะเล “ตันหยง” ที่หมายถึงทั้งต้นพิกุลและพื้นที่ริมทะเล กลายเป็นภาพแทนความงามของธรรมชาติและความผูกพันระหว่างมนุษย์กับทะเล และในข้อความ “ตันหยงตันหยง หยงไรเล่าน้อง” อาจหมายถึงการถามถึงรากเหง้าและถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวสีหะ ซึ่งทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์และความทรงจำร่วมของผู้คน ดังนี้

ตันหยงตันหยง	หยงไรเล่าน้อง
หยงดอกจิกเล	
คลื่นลมก็โหม	ระดมเท
แต่ชาวสีหะ	สีเริงรมย์

เรือเอยเรือน้อย	เรือเจ้าจะลอย
เรือเจ้าจะจม	
แต่เรือชาวเล	ไม่เคยล่ม
อ่านน้ำจ๋าลม	อ่านฟ้าจ๋าดาว

สีหะตันหยง

บ้านชาวเล เกาะสีหะ อำเภอมือเมือง จังหวัดภูเก็ต

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 140)

ในบทประพันธ์ “ทีหล่อชู” กวีใช้สัญลักษณ์ ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติ โดยเปรียบลำน้ำและป่าเขียวชอุ่มกับ “หยกเขียว” ทำให้ผู้อ่านรับรู้ว่าเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยคุณค่า เหมือนกับหยกที่งดงาม การบรรยายภาพอื่น ๆ ประกอบ เช่น “กรากกรูพรูปร่างทั้งไพรเพรียว” ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อีกด้วย ดังนี้

ข้ามฟ้าฝ่าหมอกหอมดอกไม้	เจียรระโน่น้ำป่าเป็นหยกเขียว
กรากกรูพรูปร่างทั้งไพรเพรียว	เป็นหนึ่งน้ำเตียวมณีนิง
เป็นลำน้ำสวยห้วยแม่จัน	แม่กลองมากลั่นปานเหมหงส์
รินดอยลอยดินคอยบินลง	เบิกพงบังภูอยู่เย็นเย็น

ทีหล่อชู

น้ำตกทีหล่อชู อำเภอมูมผาง จังหวัดตาก

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 393)

กวีใช้สัญลักษณ์ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ โดยนำสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมมาใช้เป็นภาพแทนของแนวคิด ความรู้สึก และความหมายที่ลึกซึ้งกว่าความหมายโดยตรง สัญลักษณ์ที่ปรากฏช่วยสะท้อนความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ วิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนความทรงจำและอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีมิติทางความหมายทั้งด้านอารมณ์ วัฒนธรรม และประสบการณ์ร่วมมากยิ่งขึ้น

1.5 ปฏิพากย์

กวีใช้โวหารปฏิพากย์เพื่อสร้างการเปรียบเทียบและความแตกต่างหรือตรงข้ามระหว่าง สิ่งต่าง ๆ การเปรียบเทียบเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความสัมพันธ์เชิงความหมายที่ระหว่งองค์ประกอบต่าง ๆ ของพื้นที่ ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “ตาดก่องข้าว” ซึ่งเป็นการกล่าวถึงถึงพระธาตุก่องข้าวน้อย จังหวัดยโสธรพระธาตุก่องข้าวน้อยเป็นเจดีย์เก่าสมัยขอม ก่ออิฐถือปูน บริเวณ

ด้านหลังพระธาตุมีพระพุทธรูปอยู่องค์หนึ่งก่อด้วยอิฐ เป็นที่นับถือของคนในพื้นที่อย่างมาก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) กวีบรรยายถึงความเสื่อมสลายขององค์พระธาตุ ขนานกับความมั่นคงของคุณค่าและความกตัญญูของผู้คนต่อแม่ผู้ให้กำเนิด ดังข้อความ “พระธาตุก่อง้าวน้อยจะร่อยร้าง ทั้งองค์ปรางค์อิฐปูนอาจสูญค่า” “แต่ยืนยงคงมั่นกตัญญูตา พระคุณของมารดานิรันดร” การบรรยายที่ตรงข้ามนี้ทำให้พื้นที่แห่งพระธาตุกลายเป็นพื้นที่ทางความเชื่อเรื่องความกตัญญูและพระคุณของแม่ผู้ให้กำเนิด ดังนี้

น้อยต้อนแต่นั่นในดอกกุหลาบ	คำแม่ที่พิฆาตแม่
ตำนานธาตุก่อง้าวคงเที่ยงแท้	หรือเพียงแค่คำเขาที่เล่าลือ
สถูปธาตุอาจองทรงสถิต	ค่อยก่ออิฐประชิดชั้นบันปฐนถือ
จากเหลี่ยมฐานปานปทุมกระพุ่มมือ	องค์ธาตุคือข้อหัดถันมัสการ
จากพระธาตุตาดทองถึงก่อง้าว	เป็นศรีชาวสะเดาต้นตำบลด่าน
ครั้งช่วยสร้างพระธาตุพนมบรมโบราณ	ประดิษฐานแทนใจใสศรัทธา
พระธาตุก่อง้าวน้อยจะร่อยร้าง	ทั้งองค์ปรางค์อิฐปูนอาจสูญค่า
แต่ยืนยงคงมั่นกตัญญูตา	พระคุณของมารดานิรันดร
ตาดก่อง้าว	
พระธาตุก่อง้าวน้อยฯ (ตาดทอง) อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 74)	

ในบทประพันธ์ “ศรีมหาโพธิ์” กวีใช้โวหารปฏิบัติพากษ์ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ดังข้อความ “ต่ำสุดสูงสุดยอด หยั่งรู้” โดยเปรียบเทียบ ความต่ำสุด กับ ความสูงสุดยอด ซึ่งหมายถึงความเห็นแจ้งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เห็นความเป็นจริงของชีวิตทั้งหมด ทำให้พื้นที่วัดต้นโพธิ์แห่งนี้เป็น พื้นที่ทางศาสนาอย่างชัดเจนและสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของวัดในฐานะศูนย์รวมศรัทธา ดังนี้

เนื่อนามาบ่มให้	ดินหอม
หอมแห่งบุญเพรงดอม	ดอกไม้
ศรัทธาพระสัจธรรมจอม	ใจโลก
มาปลุกมาปั่นให้	หม่มพื้นโพธิ์สถาน
โพธิญาณพระหยั่งแล้ว	เล็งตลอด
ต่ำสุดสูงสุดยอด	หยั่งรู้

ปรวนแปรเปลี่ยนแปลงตลอด

ปรุงแต่ง

แจ่มเหตุปัจจัย

ก่อให้เกิดเห็น

ศรีมหาโพธิ์

ศรีมหาโพธิ์ วัดต้นโพธิ์ อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 410)

ปฏิพากย์โวหารในกวีนิพนธ์พบว่ากวีนำความหมายที่ตรงข้ามหรือแตกต่างกันมาเปรียบเทียบกัน เพื่อเน้นให้ผู้อ่านเห็นความสัมพันธ์เชิงความหมายของพื้นที่ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ลักษณะดังกล่าวช่วยสะท้อนทั้งความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้ง และคุณค่าทางความเชื่อที่แฝงอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ อีกทั้งยังทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีมิติทางความคิดและการตีความที่ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น ผ่านการใช้ถ้อยคำที่แสดงความตรงข้าม เช่น ต่ำ-สูง และ ร้อยร้าง-ยืนยง ซึ่งช่วยขับเน้นความหมายของพื้นที่ทั้งในด้านการกายภาพและนามธรรมได้อย่างเด่นชัด

โวหารวรรณศิลป์ที่กวีใช้ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็นอุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ ปฏิพากย์ หรือบุคลาธิษฐาน ล้วนทำหน้าที่เป็นกลวิธีทางภาษาที่ช่วยประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โวหารเหล่านี้ช่วยในการบรรยายลักษณะทางกายภาพของภูมิประเทศ ถ่ายทอดอารมณ์ ความเชื่อ วิถีชีวิต ของผู้คนที่ยึดอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ อุปมาและอุปลักษณ์ช่วยให้พื้นที่ถูกมองในเชิงสุนทรียะมากยิ่งขึ้น สัญลักษณ์ทำให้สิ่งธรรมดาอย่างต้นไม้ แม่น้ำ หรือภูเขา กลายเป็นตัวแทนของคุณค่าทางวัฒนธรรม ปฏิพากย์สร้างมิติของความคิด ส่วนบุคลาธิษฐานทำให้พื้นที่กายภาพเสมือนมีชีวิตจิตใจ โวหารวรรณศิลป์ต่าง ๆ ที่กวีใช้จึงทำหน้าที่ช่วยประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างชัดเจน

2. การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์

กลวิธีทางภาษาที่กวีเลือกใช้ขึ้นนอกเหนือจากทำหน้าที่สื่อสารความหมายแล้ว แต่ยังทำหน้าที่สร้างจินตภาพให้กับผู้อ่าน ถ่ายทอดความงามของธรรมชาติ สถานที่ และบรรยากาศให้ปรากฏชัดเจนผ่านการบรรยาย ทั้งการบรรยายสี เสียง กลิ่น และสัมผัสต่าง ๆ ซึ่งช่วยประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

2.1 สี

ในบทประพันธ์ “ลำสงคราม” กวีเลือกใช้ถ้อยคำที่มีมิติของ “สี” อย่างชัดเจน เช่น “ไม้ครึ้มเขียว” และ “แดงอุกอ้ง คือเลือดดินหลอม” ซึ่งเป็นการบรรยายภาพพื้นที่ธรรมชาติผ่านสีที่เน้นย้ำถึงบรรยากาศและอารมณ์ของสถานที่ สีเขียวของต้นไม้สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ ความสดชื่นของผืนป่า ทำให้พื้นที่แห่งนี้ปรากฏในฐานะพื้นที่ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ขณะที่สีแดงถูกนำมาเปรียบเปรยกับ “เลือด” ซึ่งอาจสื่อถึงความเป็นมาที่ยาวนาน ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน

ที่หลอมรวมในพื้นที่แห่งนี้มาจนถึงปัจจุบัน พื้นที่จึงถูกประกอบสร้างให้เป็นพื้นที่ที่มีมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ไม้ครึ้มเขียว	คือลำไผ่ไหล
ลมปไหว	ใบไผ่ย่อหวิว
พริ้วพลิ้วพลิว	คือผีเสื้อสวย
เมฆสลาย	สลับลาย
ออนซอนสาย	เป็นฟ้า เป็นฝน
น้ำนองหน	คือน้ำนองหาว
ไหลตกด้าว	ตกผาภูพาน
ไหลตกย่าน	เป็นลำน้ำอัน
ไหลค้ำคูณ	เป็นลำสงคราม
ป่าครามงาม	คือลำสงคราม
เอิบเอ่อไฉ	มาเลี้ยงฝั่งสอง
ไหลตกของ	เป็นลำโขงขลัง
แดงอุกอ้ง	คือเลือดดินหลอม
เสียงโห่ห้อม	แห่บ้องไฟแสน
ส่วยฟ้าแฉน	ถิ่นไชยบุรี
เป็นมิ่งศรี	ถวายท่าอุเทน

ลำสงคราม

ลำน้ำสงคราม ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 201)

ในบทประพันธ์ “กำเนิดนพคุณ” การใช้สืบบทบาทสำคัญในการสร้างภาพพื้นที่ชายฝั่งทะเลให้มีความหมายเฉพาะ เช่น วลี “ทะเลเขียว” และ “เขียวน้ำพลอย” ถ่ายทอดภาพของน้ำทะเลสีเขียวใสที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์และความงดงามทางธรรมชาติ และ “โขดคล้าเคลือบสีทับทิมเทา” อาจสะท้อนถึงสีของปะการังที่อยู่ตามโขดหิน ส่วน “ฟ้าครามเรือครามทะเลคราม” ใช้การซ้ำสีครามเน้นย้ำความกว้างใหญ่ของท้องฟ้า ทะเล และวิถีชีวิตชาวเรือที่ผูกพันกับพื้นที่แห่งนี้ การใช้สีในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้อ่านรับรู้พื้นที่ภูมิทัศน์กายภาพและเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับความหมายด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ดังนี้

โชดเขาเคล้าน้ำทะเลเขียว	หาดเรียวรีเชื่อมกระซิบเขา
โชดคล้าเคลือบสีทับทิมเทา	ไหวงาวบงามเขียวน้ำพลอย
อ่าวเทียนถึงอ่าวบ่อทองหลาง	อ่าวคอดทอดทางที่เรือลอย
ทอดล้อมอ้อมแม่รำพึงคอย	สาวน้อยยมโดยธิดางาม
กำเนิดทองบางสะพานทาม	ได้กำเนิดนามนพคุณ
ฟ้าครามเรือครามทะเลคราม	โชดงามคล้าเงาเคล้าแดดอุ่น
คลื่นซบทรวงทรายละไมละมุน	หอมกรุ่นกระไอฟ้ากระไอดิน

กำเนิดนพคุณ

อ่าวบ่อทองหลาง เขาแม่รำพึง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 267)

ในบทประพันธ์ “เกาะแก้วพิสดาร” กวีใช้สีเพื่อสร้างภาพพื้นที่ชายฝั่งและทะเล เช่นเดียวกัน ทำให้ทะเลมีชีวิตชีวาและมีมิติทางอารมณ์ ดังข้อความ “เขียวเข้มเต็มรอบจรดขอบฟ้า” ทำให้เห็นทะเลที่ลึกและกว้างใหญ่จนสุดขอบฟ้า และกวียังได้บรรยายความงามของทรายและผืนน้ำ โดยการใช้สี ดังข้อความ “น้ำทรายสายส่องเป็นทองเจือ” และ “เพรื่อเพรื่อเพรื่อพรายพรายเป็นเงินยวง” เพื่อสะท้อนความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงาม สีทองและสีเงินยังสื่อถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้ในอีกแง่หนึ่ง ในขณะเดียวกันโทนสีเข้มและสว่างผสมกันสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของแสงและเงาในพื้นที่ นอกจากนี้กวียังบรรยายถึงหาดทรายที่ขาวสะอาดโดยเปรียบเทียบกับสีขาวของหอยสังข์ “หาดทรายสีสังข์สว่างทรวง” ซึ่งอาจจะซ่อนได้ว่าชายหาดและทะเลแห่งนี้ยังคงความสะอาด บริสุทธิ์ ยังไม่ได้มีการรบกวนจากมนุษย์มากนัก การประกอบสร้างพื้นที่ด้วยกลวิธีการใช้สีดังกล่าวจึงทำให้เห็นภาพของพื้นที่ทางธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงามอย่างชัดเจน ดังนี้

เขียวเข้มเต็มรอบจรดขอบฟ้า	ซบฝ้ายฟูฝ้ายค้อยคลี่คลาย
ริ้วคลื่นระลอกคลื่นเหมือนดนตรี	ฟ้านี้ฟ้านี้มีชีวิต
ไกลลิบลิบเลาะเลียบเกาะแก่ง	โชดคล้าดำแดงดังประติษฐ์
เว้งว้างกว้างไกลกลับใกล้ชิด	นิตินิดน้อยน้อยเป็นรอยเรือ
ลือลือปลิวปรายกระจายฟ้า	ดงแดดแผดจ้าจางจางเรือ
น้ำทรายสายส่องเป็นทองเจือ	เพรื่อเพรื่อพรายพรายเป็นเงินยวง
เนิบนาบฉาบฟองละอองฟาย	เป็นริ้วเป็นลายแล้วลาล่วง
หาดทรายสีสังข์สว่างทรวง	แสนห่วงแสนรักเจ้านักแล้ว

เกาะแก้วพิสดาร

อ่าวไผ่ เกาะเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 422)

ในบทประพันธ์ “ลำแม่ลา” การบรรยายสี่ช่วยสร้างมิติของพื้นที่ทางธรรมชาติอย่างโดดเด่น ในข้อความ “เขียวครีมนปนทิมเทา” ทำให้เห็นบรรยากาศของแมกไม้ขึ้นหนาแน่นจนบริเวณนั้นทึบครีมนและมีเงาของร่มไม้ และกวีบรรยายถึงเงาของร่มไม้ที่ “สะท้อนแดดดั่งน่านิล” ใช้สีดำวาวของนิลเพื่อเน้นความงามและความลุ่มลึกของผืนน้ำ และมีการใช้สีเพื่อบรรยายถึงพืชต่าง ๆ บริเวณริมน้ำ ดังข้อความ “แดงดอกประดับดิน” และ “ม่วงใสสะพรั่งพราว” แสดงถึงความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ที่มีสีสันสวยงาม การบรรยายสีเหล่านี้ทำให้พื้นที่แม่น้ำมีความหมายที่เด่นชัด สื่อถึงพื้นที่ทางธรรมชาติทั้งดงาม นอกจากนี้กวียังได้เชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนโดยใช้สีทองของฟางข้าว “กรุ่นฟางทองในทุ่งข้าว” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของพื้นที่การทำการเกษตร อีกทั้งยังมีการกล่าวถึง “เขาไฟในฝุ่นแดง” ซึ่งหมายถึงนกเขาไฟ ที่อยู่ในบริเวณท้องทุ่งหรือถนนลูกรังที่มีฝุ่นสีส้มแดง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นธรรมชาติ และภาพบรรยากาศของพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้สีจึงทำหน้าที่ประกอบสร้างพื้นที่ให้มีความหมาย ทั้งในเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม ดังนี้

ครีมนในเงา	มีน้ำหนักทั้งหนักเบา
เขียวครีมนปนทิมเทา	สะท้อนแดดดั่งน่านิล
แพผักพะพานทอด	ตลอดลำแม่ลาริน
แดงดอกประดับดิน	และม่วงใสสะพรั่งพราว
ฟุ้งฟายกระเอยฟอง	กรุ่นฟางทองในทุ่งข้าว
นกกระยางค้อยอย่างยาว	และเขาไฟในฝุ่นแดง
ห้วยลำแม่ลาร่ม	อุดมถิ่นแผ่นดินแพง
เลี้ยงรวงอันเรืองแรง	แลเลี้ยงใจบางระจัน

ลำแม่ลา

ริมน้ำแม่ลา อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 324)

จากการศึกษาพบว่า กวีใช้การบรรยาย “สี” เป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างภาพพจน์และประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ทั้งการถ่ายทอดความงามของธรรมชาติ บรรยากาศของสถานที่ ตลอดจนวิถีชีวิตและอารมณ์ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับพื้นที่นั้น ๆ โดยกวีเลือกใช้ถ้อยคำบอกสี

ที่หลากหลาย เช่น “ไม้ครีမ်เขียว” “แดงอุกอ้ง” “เขียวน้ำพลอย” “ฟ้าคราม” “ทะเลคราม” “หาดทรายสีสังข์” “เขียวครีมนปทิบเทา” “แดงดอกประดับดิน” ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน สีที่ปรากฏในบทกวียังช่วยสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น สีเขียวสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ สีแดงสะท้อนพลัง หรือความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ขณะที่สีฟ้าและสีครามช่วยสร้างบรรยากาศของทะเล ท้องฟ้า และความสงบงามของธรรมชาติ การใช้สีจึงช่วยประกอบสร้างให้พื้นที่มีมิติทางอารมณ์ วัฒนธรรม และการรับรู้ที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้นอีกด้วย

2.2 เสียง

ในบทประพันธ์ “รถม้ารอบเมือง” กวีใช้เสียงเป็นกลวิธีสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่เมืองลำปาง โดยเฉพาะการใช้คำเลียนเสียง “กุกกับ กุกกับ” ที่ปรากฏทั้งตอนต้นและตอนท้ายของบท ทำให้เกิดจังหวะและน้ำหนักราวกับเสียงฝีเท้าม้าจริง ๆ สร้างบรรยากาศให้ผู้อ่านรับรู้ถึงการเคลื่อนไหวของรถม้าที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของลำปาง นอกจากนี้ คำที่มีเสียงก้องและกังวาน เช่น “กระดิ่งกริ่งกร่างครางครวญ” ยังช่วยสร้างความรู้สึกหวนหาอดีตของผู้คน เสียงม้าจึงเป็นทั้งการบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่และการประกอบสร้างพื้นที่เชิงวัฒนธรรม ดังนี้

กุกกับ กุกกับ กุกกับ	ค่อยเคลื่อนค่อยขับขยับไหว
อย่างน้อยค่อยคล้อยคลาไคล	ครรไลแหล่งนครเขลางค์
ลุ่มน้ำวังน้อยสนิทนึ่ง	เงาไม้ไหวกิ่งแผ่กว้าง
ร่วมดินร่วมน้ำลำปาง	ร่มทางร่มเห้ายร่มเย็น
กระดิ่งกริ่งกร่างครางครวญ	ให้หวนรำลึกนึกเห็น
เพื่อนเอ๋ยเคยครั้งลเคื้อญ	ปลงป่ามาเป็นป่ากรุง
กุกกับ กุกกับ ขยับวิ่ง	กลาดกลิ้งกลางเมืองเรืองรุ่ง
คือม้าคู่เมืองเปรี๊ญปรง	อำรุงเขลางค์ปางบรรพ์

รถม้ารอบเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 94)

นอกจากนี้กวียังได้มีการกล่าวถึงเสียงของเครื่องดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ในบทประพันธ์ “ซอล่องน่าน” กวีใช้เสียงดนตรีพื้นบ้าน เช่น สะล้อ ซึง และขลุ่ย มาประกอบการบรรยาย ทำให้ ภาพของ “สะล้อบรรเลง เป็นเพลงล่องน่าน” ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงเสียงดนตรีและเสียงเพลง เสียงเครื่องสายที่ “อ่อนซึ้ง” และเสียงซอที่ “หวาน” ช่วยสร้างความรู้สึกประทับใจกับผู้อ่าน เช่นเดียวกับเสียงขลุ่ยที่ “แว่วหวาน” การประกอบสร้างทางเสียงเช่นนี้ทำให้พื้นที่

ลุ่มน้ำน่านที่นอกจากจะเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอีกด้วย ดังนี้

ลมพัดไหวไหว	น้ำใสดอยสูง
แม่ไม้ยางยุง	แม่อยู่ป่าใหญ่
น้ำค้างพร่างพรหม	พนมดอกไม้
อ่อนอ่อนเอาใจ	บ่ให้ไผต้อง
ถวายบูชา	ฝิยาฝิปู
ท่านได้เอ็นดู	ฮักเฮาทั้งสอง
เป็นพี่เป็นน้อง	แต่นานแต่เนิ่นา
สะล้อบรเลง	เป็นเพลงล่องน่าน
ขับซอเสียงหวาน	บรรยายยกเอิร
เสียงซึงอ่อนซ้อน	ชวนฟ้อนชวนเพลิน
ให้ก้าวให้เดิน	เชิญลำนน้ำไหล
เก็บกรวดทรายสี	เป็นที่เส้นทาง
เป็นหอเป็นห้าง	เป็นห้องหัวใจ
ฮักพูฮักไพร	ฮักลำนน้ำน่าน
ซอล่องน่านเอย	อย่าเลยลับลา
ขอฝากขอมมา	ช่วยขับช่วยขาน
สะล้อลำนน้ำ	ซึงฮ่ำตำนาน
ขลุ่ยแว่วแว่วหวาน	ล่องน่านแม่เอย

ซอล่องน่าน

ข้อมูลจากพ่อไชยลังกา ศิลปินแห่งชาติ จังหวัดน่าน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 38)

กวีใช้เสียงในการสร้างภาพพจน์ของพื้นที่ ทั้งเสียงธรรมชาติ เสียงการเคลื่อนไหว และเสียงดนตรีพื้นบ้าน โดยมีการใช้คำเลียนเสียงและถ้อยคำที่ก่อให้เกิดจังหวะทางภาษา เช่น “กุกกับ กุกกับ” “กระดิงกรังกร่าง” การกล่าวถึงเสียงเครื่องดนตรี เช่น “ขลุ่ยแว่วแว่วหวาน” และ “เสียงซึงอ่อนซ้อน” เสียงเหล่านี้ช่วยสร้างบรรยากาศของสถานที่ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความเคลื่อนไหว วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งกวีมักใช้เสียงดนตรีพื้นบ้านและเสียงธรรมชาติมาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้มีชีวิตชีวาและเกิดมิติทางอารมณ์มากขึ้น

2.3 กลิ่น

ในบทประพันธ์ “ตากผ้า-ป่าซาง” กวีสร้างบรรยากาศผ่าน “กลิ่น” ที่เชื่อมโยงทั้งธรรมชาติและผู้คนในพื้นที่ ในข้อความ “หอมฟุ้งฟางฟายกระจายหน” เป็นการบรรยายให้ผู้อ่านรับรู้ถึงกลิ่นของธรรมชาติคือฟางข้าว และยังสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่นั้น และกวียังได้เชื่อมโยงกลิ่นทางกายภาพอย่างกลิ่นหอมของฟางข้าวเข้ากับกลิ่นในเชิงนามธรรม ในวรรค “หอมเหมื่อหอมงานตำนานคน” ซึ่งสะท้อนถึงกลิ่นแห่งวิถีชีวิตและความเพียรพยายามของผู้คนในท้องถิ่นที่มีอาชีพทำนาปลูกข้าว การบรรยายถึงกลิ่นจึงประกอบสร้างพื้นที่ที่มีความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ลุ่มราบทาบทิวอินทนนท์	ตราบต้นขุนตาลตำแหน่งตั้ง
พระบาทตากผายอดผ้ายั้ง	ผ้ายั้งผายืนศรีธาฐาน
ลานแลงศิลาสลับทุ่ง	หอมฟุ้งฟางฟายกระจายหน
หอมเหมื่อหอมงานตำนานคน	ดอกฝ้ายลายบนพื้นผ้างาม
งามยืมเมื่อแย้มสองแก้มใส	ก่งฝ้ายสายใจพาใจข้าม
ทออารยะยุคมายุคาม	ทอดทามทอใจทอไยดี

ตากผ้า-ป่าซาง

ยอดเขาวัดพระบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 107)

จากการศึกษาพบว่า กวีใช้ “กลิ่น” เป็นกลวิธีในการสร้างภาพพจน์และบรรยากาศของพื้นที่ โดยเชื่อมโยงกลิ่นเข้ากับธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ทำให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้พื้นที่ผ่านประสาทสัมผัส ทั้งยังทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีความมีชีวิตและใกล้ชิดกับประสบการณ์ของผู้อ่านมากขึ้นอีกด้วย

2.4 สัมผัส

ในบทประพันธ์ “ถ้าหัวกะโหลก” กวีมีการบรรยายถึงลักษณะพื้นผิวสัมผัสของถ้าทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ดังข้อความ “เป็นปมเป็นปุ่มปิมปาน จักหยดจักยาน จักหยาดจักยัดจักย่อย” สะท้อนภาพพื้นผิวถ้าที่มีความขรุขระและมีหินงอกหินย้อยที่มีลักษณะยืดยาวห้อยลงมาเสียงและคำที่บรรยายหินที่ไล่เรียงกันอย่างมีน้ำหนัก ทำให้เกิดความรู้สึกเหมือนผู้อ่านได้สัมผัสพื้นผิวหินด้วยมือหรือสายตา คำว่า “หยด หยาด ยัด และย่อย” ในบทประพันธ์สะท้อนลักษณะการก่อตัวของหินภายในถ้ำ ทำให้ผู้อ่านจินตนาการและเหมือนได้รับประสบการณ์ทางกายภาพด้วยตนเอง จึงช่วยประกอบสร้างพื้นที่ทางธรรมชาติของถ้ำที่มีความงดงามแปลกตาได้อย่างชัดเจน ดังนี้

หุบห้องช่องเขาเพราพราย	พิลึกพรรณราย
เป็นโพรงพิตรพิสตา	
เป็นปมเป็นปุมปืมปาน	จักหยดจักยาน
จักหยาดจักยัดจักย้อย	
เพดานแผ่นหินดินย้อย	หินดั่งดั่งลอย
เป็นช่องเป็นชั้นหลั่นลา	ลดห้วงคุหา
แคบห่างว่างเว้งเพิงภู	

ถ้าหวักะโลก

คลองท่าปรัง ถ้าหวักะโลก อำเภ่อำลิก จังหวัดกระบี่
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 135)

การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ในบทประพันธ์เป็นกลวิธีทางภาษาที่กวีใช้ถ้อยคำสื่อประสาทสัมผัส ทั้งสี เสียง กลิ่น และสัมผัส เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่างด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและธรรมชาติของผู้คนในพื้นที่นั้น ทั้งยังมีความเชื่อมโยงถึงวัฒนธรรม ผ่านภาษาที่หลอมรวมระหว่างความวรรณศิลป์กับภูมิทัศน์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้ชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา

การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษาเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์ โดยอาศัยการจัดวางเสียงและรูปแบบของถ้อยคำ ซึ่งส่งผลต่อจังหวะ ความต่อเนื่อง และความเด่นชัดของภาษา กลวิธีดังกล่าวมีส่วนช่วยเน้นย้ำลักษณะของพื้นที่และเสริมการรับรู้ของผู้อ่าน

3.1 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน เป็นกลวิธีทางภาษาที่กวีใช้เพื่อสร้างจังหวะเสียง และอารมณ์ให้แก่บทประพันธ์ ดังเช่นในบทประพันธ์ “ผ่านทาง” มีการใช้คำซ้ำอย่าง “ลั่วลั่วลือก” สะท้อนภาพของหน้าผาที่อุทยานแห่งชาติออบหลวง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และคำว่า “คึกคึก” หรือ “คว่างคว่าง” สะท้อนภาพของสายน้ำที่เขี้ยวกรากและไหลผ่านเขาหิน นอกจากนี้การซ้ำเสียงในวรรค “แคล้วแคล้วลงในไร่ข้าว” และ “ฝุ่นฟางคว่างลอยดอยดาว” ยังสะท้อนถึงจังหวะชีวิตของชุมชนปากเกาะญอที่ดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่ทางธรรมชาติและพื้นที่แห่งวิถีชีวิตดังนี้

โค้งควั้วบัวควั้วผกโฉน	ผันโจนจากผาสู่ผา
บัวตองบัวต่ายวายลา	ดอกหญ้าเมืองวายุราชทาง
ออบหลวงออบลือลือลือก	น้ำคึกคักไหลพลั่งพร่าง
กรอกกรูพฐไปคว้างคว้าง	ไปกลางโกรกหินรินแรง
แม่สะเรียงแม่ลามาลอง	แม่ปางมาปลงลงแหล่ง
ปะกาเกอญอพ้อแจง	อือทามาแกลงเรื่องราว
วีกือหมือลอหนีแล้ว	แคล้วแคล้วลงในไร่ข้าว
ฝุ่นฟางคว้างลอยดอยดาว	ยีนยาวยีนยงคงดิน

ผ่านทาง

บ้านแม่ปาง ตำบลแม่ลาหลวง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 112)

อีกทั้งในบทประพันธ์ “ตลาดน้ำ” กวีใช้คำซ้ำเพื่อสร้างความเคลื่อนไหวและทำให้เห็นภาพบรรยากาศของตลาดน้ำคลองต้นเข็มหรือตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบันซึ่งเป็นพื้นที่แห่งวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน กวีได้ใช้คำซ้ำบรรยายให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของน้ำในลำคลองที่เป็นตลาดแห่งนี้ ในข้อความ “กระพ่นน้ำกระพ่นพาย” “กระเพื่อมกระเพื่อมราย เรือกรายกระพ่นเรือ” การใช้คำซ้ำช่วยให้เห็นภาพของตลาดน้ำที่เต็มไปด้วยผู้คนต่างพายเรือมาขายของ และการบรรยายจังหวะการพายเรือที่เสียง “ค่อยจัดค่อยเจือ” และความเหน็ดเหนื่อยของผู้คนที่ปรากฏในข้อความ “น้ำเงินน้ำเหงื่อ” ที่สะท้อนความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตที่ผู้คนประกอบอาชีพค้าขายในตลาดน้ำแห่งนี้ อาจมีความเหน็ดเหนื่อยในอาชีพแต่ก็ได้มาซึ่งเงินเพื่อดำรงชีพ คำซ้ำอื่น ๆ เช่น “พริกหอมพริกแห้ง” หรือ “เรือท่องเรือเที่ยว” ช่วยขยายภาพกิจกรรมและสินค้าบนตลาดน้ำ ทำให้พื้นที่นี้เต็มไปด้วยสีสัน ซึ่งการใช้คำซ้ำเหล่านี้ก็ยิ่งช่วยเน้นย้ำความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน ดังนี้

กระพ่นน้ำกระพ่นพาย	กระพ่นน้ำกระพ่นพาย
กระเพื่อมกระเพื่อมราย	เรือกรายกระพ่นเรือ
ค่อยเลียบค่อยลัด	ค่อยจัดค่อยเจือ
น้ำเงินน้ำเหงื่อ	เนืองงามนวลงาม
	งอบเจิบเจิบไหว
ลำคลองคลองไคล	เข้มน้ำค้ำคราม
กล้วยเครือเขียวเขียว	บวบเรียวเรียวหลาม
กะเพราก็พลาม	ผักกาดก็พู

พริกหอมพริกแห้ง	พริกเขียวพริกแดง
เคี้ยวหมากเย็บเย็บ	ห่อหมากห่อปูน
แถมทาบกราบทูน	น้ำเนิบนองนูน
	กราบเทียบเรือราย
	แม่ค้าแม่เรือ
ยายชูย่าเชื้อ	แม่หญิงพ่อชาย
เรือท้องเรือเที่ยว	เรือเกรียวเรือกราย
ดำเนินสะตวกตาย	ในคลองดำเนิน

ตลาดน้ำ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 252)

ในบทประพันธ์ “สะพานข้ามโขง” กวีใช้คำซ้ำดังเช่นในข้อความ “สองฝั่งสองฟาก” และ “สองสายสัมพันธ์บ่งกันทาง” โดยการซ้ำคำว่า “สอง” ช่วยประกอบสร้างให้ผู้อ่านเห็นภาพของพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือไทยกับลาวที่ไม่สามารถมีอะไรมากั้นกลางได้ อีกกวียังมีการใช้คำซ้ำเพื่อเน้นให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาเสมอ โดยซ้ำคำว่า “ช่วย” ในวรรค “ช่วยคำช่วยคุณช่วยประคอง” สร้างจังหวะและความหนักแน่น ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความมั่นคงของสายสัมพันธ์ระหว่างฝั่งไทยกับลาว รวมทั้งกาซ้ำคำว่า “กิน” ในวรรค “ก่อนเก่าเคยกินน้ำร่วมท่า” และ “กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา” อันสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของไทยและลาวแนบแน่นมาตั้งแต่อดีต มีการแบ่งปันใช้ทรัพยากรร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้ง การซ้ำคำยังสะท้อนความอบอุ่นและความมั่นคงของวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ร่วมกับแม่น้ำ นอกจากนี้การใช้คำซ้ำในวรรค “แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน” และ “ฮักมันฮักแพงเป็นพี่น้องกัน” ยังสะท้อนความรักผูกพันทางสังคมและวัฒนธรรม ความสามัคคีของคนทั้งสองประเทศ เสริมให้ความหมายของพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ณ บริเวณสะพานข้ามโขง จังหวัดหนองคาย มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากในบทประพันธ์ ดังนี้

พลั่วลำนน้ำโขงแผ่นดินขลัง	สองฝั่งสองฟากบ่อเคยขวาง
สองสายสัมพันธ์บ่งกันทาง	กิตทางลาวไทยแต่ไรมา
โขงเอยเคยอยู่คืออยู่เหยา	ก่อนเก่าเคยกินน้ำร่วมท่า
กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา	ปู่ตายายสายสัมพันธ์

ปากว่าเข้าใจไม่เคยเปลี่ยน
 แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน
 น้ำโขงโยงดินยังคงเดิม
 ช่วยค้ำช่วยคูณช่วยประคอง

ยลเยียนเยียมยามบ่ยานยัน
 อักมันอักแพงเป็นพี่น้องกัน
 ทางเสริมทางสร้างเส้นทางสอง
 ไผตรีสีทองแห่งไทย-ลาว

สะพานข้ามโขง

บ้านจอมมณี อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 303)

ในบทประพันธ์ “บ้านเชียง” กวีบรรยายถึงการปั้นเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากในบทประพันธ์นี้ได้สะท้อนความหมายของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก ถูกค้นพบเป็นครั้งแรกในปี 2509 และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี โดยแหล่งโบราณคดีนี้มีพื้นที่ราว 420 ไร่ (ศิลปวัฒนธรรม, 2567) กวีมีการใช้คำซ้ำหลายแห่งเพื่อบรรยายถึงกระบวนการทำเครื่องปั้นนั้น ดังเช่นในข้อความ “ขุดดินคันดินปั้นดิน” “ปั้นดินเป็นหม้อหล่อแก้ว เป็นลูกเป็นเหล่า หลากหลาย” และ “เชือกทาบขีดลายเขียนลาย เทานวลเนื้อทรายแดงทรง” ทำให้เห็นภาพการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เริ่มมาจากการขุดดินขึ้นมาจนไปสู่การเขียนลวดลายและลงสี ดังในข้อความ “ลายเส้นลายสีชีวิต” และ “ลายทึบลายแพ่งแห่งหน ลายมือลายใจลายคน” ที่กวีใช้คำซ้ำคือ “ลาย” ซึ่งหมายถึงลวดลายบนภาชนะและยังอาจสะท้อนถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยที่ปั้นเครื่องปั้นขึ้นมาและเขียนลวดลายที่สวยงาม จึงเป็นการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ขุดดินคันดินปั้นดิน	แปลงเถื่อนเป็นถิ่นเป็นที่
หลอมเหล็กหลอมแหล่งแร่ดี	ทอด้ายคลายคลี่คลุมกาย
ปั้นดินเป็นหม้อหล่อแก้ว	เป็นลูกเป็นเหล่าหลากหลาย
เชือกทาบขีดลายเขียนลาย	เทานวลเนื้อทรายแดงทรง
ออนซอนซอนซันับเนื่อง	เล่าเรื่องเล่าราวชาวท่ง
ชาวไร่ชาวนาป่าดง	ยืนยงนับนานทานทน
ลายเส้นลายสีชีวิต	ลายทึบลายแพ่งแห่งหน
ลายมือลายใจลายคน	สืบเชื้อสืบชนบ้านเชียง

บ้านเชียง

วัดโพธิ์ศรีใน ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 309)

ในบทประพันธ์ “เพชรบูรณ์” กวีใช้คำซ้ำเพื่อประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของผาทับบึง ในจังหวัดเพชรบูรณ์ กวีใช้คำซ้ำประกอบการบรรยายภาพความกว้างไกลสุดสายตาของภูมิทัศน์และหน้าผา ดังข้อความ “เต็มดินเต็มฟ้าทำทับบึง ลำดับทาบทิวพลิวคลื่น” และ “ผายาวผายืดผายืน เต็มดินเต็มตาเต็มใจ” และในวรรค “ลิวลิวลิวลิวลิวลิว” และ “ลูปไม่โลมไม่ลบไม่” เป็นการใช้คำซ้ำบรรยายถึงการเคลื่อนไหวของสายหมอก ลม ที่พัดผ่านต้นไม้ ทำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงความเว้งว่างภูเขาบริเวณนั้น การใช้คำซ้ำในบทนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความมีชีวิตของพื้นที่ธรรมชาติ ดังนี้

ลาดหลั่นต้นดอยทอยทิว	ลิวลิวลิวลิวลิวลิว
หมอกฟ้าผาเลื่อนเกลื่อนกลาย	ละลายดอยลบกลบกลืน
เต็มดินเต็มฟ้าทำทับบึง	ลำดับทาบทิวพลิวคลื่น
ผายาวผายืดผายืน	เต็มดินเต็มตาเต็มใจ
ไล่เขี้ยวครีครมครามทามเทา	เคลียเงาเคล้าม่วงหมอกไหม้
ลูปไม่โลมไม่ลบไม่	วางไว้ในความเว้งว่าง
ลิวลิวเลื่อนเลื่อนเรื้อนเหี่ยว	ผีเจ้าปู่ย่าผาขวาง
เขาค้อร้องกล่าผาขวาง	ผาพรางเพชรพรางเพชรบูรณ์

เพชรบูรณ์

ผาทับบึง อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 317)

นอกจากนี้ ในบทประพันธ์ “นาเกลือ” กวีใช้คำซ้ำเพื่อสร้างภาพของพื้นที่แห่งวิถีชีวิต โดยการทำนาเกลือในจังหวัดสมุทรสาครเป็นหนึ่งในแหล่งผลิตเกลือทะเลสำคัญของประเทศไทย การทำนาเกลือโดยปกติจะนำน้ำทะเลมาขังไว้ในนา เพื่อให้ตกตะกอน อาศัยแสงแดดและลมช่วยระเหยน้ำทะเลจนตกผลึกเป็นเกลือขาว ซึ่งการทำนาเกลือมักเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมไปจนถึงเดือนพฤษภาคม (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2555) กวีได้มีการใช้คำซ้ำในวรรค “เมฆเคลื่อนเลื่อนคลายกระจายฟ้า แผ่วเงิงกระจงมาเป็นม่านหม่น” และ “เหมือนเหมือนจะเคลื่อนฟ้ามามณฑล พรางพรางดังจะหล่นจะลงดิน” ซึ่งมีความเกี่ยวโยงถึงกรรมวิธีการทำนาเกลือที่ต้อง อาศัยแดดและลมฟ้าอากาศช่วยให้น้ำทะเลระเหย วรรค “กังหันหันค้ำจะห่าหัน พลิวพลิวลมผ่นก็แผ่วผย” สื่อถึงช่วงเวลาที่ลมสงบ ภาพของ “กังหันหันค้ำ” คือกังหันลมในนาเกลือที่ใช้สูบน้ำทะเลเข้าสู่แปลงเกลือ เมื่อแรงลมอ่อนลง ใบกังหันก็หมุนช้าลงหรือหยุดนิ่ง ซึ่งสะท้อนความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจน ดังนี้

เมฆเคลื่อนเลื่อนคลายกระจายฟ้า	แผ่วังกระเจิงมาเป็นม่านหม่น
เหมือนเหมือนจะเคลื่อนฟ้ามามณฑล	พรางพรางดังจะหล่นจะลงดิน
ดินดำคล้ำเทาเคล้าทองทาบ	คงคราบรอยระแหงระเหิดสิ้น
ร้าวร่อยรอยร่องที่น้ำริน	นกบินบ้ายฟ้าเมื่อฝนโซย
กัณฑ์หันคางจะห่างหัน	พลัวพลัวลมผันก็แผ่วโผย
ขาวดาดดอกเกลือกจะเรื้อโรย	ลำแรงแห่งโหยระแหงนา
ภูเกลือกองขาวราวผาเผือก	เกลือกเกลือกกรองเกล็ดประกายแก้ว
ดอกเหี่ยวแผ่นดินอันดาซดา	คือสินคือสาแห่งสาคร

นาเกลือก

จังหวัดสมุทรสาคร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 457)

3.2 การใช้สัมผัสนอกและสัมผัสใน

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินแดงให้เห็นการใช้สัมผัสในและสัมผัสนอก ซึ่งกลวิธีสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ดังเช่นบทประพันธ์ “ธารโต” มีการสร้างความรู้สึกของความต่อเนื่องและการไหลลื่นผ่านจังหวะของภาษา การซ้ำของเสียงสระยาวและเสียงก้องในถ้อยคำ เช่น “ครื้นครื้นบรรเลงเพลงน้ำไหล” “อิงคะนิง” และ “เลื่อมเลื่อมระยับอยู่วับไหว” ทำให้จังหวะการอ่านทอดยาว ไม่สะดุด คล้ายการเคลื่อนตัวของสายน้ำในพื้นที่จริง ขณะเดียวกัน มีสัมผัสนอกที่เชื่อมโยงวรรคต่าง ๆ เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ การใช้คำซ้ำและเสียงพยัญชนะใกล้เคียงกันในถ้อยคำอย่าง “ปาติบดงดิบดึกดำบรรพ์” และ “จักจั่นเรไรจำเรียงเสียง” ยังช่วยสร้างบรรยากาศของพื้นที่ที่มีชีวิตและเพิ่มการรับรู้ของประสาทสัมผัส ทำให้กลายเป็นพื้นที่แห่งประสบการณ์ที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้ผ่านเสียงและจังหวะของภาษา กลวิธีการใช้สัมผัสดังกล่าวจึงประกอบสร้างพื้นที่ธรรมชาติในบทประพันธ์นี้ทั้งในมิติของการรับรู้เชิงกายภาพ และในฐานะพื้นที่ที่ถูกรับรู้ผ่านอารมณ์และความรู้สึกของผู้อ่าน ดังนี้

ครื้นครื้นบรรเลงเพลงน้ำไหล	ใกล้เพียงจะไขว่คว้าถึง
ที่นั่นนิงอิงคะนิง	เหมือนถึงความฝันกับความ
เลื่อมเลื่อมระยับอยู่วับไหว	ที่ในแอ่งน้ำอันไม่นิ่ง
กระเพื่อมพริ้มพรายเป็นลายพริ้ง	จากสร้อยสะอื้นลงทิ้งธาร
ผาเพิงเริงรับประทับแน่น	หนักแน่นแผ่นหินห้วยละหาน
ละแห่งละชั้นบรรจงจาร	สระสนานสายน้ำสำสำเนียง

ป่าดิบดงดิบตึกดำบรรพ์
ทะนุถนอมกล่อมใจอยู่ใกล้เคียง

จักจั่นเรไรจำเรียงเสียง
พริ้งเพรียงบทเพลงแห่งแผ่นดิน

চার্ট

น้ำตกธารโต อุทยานแห่งชาติบางลาง อำเภอธารโต จังหวัดยะลา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 26)

บทประพันธ์ “สาดบ้านแพง” สร้างภาพพื้นที่วิถีชีวิตการทอเสื่อซึ่งเป็นอาชีพของ
คนในชุมชน โดยภาษาในบทประพันธ์สร้างการรับรู้ของผู้อ่านผ่านจังหวะของถ้อยคำ “ไล่สี่เรียงเส้น
เป็นยองใย” และ “พื้มพัดซัดสาดทุกเส้นแน่น” ถ่ายทอดการเคลื่อนไหวซ้ำ ๆ ของมือและเครื่องมือ
ในการทอเสื่ออย่างเป็นจังหวะ สัมผัสในของเสียงพยางค์ เช่น เสียง ส ด ล และเสียงซ้ำในคำว่า
“สอดสีสอดลายสลับแสง” ทำให้การอ่านดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งบทประพันธ์ยังเชื่อมโยง
อาชีพการทอเสื่อเข้ากับคุณค่าทางวัฒนธรรมและความผูกพันของชุมชน ผ่านถ้อยคำอย่าง “ฮักแพง
บ้านแพงสมคำลือ” และ “ถักทอชีวีให้บ้านแพง” ซึ่งทำให้การทอเสื่อกลายเป็นสัญลักษณ์ของ
การหล่อเลี้ยงชีวิตและความสัมพันธ์ในชุมชนอีกด้วย ดังนี้

ลมลื้อดอกไหลดอกไล่ลื้อ
ไล่สี่เรียงเส้นเป็นของโย
พื้มพัชชัดสาดทุกเส้นแนน
ฮักแพงบ้านแพงสมคำลื้อ
คือบึงบัวบานระบัดดอก
สอด้สี่สอด้ลายสลับแซง
ลมล่องพ้องน้ำมาฉ่ำชื่น
พรมสาดลาดปูเป็นนาคไหล
สอด้ไม้แหยมไม้มะนุนมือ
ทุกเส้นคือแสนสร้อยสายสือ
เจ้าคือไหลน้อยสร้อยคำแพง
น้ำรื้วเป็นระลอกแก้วลอกแสง
ขาวแดงเขียวดำอุดมดี
รินรินดอกไหลละไมสี่
ถักทอชีวิตให้บ้านแพง

สาดบ้านแพง

บ้านแพง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 171)

บทประพันธ์ “ศรีสองรัก” มีกลวิธีการใช้สัมผัสนอกและสัมผัสในเช่นเดียวกัน มีการซ้ำของเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่ช่วยเชื่อมโยงถ้อยคำ วรรคตอน และความหมายเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง การใช้สัมผัสในของเสียง ส และ ศ ในถ้อยคำอย่าง “ศรีศรีสองรักษา” “สองศรัทธาพระสัทธรรม” และ “ผ่องพิสทธิ์พระชาติศรี” สร้างจังหวะที่เป็นเอกภาพ นอกจากนี้ การใช้คำซ้ำและสัมผัสในของ

เสียง ช และ ล เช่น “อย่าโลภเลี้ยวแลหลงไหล” และ “อย่าช่วงอย่าชิงชัย” ทำให้จังหวะภาษาหนักแน่นขึ้น สะท้อนความตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่พรมแดน หากขาดคุณธรรมและไมตรี กลวิธีทางภาษาของกวีนี้ทำให้พรมแดนถูกประกอบสร้างในฐานะพื้นที่ของความร่วมมือ ความทรงจำร่วม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนี้

ศรีศรีสองรักษา	สองศรัทธาพระสัทธิธรรม
น้ำของน้ำน่านคำ	จงประจักษ์ซึ่งสัจจา
ฐานบาทคือฐานเปื่อง	ไมตรีเมืองสองมิตรมา
ปากนี้ศรีสัตตนา	อโยธยามาโยงโย
ตราปลุกและหลานเหลน	อย่าโลภเลี้ยวแลหลงไหล
อย่าช่วงอย่าชิงชัย	ล่องด่านแดนแสนหญ้าดอน
ผ่องพิสุทธ์พระธาตุศรี	สามัคคีแห่งสองนคร
ลาวไทยจักอาทร	เทิดสองรักสองนิรันดร์

ศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 298)

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้ำและการใช้สัมผัสนอกสัมผัสใน ล้วนเป็นกลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษาที่มีบทบาทสำคัญ ทั้งในด้านการเน้นย้ำ การสร้างจังหวะและการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของภาษา ซึ่งช่วยสร้างความไพเราะ ทั้งยังทำให้เกิดความเด่นชัด ส่งผลให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจความหมายของพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง

4. การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริง

การใช้ภาษาที่สร้างความเหนือจริง เป็นอีกกลวิธีสำคัญที่กวีใช้ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้มีมิติและสัญลักษณ์เพิ่มมากขึ้นจากความจริงทางกายภาพ ดังเช่นตัวอย่างในบทประพันธ์ “ศรีพนมรุ้ง” การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริงมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่ปราสาทหินพนมรุ้งให้เป็นพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ ดังเช่นข้อความ “ศักดิ์สิทธิ์ศรีศิวนาฏราชรมยะมี” และ “องค์กำเนิดพิณณศพิเศศิลปะราชาปรีติปรีชา ” ถ่ายทอดภาพการสถิตของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่เสมือนถูกเชิญลงมาประทับยังปราสาท นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเทพอีกหลายพระองค์ที่อัญเชิญลงมายังพื้นที่แห่งนี้ พื้นที่จึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาของผู้คน ทำให้ปราสาทพนมรุ้งมีมิติทางจิตวิญญาณและสะท้อนความหมายของการเป็นพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อได้ดียิ่งขึ้น ดังนี้

หินทรายแดงและศิลาสลักศรีศิลา	
ศรีไศวศรีธา	สถาน
สองมือไหว้พระประนมพนมบุรบุราณ	
เพียงมานพนมมาลัย	พิมล
แสนแสนมืออุจะมาผจงพิจิตรกล	
แสนล้านฤดาดล	ฉะนี้
ศักดิ์สิทธิ์ศรีศิวนาฏราชรมยะมี	
พร้อมศักดิ์ศักดิ์ศรี	อุมา
องค์กำเนิดพิณณศพิเศชิลปะรา	
ชาปรีติปรีชา	ประชุม
องค์นารายณอนันตศายินปทุม	
นาภีพระกรรพุม	พระพรหม
ฤๅษีสารยมนต์ประจำศิวคัม	
คือชัยชัยดม	ผดุง
อัญเชิญศรีศิวชัยประสาทสิขรปรง	
เป็นศรีพนมรุ้ง	นิรันดร์

ศรีพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 56)

ในบทประพันธ์ “ป่าคำหอม” กวีใช้ภาษาสร้างความเหนือจริงเพื่อสื่อถึง “พื้นที่ทางความเชื่อ” ที่ผสมผสานระหว่างธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อของผู้คนในภาคอีสาน โดยเฉพาะในวรรค “ภูพาน พ่อปู่ภูพานา เป็นสง่าเป็นศรีสกลนคร” และ “เป็นศรีอีสานอันศักดิ์สิทธิ์ สูงสถิตเทือกเทินเนินสิงขร” กวีกล่าวถึง “พ่อปู่ภูพานา” สื่อถึงจิตวิญญาณบรรพชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอีสานเคารพนับถือ ภูเขา กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีพลังคุ้มครองพื้นที่บริเวณนั้นให้ร่มเย็นเป็นสุข เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของผู้คน การใช้ภาษาลักษณะนี้จึงช่วยประกอบสร้างพื้นที่ “ป่าคำหอม” ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความเชื่อ ดังนี้

รินรินน้ำรำน้ำคำหอม	ลดเลี้ยวเลาะอ้อมจากอกผา
ภูพานพ้อปฐพญา	เป็นสง่าเป็นศรีสกลนคร
เป็นศรีอีสานอันศักดิ์สิทธิ์	สูงสถิตเทือกเทินเนินสิงขร
เลี้ยวทุ่งเลี้ยวถิ่นเลี้ยวดินดอน	น้ำซับน้ำซ่านโสรจสร้งไพร
เถาววัลย์พันเกี่ยวเหนียวกิ่งรัง	เต็งรังยางยุงล้วนสูงใหญ่
ให้ร่มหม่มย่านปานห่วงใย	เรไรนกร้องและน้ำริน
รินรินน้ำรำน้ำคำหอม	หินผาป่าพร้อมประพรมถิ่น
ประพรมภูพานพระธรณิน	แผ่นดินถิ่นดีอีสานเฮา

ป่าคำหอม
อุทยานน้ำตกคำหอม

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 182)

ในบทประพันธ์ “พญาสักใหญ่” การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริงทำให้พื้นที่ทางกายภาพอย่างป่าไม้เต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่นข้อความ “ปู่พ้อพญาไม้ร้ายฟ้า ร่วงใบลงมาเลี้ยวถิ่น” ทำให้ต้นสักและผืนป่าไม่ใช่เพียงพืชไม้ธรรมดา แต่กลายเป็นตัวแทนของพลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองและให้ความอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกัน การบรรยายลำดับเวลาและฤดูกาล เช่น “ผ่านร้อนผ่านฝนผ่านหนาว ผ่านด้าวฤดูกาลผ่านสมัย” สร้างมิติเหนือจริงที่เชื่อมโยงผืนป่ากับชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ในข้อความ “สูงสักศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี” ทำให้ต้นสักกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในบริเวณนั้นเคารพยกย่อง และนับถือ จึงช่วยเน้นย้ำความหมายของพื้นที่ทางความเชื่อได้เป็นอย่างดี ดังนี้

สูงสักศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี	อยู่ที่ยังถิ่นอาถรรพณ์
กลางภูกลางไฟไพรวัลย์	เป็นมิ่งเป็นขวัญแผ่นดิน
ปู่พ้อพญาไม้ร้ายฟ้า	ร่วงใบลงมาเลี้ยวถิ่น
เลี้ยวทุ่งเลี้ยวท่าอาจิน	ให้แรงลมรินเร้งไพร
ผ่านร้อนผ่านฝนผ่านหนาว	ผ่านด้าวฤดูกาลผ่านสมัย
ได้รู้ได้เห็นเป็นไป	เล่าอายุชั้ยแห่งตน
ศักดิ์ไม้สักสูงศักดิ์สิทธิ์	ชีวิตรอบรายกรายกล่น
แผ่นฟ้าแผ่นดินบันดล	ให้ยลให้รู้เคารพ

พญาสักใหญ่

อุทยานสักใหญ่ อำเภอน้ำป่าด จังหวัดอุดรดิตถ์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 385)

ในบทประพันธ์ “พระแก้ว” การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริงอย่าง “ปลั่งทองเปลวปลาบ พื้นปฐพี” และ “ศรีรัตนเจดีย์ สว่างด้าว” สะท้อนภาพของแสงทองอร่ามจากองค์เจดีย์ที่รัศมีสว่างไปทั่วแดน ทำให้สิ่งทางโลกกลายเป็นสิ่งเหนือโลก ในข้อความ “สถิตพระธาตุเป็นศรี อริยสัจจ” และ “สถิตพระศรัทธานาว เนืองฟ้าดินสมัย” เปรียบพระธาตุเป็นสัญลักษณ์แห่งความจริงสูงสุดของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมความศรัทธา “สถิตพิสุทธธรรมสะท้อน สะทีกแจ้งใจสยาม” สื่อถึงพลังของหลักธรรมที่แผ่ไปทั่วผืนแผ่นดินไทย ทำให้วัดพระแก้วกลายเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่รวมศรัทธาและจิตวิญญาณของชาติไว้อย่างลึกซึ้ง ดังนี้

พระแก้ว

บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 473)

การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริงในบทประพันธ์เป็นกลวิธีทางภาษาที่ทำให้ความหมายของพื้นที่เป็นมากกว่าฉากธรรมชาติธรรมดา ภาษาที่สร้างภาพเหนือจริงโดยการบรรยายพื้นที่ให้เชื่อมโยงกับเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำนาน หรือพลังเหนือธรรมชาติ เช่น การกล่าวถึง “ศักดิ์สิทธิ์ศรีสุวรรณราชรมยะมี” “เป็นศรีศาลอันศักดิ์สิทธิ์” และ “สูงสถิตศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี” ทำให้พื้นที่ทางธรรมชาติและศาสนากลายเป็นพื้นที่แห่งความศรัทธาและจิตวิญญาณ นอกจากนี้ กวียังใช้ถ้อยคำที่สร้างบรรยากาศเหนือจริง เพื่อทำให้พื้นที่มีลักษณะเกินกว่าความเป็นจริงทางกายภาพ ทำให้ผู้อ่านรับรู้

ความพิเศษและความสำคัญของพื้นที่ ทั้งยังสะท้อนความศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อ และวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ กลวิธีนี้ช่วยให้พื้นที่ในบทกวีมีมิติลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

5. การใช้ชุดคำ

กวีมีการใช้ชุดคำที่มีความสัมพันธ์กันทางเสียงและความหมายเพื่อประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ โดยการเลือกใช้คำที่มีความหมายเชื่อมโยงกันมาเรียงร้อยต่อเนื่องกันเป็นชุดคำ ส่งผลให้เกิดภาพของพื้นที่ การใช้ชุดคำดังกล่าวไม่เพียงช่วยเน้นย้ำลักษณะเฉพาะของพื้นที่ แต่ยังสะท้อนให้เห็นการรับรู้และการตีความพื้นที่ตามทรรศนะกวีอีกด้วย ดังเช่นในบทประพันธ์ “หลวงพ่อบ้านแหลม” กวีใช้ชุดคำที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางเสียงและความหมาย คำว่า “ประชาชี” “ประชุม” และ “ชุมชน” ซึ่งล้วนเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับผู้คนและการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยการร้อยเรียงคำดังกล่าวอย่างต่อเนื่องช่วยเน้นย้ำให้เห็นภาพของพื้นที่ของผู้คนในชุมชน นอกจากนี้ กวียังใช้คำว่า “อุ่ม” ในวรรค “อุ่มชาวประชาชี” และ “อุมมาตรดั่งอุมบุตร” เพื่อสื่อถึงลักษณะของพื้นที่ทางศาสนาที่เปรียบเสมือนสิ่งทีคอยโอบอ้อม หล่อเลี้ยง และดูแลผู้ที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่นั้น ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของผู้คนที่มิต่อพันกันอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งการใช้ชุดคำดังกล่าวยังช่วยสร้างจังหวะทางภาษา ทำให้บทกวีมีความต่อเนื่องและเด่นชัดในด้านการสื่อความหมายของพื้นที่อีกด้วย ดังนี้

พระหลวงพ่อบานแหลม	พระแหลมทรงแหลมเกศี
อุ่มชาวประชาชี	อันประชุมเป็นชุมชน
อุมมาตรดั่งอุมบุตร	ลูกสมุทรสงครามณ-
ชลแห่งสำเภาหน	ให้เทียบท่าแผ่นดินทอง

หลวงพ่อบ้านแหลม

ทำน้าวัดเพชรสมุทรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 220)

นอกจากนี้ กวียังใช้ชุดคำที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อสะท้อนลักษณะของพื้นที่ทางธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดิน ดังปรากฏในบทประพันธ์ “น้ำป่าสัก” โดยกวีเลือกใช้คำที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำและการไหล เช่น “น้ำ” “ลำ” “ไหล” “หลม” “ประสาน” และ “อึมน้ำ” มาร้อยเรียงต่อเนื่องกันเป็นชุดคำ ส่งผลให้เกิดภาพของสายน้ำที่ไหลเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ตั้งแต่ “เทือกทิวถึงทุ่งทอง” จนถึง “เจ้าพระยา” อันสะท้อนให้เห็นลักษณะของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางภูมิประเทศและวิถีชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ กวียังใช้ชุดคำ “แผ่นดินได้อึมน้ำ” “แผ่นดินได้อึมไพร” และ “แผ่นดินได้อึมใจ” เพื่อเชื่อมโยงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเข้ากับความรู้สึกของมนุษย์

โดยคำว่า “อิม” ถูกใช้ในโครงสร้างเดียวกัน ทำให้เกิดความต่อเนื่องทางความหมายและช่วยเน้นย้ำให้เห็นว่าสายน้ำไม่ได้หล่อเลี้ยงเพียงผืนดินและผืนป่าเท่านั้น แต่ยังหล่อเลี้ยงจิตใจของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นด้วย จึงทำให้พื้นที่ในบทกวีปรากฏในฐานะพื้นที่แห่งความผูกพันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์อย่างเด่นชัด ดังนี้

น้ำห้วยละหานไหล	เป็นลำแควค้อยแผ่สาย
ชานเขาเขลียงเลียบเลาะราย	จากเทือกทิวถึงทุ่งทอง
ผ่านหล่มแล้วหล่มเล่า	ลาดหล่มเก่าอันเรืองรอง
หล่มสักประสมสอง	ประสานล่งเป็นลำไหล
แผ่นดินได้อิมน้ำ	และแผ่นภูได้อิมไพร
แผ่นอกได้อิมใจ	จากป่าสักสู่เจ้าพระยา

น้ำป่าสัก

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 316)

อีกทั้งกวียังใช้ชุดคำที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เกษตรกรรม ดังปรากฏในบทประพันธ์ “ขวัญข้าวแม่เอย” โดยกวีเลือกใช้ชุดคำที่เกี่ยวข้องกับ “ข้าว” เช่น “แม่ข้าวแตงตัว” “แม่ข้าวตั้งท้อง” “รวงสายสร้อย” และ “เป็นสร้อยเป็นสาย” มาเรียบเรียงคำอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดภาพของท้องนาและรวงข้าวที่มีชีวิต อีกทั้งยังสะท้อนความผูกพันระหว่างผู้คนกับวิถีเกษตรกรรมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ กวียังใช้ชุดคำที่เกี่ยวข้องกับสีส้มและความงดงามของธรรมชาติ ได้แก่ “เขี้ยวหมอกหม่น” “ขาวหมอกมัว” และ “เหลืองเป็นทอง” เพื่อแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของรวงข้าวในแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงช่วงที่ข้าวสุกเหลืองอร่ามเต็มท้องนา การใช้ชุดคำดังกล่าวช่วยสร้างภาพพื้นที่ทางการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์และงดงาม ดังนี้

สะเอดสะอง	สะอางแม่ข้าว
ฝนพรำพรำ	คือเพชรคือพลอย
รวงสายสร้อย	รับท้องสาวสวย
แม่สำรวย	สำเร็จลมฝน
เขี้ยวหมอกหม่น	แม่ข้าวแตงตัว
ขาวหมอกมัว	แม่ข้าวตั้งท้อง

เหลือเป็นทอง

เต็มทุ่งเต็มท่า

รวงระย้า

เป็นสร้อยเป็นสาย

ขวัญข้าวแม่เอย

ทุ่งบ้านโพธิ์ อำเภอสนา จังหวัดอยุธยา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 226)

การใช้ชุดคำเป็นอีกกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏเด่นในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน โดยกวีเลือกใช้คำที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางเสียงและความหมายมาร้อยเรียงต่อเนื่องกันเป็นชุดคำ เพื่อสร้างภาพของพื้นที่ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ การใช้ชุดคำดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มความงดงามทางภาษาและสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินความเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ทำให้พื้นที่ในบทประพันธ์ปรากฏอย่างมีชีวิต มีมิติทางอารมณ์ ความรู้สึก และสะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ได้อย่างเด่นชัดอีกด้วย

ดังนั้น กลวิธีทางภาษาในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ทั้งการใช้โวหารวรรณศิลป์ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา ตลอดจนการใช้ภาษาสร้างความเห็นจริง และการใช้ชุดคำ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้เด่นชัดและมีมิติยิ่งขึ้น กวีใช้ถ้อยคำเพื่อถ่ายทอดทั้งภาพ เสียง กลิ่น สัมผัส และบรรยากาศของพื้นที่ ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้พื้นที่ได้ผ่านประสาทสัมผัสและจินตนาการ ขณะเดียวกัน การใช้คำซ้ำ สัมผัสใน สัมผัสนอก ตลอดจนจังหวะของภาษา ยังช่วยสร้างความต่อเนื่องและการเคลื่อนไหวของพื้นที่ ส่วนการใช้ชุดคำที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางเสียงและความหมายก็ช่วยเน้นลักษณะเฉพาะของพื้นที่และสร้างภาพของวิถีชีวิต ผู้คน และธรรมชาติให้ปรากฏอย่างเด่นชัดมากขึ้น

แม้ว่าจะสามารถจำแนกกลวิธีทางภาษาออกเป็นหลายลักษณะเพื่อให้เห็นบทบาทของแต่ละกลวิธีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่เมื่อพิจารณาในตัวเองบทประพันธ์จะพบว่า กลวิธีทางภาษาดังกล่าวมักปรากฏสัมพันธ์กันอยู่ภายในบทประพันธ์เดียว ส่งผลให้การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์มีความซับซ้อนและมีมิติยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การใช้โวหารวรรณศิลป์และภาษาสร้างความเห็นจริงยังช่วยยกระดับพื้นที่จากการรับรู้เชิงรูปธรรมไปสู่พื้นที่เชิงสัญลักษณ์และพื้นที่ทางอารมณ์ที่เชื่อมโยงกับความทรงจำ วิถีชีวิต ความรู้สึก และคุณค่าทางวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น อันสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านภาษาและประสบการณ์ของมนุษย์อย่างเด่นชัด

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่กวีนำมาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่

การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินยังมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอีกปัจจัยสำคัญในการกำหนดความหมายของพื้นที่แต่ละประเภท บริบทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของผู้คนในแต่ละภูมิภาค การศึกษาบริบทเหล่านี้จึงช่วยให้เข้าใจว่ากวีใช้สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมเข้ามาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์อย่างไร

1. บริบททางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วม

ความทรงจำในมุมมองของความทรงจำศึกษา ไม่ได้หมายถึงเพียงการจดจำของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า วัฒนธรรม สื่อ และบริบทของสังคม (นันทนัย ประสานนาม, 2561, น. 65) จึงอาจกล่าวได้ว่าความทรงจำร่วมเป็นการรับรู้และการจดจำร่วมกันของผู้คนในสังคมที่สัมพันธ์กับประสบการณ์และบริบททางวัฒนธรรมร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน บางแห่งจึงมีทั้งความหมายเพียงในเชิงกายภาพและเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของผู้คนในสังคม ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวมีมิติทางวัฒนธรรมและความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1.1 บริบททางประวัติศาสตร์สงคราม

บริบททางประวัติศาสตร์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินปรากฏอย่างเด่นชัดผ่านการหยิบยกพื้นที่แห่งสงครามมาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน กวีใช้เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย เช่น สงครามบางระจันและการเสียกรุงศรีอยุธยา เป็นภาพแทนของพื้นที่ที่ผ่านการต่อสู้ การสูญเสีย และการฟื้นฟูวัฒนธรรมของผู้คน ดังเช่นในบทประพันธ์ “บางระจัน” กวีได้ถ่ายทอดภาพสงครามบางระจันอย่างเด่นชัด ดังเช่นข้อความ “สละเลือดสละชีพพลี สละพร้อม” ถ้อยคำเหล่านี้ทำให้พื้นที่บางระจันเปลี่ยนจากสถานที่ทางภูมิศาสตร์กลายเป็นพื้นที่แห่งการสละชีพ ที่แสดงถึงความรักและความผูกพันต่อผืนแผ่นดิน บริบททางประวัติศาสตร์ของสงครามจึงเป็นรากฐานในการประกอบสร้างพื้นที่ที่ผู้คนในชุมชนต่างลุกขึ้นสู้เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของชาติ การกล่าวถึง “มีจิตร่วมจิตรู้ รักด้าวดินแดน” ยังสะท้อนถึงการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว การกล่าวตั้งคำถามในบทประพันธ์ “ใครเล่าปกป้อง ปักประเทศ” และ “ใครเล่าปลุกปลุกกล้า ประกาศบ้านบางระจัน” เน้นย้ำถึงการดำรงอยู่ของประวัติศาสตร์ผ่านการจดจำและการกล่าวซ้ำ ดังนี้

ดาบคร่ำคร่ำศึกกู้	กรุงศรี
สละเลือดสละชีพพลี	สละพร้อม
ทุ่งท่าป่าดงดี	เดียวแผ่น ดินพ้อ
เสาหลักปักรั้วป้อม	ค่ายป้องปึงจา
มีพรั้าเหวี่ยงพรั้าหวด	ห้วยหาย
มีกรวดคั่วกรวดทราย	สาตสู้
มีควายแรงขี่ควาย	เข้าขวิด
มีจิตร่วมจิตรู้	รักด้าวดินแดน
คือคนผู้ก่อสร้าง	ยุคสมัย
ผู้อยู่สู้ซู้ชัย	สืบเชื้อ
เพื่อไทยจักเป็นไท	ทุนเทิด
เกิดจากดินก่อเกื้อ	ก่อแก้วกลางดิน
ถิ่นทุ่งถิ่นทำนุ	ตระนง
ใจแผ่นดินยรรยง	หยัดทำ
ใครเล่าปกปักษ์	ปักประเทศ
ใครเล่าปลูกปักกล้า	ประกาศบ้านบางระจัน

บางระจัน

อนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 323)

ในขณะเดียวกัน บทประพันธ์ “อยุธยา” ยังได้สะท้อนภาพความสูญเสียในอดีตผ่านฉากปรักหักพังของกรุงศรีอยุธยา ดังเช่นข้อความ “ปราสาทซากไฟที่ พลอยเทเวช” และ “ปรางค์เปล่าเสอาอิฐสระอื่น อาบน้ำค้างหนาว” ภาพเหล่านี้ก็ประกอบสร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความโศกเศร้าในอดีต การบรรยาย “ไตรลักษณ์ตระหนักให้ ถ่องห้วงธรรมน” แสดงถึงการนำแนวคิดพุทธปรัชญามาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อีกด้วย เนื่องจากศาสนสถานสมัยอยุธยาที่ผู้คนมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก ก็ถูกทำลายลงในสงคราม และสะท้อนถึงความไม่แน่นอนของทุกสรรพสิ่งตามหลักธรรมในพุทธศาสนา ดังนี้

อยุธยาพินาศแก้ว	กรุงศรี
เกลื่อนกรุกองเจดีย์	ระดาตพื้น
ปราสาทซากไฟที่	พลอยเทเวช
ปรางค์เปล่าเสอาอิฐสระอื่น	อาบน้ำค้างหนาว

พราวพราวพุทธรูปปั้น	เป็นศิลป์
สูงส่งโยงใจถวิล	วิมุติแก้ว
ขัดสมาธิลาดกองดิน	เป็นเศษ
เป็นซากกากากปูนแล้ว	ระกะกลิ้งกลางสถาน
ตระหง่านพระมหาธาตุตั้ง	อาทวา
ศรีสุปอโยธยา	วิโยคไฉ
สูงสุดต่ำสุดสา-	มัญลักษณ์
ไตรลักษณ์ตระหนักให้	ถ่องห้วงธรรมน
ไพชยนต์ยั้งแล้ว	ลอยสวรรค์
สมมติเทวาราชน	พิชิตหล้า
อยุธยาเมืองฝืน	ใจโลก
ใจหล่อใจลุ่มล้ำ	เร่ร้างใจเห็น

อยุธยา

วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดอยุธยา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 227)

บริบททางประวัติศาสตร์สงครามในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินสะท้อนถึงอุดมการณ์และอารมณ์ความรู้สึก กวีมักคัดเลือกเหตุการณ์สำคัญของชาติ โดยเฉพาะเรื่องราวการต่อสู้เสียสละและการสูญเสียจากสงครามมาใช้ประกอบสร้างพื้นที่ เพื่อตอกย้ำสำนึกรักชาติและความสามัคคีในขณะเดียวกัน ก็นำเสนอภาพ ซากปรักหักพังอันเป็นผลของสงครามในอดีต เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจและตระหนักถึงสัจธรรมความไม่เที่ยงอีกด้วย

1.2 บริบททางประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม

นอกจากเหตุการณ์สงครามแล้ว กวียังประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ผ่าน “ความทรงจำร่วม” ที่สืบเนื่องจากตำนาน เรื่องเล่า และร่องรอยแห่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งกลายเป็นรากฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนในปัจจุบัน บริบททางประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้สะท้อนถึงการ “จดจำร่วมกัน” ของผู้คนที่มิต่อพื้นที่ ซึ่งทำให้พื้นที่นั้นดำรงอยู่ในความรู้สึกและจิตสำนึกของผู้คนมาอย่างต่อเนื่อง กวีจึงมักกล่าวถึงพื้นที่ในลักษณะของการเคารพรำลึก การกราบไหว้ และการสืบทอดความศรัทธา เพื่อประกอบสร้างพื้นที่ ดังเช่นในบท “กราบพระธาตุดอยตุง” กวีกล่าวถึงตำนานของ “ปู่เจ้าลาวจก” ผู้ก่อตั้งอาณาจักรโยนกในดอยตุง จังหวัดเชียงราย มาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ซึ่งตามตำนานระบุว่า ปู่เจ้าลาวจกเป็นผู้สร้างเจดีย์องค์แรกไว้บนดอยดินแดง อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุดอยตุงที่ผู้คนเคารพสักการะในปัจจุบัน (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, ม.ป.ป.) พื้นที่ดอยตุง

จึงเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมของชุมชนลาวและไทยล้านนา ที่รับรู้ร่วมกันว่าเป็นมาของพื้นที่และความรุ่งเรืองทางศาสนา ดังนี้

ปู่เจ้าลาวจกตั้ง	ดอยตุง
ดอยปู่ดอยย่าพยุง	อยู่เหี้ย
ดอยทาทำอำรุง	พื้นราบ
ดอยสบดอยสามเส้า	พระธาตุสร้างเป็นศรี
พงพิพันลิกล่าง	ถางพง
ปลงป่าปลงเมืองปลง	ปู่เจ้า
สืบเชื้อสืบลาววงศ์	ลาวจักร ราชแล
ศักดิ์สิทธิ์พระธาตุเฝ้า	ผากพื้นมหาสมัย
สมัยเมื่อพระเสาะสร้าง	ศรีสถาน
ธงพระพันวาพาน	พาดพริ้ง
กำหนดเขตอาหาร	โดยรอบ
แสงพระกลอกฟ้ากลิ้ง	สว่างด้าวดอยสวรรค์

กราบพระธาตุดอยตุง

พระธาตุดอยตุง ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 119)

ขณะที่ในบทประพันธ์ “สุโขทัย” กวีนำเสนอความทรงจำร่วม โดยกล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมไทย กวีกล่าวถึงข้อความ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งมาจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 18-19 ที่ระบุว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหงเมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว...” (กรมศิลปากร, 2547, น. 19) บริบททางประวัติศาสตร์ของสุโขทัยจึงถูกนำมาใช้เพื่อประกอบสร้างพื้นที่ในฐานะที่เป็นจุดกำเนิดของภาษา วัฒนธรรม และความศรัทธาในพุทธธรรม การที่กวีกล่าวถึง “ใส่ลายสือไท บันทึกพระศรัทธาธรรมสถาน” ยิ่งเน้นย้ำว่ากวีให้ความสำคัญกับสุโขทัยในฐานะพื้นที่ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชาติไทย ดังนี้

สุโขทัยสุขทุกครา	ในน้ำมีปลา
ในนามีข้าวมีคน	
เสียงพาทย์เสียงพิณเสียงพล	แสนพยุหแสนพพล
ไพร่ฟ้าหน้าใสใจใส	

น้ำใหญ่ปลาใหญ่ยังเป็น	ปาดป้ายลายเห็น
เป็นหินตั้งเรียงราย	
รูปช้างคือช้างหลวงหลาย	ฝูงละมั่งกวางทราย
เป็นสายน้ำโขงโค้งค้ง	
คือมือแห่งคนปรนปรุ	ประจำอำรุง
อารักษ์แผ่นดินหินผา	

ผาแต้ม

ผาแต้ม บ้านห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 88)

เมื่อพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ได้แก่ บริบททางประวัติศาสตร์สงคราม บริบททางประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม และบริบทภูมิประเทศเชิงประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่ากวีได้ใช้ประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือสำคัญในการสร้างความหมายของพื้นที่อย่างมีพลวัต โดยพื้นที่แห่งสงครามทำหน้าที่บันทึกความกล้าหาญและการปกป้องบ้านเมืองของวีรชนในอดีต เพื่อหล่อหลอมความภาคภูมิใจในชาติ ขณะที่พื้นที่แห่งความทรงจำร่วมคือพื้นที่ที่ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับตำนานและความศรัทธา ทำให้พื้นที่เหล่านี้ดำรงอยู่ในจิตใจผู้คนและท้ายที่สุด ภูมิประเทศเชิงประวัติศาสตร์ ได้แสดงให้เห็นว่าในบางภูมิประเทศของไทยยังคงมีร่องรอยของอดีตที่สืบเนื่องมาสู่ปัจจุบัน ดังนั้น บริบททางประวัติศาสตร์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินจึงเป็นกลไกที่กวีใช้ในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ ความทรงจำ และภูมิประเทศทางธรรมชาติเข้าด้วยกัน ทำให้พื้นที่ในบทประพันธ์ถูกประกอบสร้างขึ้นและเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2. บริบททางศาสนาและความเชื่อ

2.1 บริบททางศาสนา

กวีได้ประกอบสร้างพื้นที่ผ่านมิติทางศาสนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนโลกทัศน์และความคิดของกวีต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ พื้นที่จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของจิตใจ ความเชื่อและความศรัทธา ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “พระธาตุไชยา” กวีประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในเชิงศาสนา โดยให้พื้นที่แห่งนี้เป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงทางธรรมและจิตใจของผู้คนพุทธศาสนาในบทประพันธ์นี้จึงสะท้อนวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความรู้สึกรักศรัทธาของผู้คนให้สงบและมีเมตตาธรรม กวีวางภาพของพระธาตุอยู่เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปเป็นศูนย์กลางที่มั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก พื้นที่จึงถูกประกอบสร้างขึ้นให้เป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ดำรงอยู่เหนือกาลเวลา สื่อถึงความต่อเนื่องของศรัทธาที่ในจิตใจของคนในพื้นที่ ซึ่งมองพระธาตุเป็นสิ่งแทนแห่งธรรมะและความดีงามที่ยึดเหนี่ยวผู้คนไว้ร่วมกัน ดังนี้

ปรากฏ์ธาดูอาดมองค์ทรงแทน	พุทธธรรมสำแสน
อสงไขยขอบสมุทรมาผคม	
บงกชบทมัลย์รรมม	รรรดบับสม-
มตีสมีแห่งอารยะเสมอ	
เจตียประจงเล็งเลอ	ใจหล้ามาเสนอ
สนิทน้อมมนธรรมนในสถาน	
ล้อมรอบขอบมหาชาลาร	สถิตอยู่คู่กาล
องค์พระมหาธาตุไชยา	

พระธาตุไชยา

พระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 19)

ขณะเดียวกัน ในบทประพันธ์ “พุทธโสธร” กวีถ่ายทอดภาพของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ หลวงพ่อโสธรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของศรัทธาอันมั่นคงของชาวฉะเชิงเทราและผู้คนทั่วสารทิศ การบรรยาย “มหาชนมาบูชา ประชุมทั่วทุกสารทิศ” แสดงถึงผู้คนที่มาร่วมกันด้วยแรงศรัทธา เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยพลังทางศาสนา การบูชาด้วย “แผ่นทองเปลว ประทับ ะวับวับมาต้องติด” สื่อถึงการแสดงออกที่สะท้อนความศรัทธาทางใจ ขณะที่วรรค “สัมมาสมาธิ สติรู้อยู่ทุกตอน” แสดงให้เห็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้า พื้นที่ของวัดจึงกลายเป็นพื้นที่ทางศาสนา ดังนี้

หลวงพ่พระโสธร	พระพิทักษ์พระศรัทธา
มหาชนมาบูชา	ประชุมทั่วทุกสารทิศ
แผ่นทองเปลวประทับ	ะวับวับมาต้องติด
กัมกราบกระซิบซิด	บูชาพุทธโสธร
สัมมาสมาธิ	สติรู้อยู่ทุกตอน
เพลงคนเพลงละคร	คือเพลงกรรมมากรีดกราย
เรื่องร้องในริบหรี่	ความไม่มีในมากมาย
ความว่างในนุ่นวาย	พระสัจธรรมพุทธโสธร

พุทธโสธร

โบสถ์พุทธโสธร ริมน้ำบางปะกง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 417)

จากบทประพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากวีใช้บริบททางศาสนาในพุทธศาสนา ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้มีมิติทางจิตวิญญาณ พื้นที่ในบทประพันธ์สะท้อนถึง การหลอมรวมรวมความรู้สึก ความเชื่อ และจิตสำนึกของผู้คนไว้ร่วมกัน อีกทั้งศาสนสถานยังเป็น สัญลักษณ์ของความมั่นคงทางธรรม เป็นรากฐานของจิตใจและศีลธรรมของชุมชน

2.2 บริบททางความเชื่อ

นอกจากศาสนาพุทธที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินแล้ว บริบททางสังคมเกี่ยวกับความเชื่อพื้นก็เป็นอีกหนึ่งมิติที่กวีใช้ในการสร้างความหมายของพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ กวีนำเสนอความเชื่อในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม เป็นกลไกที่ทำให้ผู้คนดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเคารพและเกื้อกูล ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “ซอล่องน่าน” ความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ผีย่า” กวีนำเสนอการเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ ความเชื่อของชาวล้านนาและภาคเหนือที่ถือว่า “ผีปู่ผีย่า” เป็นวิญญาณบรรพบุรุษ หรือมักหมายถึงวิญญาณของอดีตเจ้าเมืองหรือเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองเมืองมาก่อน เมื่อล่วงลับไปแล้วจึงถูกยกย่องให้อยู่ในฐานะบรรพบุรุษของบ้านเมือง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2549) การกล่าวถึง “แม่ไม่ย่างยุง แม่อยู่ป่าใหญ่” ในบริบทของความเชื่อพื้นบ้านหมายถึงวิญญาณที่สถิตและรักษาต้นไม้ใหญ่ ซึ่งชาวล้านนามักเรียกว่า “แม่ยาง” หรือ “แม่ไม้” เป็นการเน้นย้ำถึงความศรัทธาในธรรมชาติที่ของผู้คนในพื้นที่ ดังนี้

ลมพัดไหวไหว	น้ำใสดอยสูง
แม่ไม่ย่างยุง	แม่อยู่ป่าใหญ่
น้ำค้างพร่างพรหม	พนมดอกไม้
อ่อนอ่อนเอาใจ	บ่ให้ไฟต้อง
ถวายนบูชา	ผีปู่ผีย่า
ท่านได้เอ็นดู	ฮักเฮาทั้งสอง
เป็นพี่เป็นน้อง	แต่นานแต่เนิ่น
สะล้อบรรเลง	เป็นเพลงล่องน่าน
ขับขอสเสียงหวาน	บรรยายยกเย็นร
เสียงซึงอ่อนซอ่อน	ชวนพ่อนชวนเพลิน
ให้ก้าวให้เดิน	เชิญลำนน้ำไหล
เก็บกวาดทรายสี	เป็นที่เส้นทาง

เป็นหอเป็นห้าง

ฮักฮักฮักไฟ

เป็นห้องหัวใจ

ฮักลำน่าน

ซอล่องน่าน

จังหวัดน่าน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 381)

เมื่อเปรียบเทียบกับอีกตัวอย่างที่พบในบทประพันธ์ “พญาสักใหญ่” ก็สะท้อนถึงบริบททางความเชื่อในลักษณะที่คล้ายกัน มีการสืบทอดของแนวคิดเดียวกันในอีกระดับหนึ่ง กล่าวคือจาก “ผีปู่ผีย่า” ที่คุ้มครองผู้คน ไปสู่ “พญาไม้” ที่เป็นจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ การบรรยาย “สูงสักศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี อยู่ที่ยังถิ่นอาถรรพณ์” และ “ปู่พ่อพญาไม้ร้ายฟ้า ร่วงใบลงมาเลี้ยงถิ่น” ภาพของพญาไม้หรือต้นไม้ใหญ่ถูกยกให้มีฐานะเสมือนเทพารักษ์แห่งป่า ธรรมชาติไม่ได้มีบทบาทในการหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ก็วิยสะท้อนแนวคิดเชิงจริยธรรมของความเชื่อพื้นบ้าน ที่มุ่งให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างรู้ประมาณและเคารพซึ่งกันและกัน ดังนี้

สูงสักศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี	อยู่ที่ยังถิ่นอาถรรพณ์
กลางภูกลางไฟไพรวัลย์	เป็นมิ่งเป็นขวัญแผ่นดิน
ปู่พ่อพญาไม้ร้ายฟ้า	ร่วงใบลงมาเลี้ยงถิ่น
เลี้ยงทุ่งเลี้ยงท่าอาจณ	ให้แรงลมรินเริงไพร
ผ่านร้อนผ่านฝนผ่านหนาว	ผ่านด้าวฤดูกาลผ่านสมัย
ได้รู้ได้เห็นเป็นไป	เล่าอายุไซ้แห่งตน
ศักดิ์ไม่สักสูงศักดิ์สิทธิ์	ชีวิตรอบรายกรายกล่น
แผ่นฟ้าแผ่นดินบันดล	ให้ยลให้รู้เคารพ

พญาสักใหญ่

อุทยานสักใหญ่ อำเภอปาด จังหวัดอุดรดิตร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 385)

เมื่อพิจารณาตัวอย่างบทประพันธ์จะเห็นว่าความเชื่อในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินทำหน้าที่ สร้างจิตสำนึกเรื่องมนุษย์กับธรรมชาติ กวีทำให้พื้นที่ธรรมชาติ เช่น ป่า ภูเขา หรือลำน้ำกลายเป็นพื้นที่แห่งศรัทธา ซึ่งผู้คนไม่เพียงอยู่อาศัย แต่ยังอยู่ร่วมอย่างเคารพ และสืบทอดความเชื่อนั้นจากรุ่นสู่รุ่น

บริบททางศาสนาและความเชื่อในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน สะท้อนให้เห็นว่ากวีได้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ให้มีมิติทางจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง พื้นที่ในบทประพันธ์หล่อหลอมผู้คนให้มีความศรัทธาและความเคารพต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว พื้นที่ศาสนาก็เป็นศูนย์รวมของความดีงาม ผู้คนต่างเคารพและแสวงหาความสงบทางใจ กวีมักบรรยายสถาปัตยกรรมหรือความงามของศิลปะทางศาสนา และถ่ายทอดความศรัทธา ที่ทำให้พื้นที่ที่มีมิติทางจิตวิญญาณ มีความหมาย และมีการดำรงอยู่ผ่านความเชื่อของผู้คน

3. บริบททางวัฒนธรรมพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และศิลปะท้องถิ่น

3.1 บริบททางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น

กวีนำบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตพื้นถิ่นมาใช้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ ชุมชน และทรัพยากรในชีวิตประจำวัน ดังในบท “ไหมสุรินทร์” กวีได้หยิบยกบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างการเลี้ยงไหมและการทอผ้ามานำเสนอ โดยการบรรยายลวดลายผ้าที่ถอดแบบอัตลักษณ์ของพื้นที่ เช่น ป่า ภูเขา ลำน้ำ เป็นต้น มาสร้างสรรค์นั้น ถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาดังกล่าวเพื่อประกอบสร้างความหมาย ทำให้บทประพันธ์สะท้อนถึงพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น พื้นที่ที่มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและตัวตน ดังนี้

หม่อนเลี้ยงไหม	เป็นใยไหมเลื่อม
มือแม่เอื้อม	เอาไหมมัดหมี
ย้อมย้อมสี	สลับลาย
เป็นปาลาย	ปวงปล่องช่องเขา
เป็นลำเนา	ลำน้ำน้ำไหล
แม่เอาไหม	พันกำพันกี
กรอไหมคลี	เข้าสามตะกอ
พุ่งไหมทอ	เข้าเจ็ดกระสวย

ไหมสุรินทร์

บ้านจันทร์รัมย์ ตำบลอาออง จังหวัดสุรินทร์

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 64)

ในขณะเดียวกัน กวียังได้มีการกล่าวถึงอาชีพต่าง ๆ ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ซึ่งสะท้อนความหมายทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “ทุ่งกุลารั” กวีบรรยายถึงวิถีชีวิตการทำนา ซึ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม กวีกล่าวถึงบริบทการประกอบอาชีพของชาวนาซึ่งบางครั้งต้องเผชิญกับความเหนื่อยยากและสภาวะอากาศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝนหรือความแห้งแล้ง ทำให้เป็นการเน้นย้ำความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ฟ้าฝนขึ้น	ดินสีชุม
น่าน้ำอุ่ม	ข้าวแซมคา
คือแรงคน	ทนทานมา
หลังสู้ฟ้า	หน้าสู้ดิน
แสนฟ้าล้น	หมื่นพันทุ่ง
ร้อยพันรุ่ง	ยังหลงถิ่น
น้ำงวดแล้ง	น้ำเหี่ยวริน
ไม่เคยสิ้น	คนอีสาน

ทุ่งกุลา

บ้านโนนโพธิ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 176)

ในบทประพันธ์ “เกาะปันหยี” กวีได้นำบริบทของวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ และผูกพันกับสายน้ำ แสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ผู้คนใช้สายน้ำ เป็นเส้นทางการเดินทาง เชื่อมโยงระหว่างบ้านเรือนและชุมชน ภาพหลังคาบ้านเรือนของผู้คนที่ติดกัน หลังคาต่อหลังคา สะพานไม้ข้ามน้ำที่เชื่อมโยงถึงกันในพื้นที่ชุมชน และการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือ วัฒนธรรม บริบทเหล่านี้ช่วยประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างชัดเจน พื้นที่ลักษณะนี้จึงเป็น พื้นที่เชื่อมโยงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

เดินบนสะพานไม้	ไปถึงบ้านต่อบ้าน
ห้องน้อยและนอกชาน	ก็เชื่อมชนทุกชนเรือน
หลังคาต่อหลังคา	เชื่อมภูผาผนังเชื่อม
เงาไม้สำสละเทือน	ฤๅสะท้อนร้อยพันเสา
โยงฟ้าโยงแผ่นดิน	โยงทะเลและภูเขา
โยงญาติโยมเห่ยา	โยงปันหยีให้ยืนยง
เพิงผายายคาร่ม	ลมทะเลขับเห่คลื่น
สันติสุขทุกวันคืน	คือชีวันเกาะปันหยี

เกาะปันหยี

เกาะปันหยี อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 151)

นอกจากนี้ กวีใช้อีกหนึ่งบริบทที่น่าสนใจซึ่งมักพบในการเขียนถึงพื้นที่ทางภาคใต้ของประเทศไทย กวีเลือกใช้บริบทของวิถีชีวิตชาวเลและการประกอบอาชีพริมชายฝั่ง เช่น การจับปลา การใช้เรือในการสัญจร ถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติอย่างชัดเจน ดังเช่นในบทประพันธ์ “ท่าน้ำระนอง” กวีมีการบรรยายถึงความขวิกไขว่ของผู้คน เรือ และสินค้าที่เรียงรายตามท่าน้ำ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ชายฝั่งหรือท่าเรือเป็นพื้นที่แห่งวิถีชีวิต ดังนี้

เมื่อได้มาจึงได้รู้	เมื่อได้อยู่จึงได้ล
ความขวิกไขว่ความสับสน	ของผู้คนอันปนเป
เรือเทียบปลาชนปลาวาง	และเรือหางเอาทางเห
ชุลมุนและชุลเก	ประเดคนประเดปลา
ระนองน้ำระนองคลื่น	ระนองคนอยู่คลาคล้ำ
คือชีวิตคือชีวา	แห่งท่าน้ำเมืองระนอง

ท่าน้ำระนอง

ท่าน้ำเมืองระนอง อำเภอเมือง จังหวัดระนอง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 159)

จะเห็นได้ว่าบริบททางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ปรากฏในตัวอย่างบทประพันธ์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า กวีใช้กิจกรรมและอาชีพของผู้คนในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง การบรรยายการเลี้ยงไหม การทอผ้า การทำนา วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ตลอดจนวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ล้วนช่วยสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทรัพยากร และผู้อื่นในชุมชน ทำให้พื้นที่ในบทประพันธ์เต็มไปด้วยชีวิต มีอัตลักษณ์ และสืบทอดวัฒนธรรม และทำให้พื้นที่ความหมายที่ผู้คนรับรู้ถึงตัวตนและคุณค่าของชุมชนอย่างชัดเจน

3.2 บริบททางภูมิปัญญาท้องถิ่น

บริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กวีมักบรรยายให้เห็นภาพของการประกอบอาชีพอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำหัตถกรรม ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “นาสะไมย์” ที่สะท้อนให้เห็นถึงถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างลึกซึ้ง การที่กวีบรรยายขั้นตอนและรายละเอียดการทำงานหัตถกรรม แสดงให้เห็นถึงความประณีต ความอดทน และความชำนาญเฉพาะถิ่นของชุมชน การนำบริบทเหล่านี้มาบรรยายไม่เพียงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของกระบวนการสร้างสรรค์หัตถกรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้พื้นที่แห่งนี้ กลายเป็นตัวแทนของความรู้ ประสบการณ์ และอัตลักษณ์ชุมชน กวีจึงสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในบทประพันธ์ เพื่อสร้างความหมายให้ผู้อ่านรับรู้ความหมายของพื้นที่ดังกล่าว ดังนี้

แคร่ไผ่พ้อใหญ่จักตอกไผ่	แม่ใหญ่ไขว้ดอกसानกะติบ
มือพ้อมือแม่นี่มือทิพย์	มีดขลิบไม้ขูดมาคู่เมือง
ก้านตาลแตกก้านเป็นขาก่อง	ข้าวน้อยค่อยประคองประคบเครื่อง
ตั้งหม้อรมควันค่อยรุ่มเรื่อง	ลอยควันเป็นเรื่องเป็นราวคน
หนุ่มสาวนาสะไมย์เสมอมิ่ง	ไม่ทอดทิ้งหนทางหน
แห่งตนพึงตนเพื่อเลี้ยงตน	ลูกหลานทานทนสืบทอดทาง
นักร่ายไขว้ดอกไขว้ดอกไขว้	สร้างบ้านนาสะไมย์ไสวสว่าง
แกะสลักจักไม้ไม่เคยว่าง	สืบสร้างสานงานงามแสน

นาสะไมย์

บ้านนาสะไมย์ ตำบลนาสะไมย์ อ.เมือง จ.พิจิตร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 77)

จะเห็นได้ว่าในบริบทนี้ก็แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ ของผู้คนในพื้นที่ การสะท้อนภาพการถ่ายทอดความชำนาญและภูมิปัญญาเหล่านั้น เป็นการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ทำให้พื้นที่นั้นมีมิติทั้ง ทางกายภาพ สังคม และความรู้ การรับรู้พื้นที่จึงเป็นการรับรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมและสืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ทำให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างผู้คน ทรัพยากร และความรู้ที่ถ่ายทอดกันอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ในบทกวีจึงกลายเป็น พื้นที่วิถีชีวิตที่สะท้อนทั้งภูมิปัญญา ประสบการณ์ และวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ทั้งความเป็นอยู่ การปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม และการสืบทอดความรู้ที่เป็นรากฐานของชุมชน

3.3 บริบททางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น

บริบทของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงภูมิประเทศหรือวิถีชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังเป็น พื้นที่สร้างสรรค์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินกวีมีการกล่าวถึงศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเช่นการรำ ร้องเงี้ยว การบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน การขับร้อง ในบทประพันธ์กวีมีการบรรยายเสียงเครื่องดนตรี จังหวะการแสดงศิลปะท้องถิ่น และผู้คน ดังในตัวอย่างบทประพันธ์ “ร้องเงี้ยว” ทำให้พื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งเต็มไปด้วยสีสัน เสียง และการเคลื่อนไหว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจพื้นที่นั้นอย่างชัดเจน ดังนี้

ลูกเอ๋ยลูกไฟ	ลูกไฟน้อยน้อย
จะลอยลืบทา	
เสียงกลองโบราณ	ชอยูลา
หวานแว่วแว่วมา	มาร้ารองแรง
ลูกเอ๋ยลูกสาว	ลูกสาวชาวเล
ไม่เปลี่ยนไม่แปลง	
มาลัยระย้า	ผ้าลายแดง
มีเรียวมีแรง	มีรักยืนยาว

รองแรง

เกาะหลีเป๊ะ

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอาดัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 45)

ในบริบทของศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น กวีได้ใช้การบรรยายที่กระตุ้นประสาทสัมผัสอย่างชัดเจน ดังที่เห็นในบท “รองแรง” การกล่าวถึงเสียงดนตรี สีสนของผ้า และการเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงพื้นถิ่นนั้น ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม และสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณา รวมทั้งบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น ภูมิปัญญา และศิลปะท้องถิ่น จะเห็นได้ว่ากวีได้ใช้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ ให้ความลึกซึ้งและหลากหลาย พื้นที่ในบทประพันธ์สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คน การประกอบอาชีพ การพึ่งพาธรรมชาติและทรัพยากรท้องถิ่น การรักษาภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนศิลปะและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับอัตลักษณ์ของชุมชน ความเชื่อมโยงระหว่างบริบทดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในกวีนิพนธ์ดำรงอยู่ในจิตสำนึกของผู้คน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศิลปะทำงานร่วมกันในการสร้างและถ่ายทอดความหมาย ทำให้พื้นที่กลายเป็นสัญลักษณ์ของรากเหง้าวัฒนธรรม

4. บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินได้ประกอบสร้างพื้นที่ วัฒนธรรม นอกจากภาษาไทยมาตรฐานแล้ว ยังพบว่ากวียังมีการใช้ภาษาถิ่นตลอดจนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์มาประกอบในบทประพันธ์ กวีนำถ้อยคำภาษาถิ่นมาเรียงร้อยอย่างมีกลวิธี เพื่อให้เกิดจังหวะ เสียง และความรู้สึกที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตคนในพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น บริบททางภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จึงเป็นชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ในทรงสนะของกวีไม่ได้มีเพียงภูเขา ลำน้ำ หรือผืนดิน แต่ยังมีเรื่องของภาษา ดังเช่นในบทประพันธ์ “ผ่านทาง” เป็นหนึ่งในบทประพันธ์

ที่สะท้อนให้เห็นบริบททางภาษาที่กวีใช้ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างชัดเจน กวีใช้ภาษา กลอนที่เต็มไปด้วยจังหวะของเสียงซ้ำ เสียงสัมผัส และถ้อยคำเฉพาะถิ่น เพื่อถ่ายทอดภูมิทัศน์ของ ภาคเหนือ โดยเฉพาะบริเวณแม่ล่าน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวปกาเกอญออาศัยอยู่ ภาษาที่ใช้ประกอบในบทประพันธ์นี้สะท้อนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ผ่านการกล่าวถึง “ปะปกาเกอญอ พ่อแฉง อือทามาแถลงเรื่องราว” และ “วิกือหมือลอหนีแล้ว” ซึ่งเป็นภาษาปกาเกอญอที่ถูกกวีแทรกไว้ โดยไม่แปล เหมือนการสะท้อนว่าภาษาเล็กนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินไทย บทประพันธ์จึงทำให้ บทประพันธ์เป็น “พื้นที่ภาษา” ที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนี้

โคลงควับบั้วกผกโผน	ฉันทนาจากผาสู่ผา
บัวตองบัวตายวายลา	ดอกหญ้าเมืองว้ายรายทาง
ออบหลวงออบลั่วลั่วลิก	น้ำคึกคักไหลพลังพร่าง
กรอกกรูพูไปคว้างคว้าง	ไปกลางโกรกหินรินแรง
แม่สะเรียงแม่ลามาทลง	แม่ปางมาปลงลงแหล่ง
ปะปกาเกอญอพ่อแฉง	อือทามาแถลงเรื่องราว
วิกือหมือลอหนีแล้ว	แคล้วแคล้วลงไนไร่ข้าว
ฝุ่นฟางคว้างลอยดอยดาว	ยืนยาวยืนยงคงคงดิน

ผ่านทาง
ตำบลแม่ลาหลวง อำเภอแม่ล่าน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 107)

ในบทประพันธ์ “เสน่ห์เรณู” กวีใช้บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่แห่งวิถีชีวิตของชุมชนผู้ไทยเรณูนคร การเลือกใช้ ภาษาถิ่น อีสาน เช่น “เบิ่งโขงข้ามโขงลงช่วงข้าว” หรือ “แปงเหยาป่ายางตากถางภู” สะท้อน เสียง จังหวะ และ ลีลาภาษาที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวตนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย การใช้ภาษาถิ่นยังช่วยให้ เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและชาติพันธุ์ที่หลอมรวมอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ อย่างแนบแน่น เสียงของคำ อย่าง “แปงเหยา” หรือ “สืบเสน่ห์เรณูผู้ไทยงาม” ถ่ายทอดวิถีชีวิตของชุมชนผู้ไทยที่สืบทอดกันมา หลายชั่วรุ่น ผ่านงานฝีมืออย่างการทอผ้าแพรวา ซึ่งกวีบรรยายไว้ ในข้อความ “แพรวาผ้าขาวน้ำเงินเข้ม สอดเข็มด้ายร้อยค้อยก้าวข้าม” สะท้อนถึงภาษาเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ผู้ไทยได้อย่างลึกซึ้ง ดังนี้

เบิ่งโขงข้ามโขงลงช่วงข้าว	หนุ่มสาวสำเร็จสำราญอยู่
แปงเหย้าปายางถากถางกู	เป็นอู่เป็นเหย้าชาวเมืองเว
ลุ่มหล้าป่าหวายสายบ่อแก	ปู่ตายแม่ไม่ห่างเห
หนุ่มสาวแสนสวยช่วยถ่ายเท	สืบเสน่ห์เรณูผู้ไทยงาม
แพรวาผ้าขาวน้ำเงินเข้ม	สอดเข็มด้ายร้อยค้อยก้าวข้าม
ข้ามน้ำข้ามดินสร้างถิ่นคาม	สร้างความมีเสน่ห์เรณูนคร

เสน่ห์เรณู

เรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 203)

ทำนองเดียวกับในบทประพันธ์ “ลำสกราบ” กวีมีการใช้บริบททางภาษาถิ่นอีสานที่มีลักษณะเดียวกันกับบทประพันธ์ “เสน่ห์เรณู” คือเป็นภาษาที่มีจังหวะ เสียง และลีลา ภาษาถิ่นอีสาน เช่นคำว่า “ป” ที่กวีเลือกใช้ยังช่วยคงความเป็นเสียงของท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจน ผู้อ่านจึงสามารถสัมผัสได้ถึงผู้ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่นั้น นอกจากนี้ การใช้ถ้อยคำเฉพาะถิ่นอย่าง “ออนซอนสาย” ยังสะท้อนความรู้สึกชื่นชมธรรมชาติในแบบของคนอีสาน ซึ่งเป็นการสื่อสารอารมณ์ผ่านภาษาโดยตรง ทำให้พื้นที่ในบทประพันธ์มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว บริบททางภาษาถิ่นเป็นพลังในการหล่อหลอมความหมายของพื้นที่แต่ละภูมิภาคได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ไม้ครึมเขียว	คือลำไผ่ไหล
ลมปไหว	ใบไผ่ปหวิว
พร้อยพลิวพลิว	คือผีเสื้อสวย
เมฆสสวย	สลัลลาย
ออนซอนสาย	เป็นฟ้าเป็นฝน
น้านองหน	คือน้านองหา
ไหลตกด้าว	ตกผาภูพาน
ไหลตกย่าน	เป็นลำน้ำอูน
ไหลค้ำคุณ	เป็นลำสกราบ
ป่าครามงาม	คือลำครามไหล
เอิบเอ่อไล่	มาเลี้ยงฝั่งสอง
ไหลตกของ	เป็นลำโขง
แดงอุกอ้ง	คือเลือดดินหลอม
เสียงโห่ห้อม	แห่บ้องไฟแสน

ส่วยฟ้าแถน
เป็นมิ่งศรี

ถิ่นไชยบุรี
ถวายเป็นอู่เทน

ลำสงคราม

ลำน้ำสงคราม ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 201)

จะเห็นได้ว่าบริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กวีได้ใช้ภาษาถิ่น ตลอดจนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในมิติที่หลากหลาย ในบทประพันธ์ได้สะท้อนอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ผ่านการสอดแทรกภาษาโดยตรง ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน มีการใช้ภาษาถิ่นผ่านการเชื่อมโยงกับภาพกิจกรรมประจำวัน เช่น การทอผ้า เพื่อสะท้อนความงดงามและการสืบทอดวัฒนธรรมภาษาในกวีนิพนธ์จึงทำหน้าที่เป็นทั้งสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่

5. บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

บริบททางภูมิรัฐศาสตร์ที่กวีใช้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เป็นการขยายมุมมองให้กว้างกว่าพรมแดนของชาติไปสู่ “พื้นที่ชายแดน” และ “พื้นที่ร่วม” ที่ผู้คนได้ใช้ชีวิตผูกพันกันมาอย่างยาวนาน กวีนำเสนอความต่อเนื่องของชีวิตและวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เหนือเส้นเขตแดนทางรัฐชาติ ซึ่งสะท้อนความหมายของพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินกวีใช้ บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังตัวอย่างในบทประพันธ์ “สามเหลี่ยมทองคำ” พื้นที่บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นจุดบรรจบของ ไทย ลาว และพม่า ถูกนำเสนอผ่านภาษาที่สะท้อนถึงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ ในข้อความ “ผาขุนมาแผ่คาค ขอบฟ้าพาดเป็นกำแพง” และ “โขงหลังชะลอแรง ค่อยรินทาบมาเป็นทาง” ทำให้แม่น้ำโขงเป็นจุดเชื่อมต่อเชื่อมโยง ที่หล่อเลี้ยงผู้คนสองฝั่งและสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน กวียังใช้คำว่า “สายใยที่เชื่อมโยง” เพื่อเน้นย้ำแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ที่ไร้เส้นแบ่ง แม้จะอยู่คนละประเทศแต่ต่างผูกพันกันด้วยสายน้ำเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ากวีมองพื้นที่นี้ในฐานะ “พื้นที่แห่งการอยู่ร่วมกัน” มากกว่าพรมแดนที่แบ่งแยก ดังนี้

ผาขุนมาแผ่คาค	ขอบฟ้าพาดเป็นกำแพง
โขงหลังชะลอแรง	ค่อยรินทาบมาเป็นทาง
น้ำรวกเขาร้อยเรียง	ระหว่างเกาะเป็นแก่งกลาง
คว้างคว้างควะคว้างคว้าง	ลงร่วมของเป็นลำโขง

สรวกสบโขงไหล	คือสายใยที่เชื่อมโยง
สามแหล่งอันจรโลง	เป็นสามเหลี่ยมทองคำเลอ
เลอชื่อให้ลือชาติ	สุวรรณมาศฤมาเสมอ
สามใจประสานเจอ	ทั้งลาวทั้งพม่าไทย
คือฟ้าคือดินฟาก	คือน้ำหลากเป็นลำไหล
กับกัลปอนันต์ไกล	มิมีใครเป็นเจ้าของ

สามเหลี่ยมทองคำ

สามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 120)

ในบทประพันธ์ “สะพานข้ามโขง” ก็สะท้อนแนวคิดเดียวกันผ่านการใช้ กวีใช้บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง กวีไม่ได้มองแม่น้ำโขงในฐานะเส้นแบ่งดินแดน แต่มองว่าเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตและวัฒนธรรมร่วมกัน ในข้อความ “โขงเคยเคยอยู่คืออยู่เหยา ก่อนเก่าเคยกินน้ำร่วมท่า” และ “กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา ปูย่าตายายสายสัมพันธ์” สื่อให้เห็นภาพของความเป็น “ชุมชนเดียวกัน” ทางวัฒนธรรมและภาษา ภาพของ “แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน อีกมันฮักแพงเป็นพี่น้อง” เน้นย้ำแนวคิดเรื่องพื้นที่ร่วมที่แม้จะถูกแบ่งโดยพรมแดนรัฐชาติ แต่ในมิติของชีวิตผู้คนกลับเต็มไปด้วยความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ดังนี้

พลั่วลำนน้ำโขงแผ่นดินขลัง	สองฝั่งสองฟากบ่เคยขวาง
สองสายสัมพันธ์บ่กั้นกาง	กิดทางลาวไทยแต่ไรมา
โขงเคยเคยอยู่คืออยู่เหยา	ก่อนเก่าเคยกินน้ำร่วมท่า
กินปลาร่วมหนองห้วยคลองนา	ปูย่าตายายสายสัมพันธ์
ปากเว้าเข้าใจไม่เคยเปลี่ยน	ยลเยียนเยียมยามบ่อย่าอัน
แผ่นน้ำแผ่นดินแผ่นเดียวกัน	ฮักมันฮักแพงเป็นพี่น้อง
น้ำโขงโยงดินยังคงเดิม	ทางเสริมทางสร้างเส้นทางสอง
ช่วยค้ำช่วยคูณช่วยประคอง	ไมตรีสีทองแห่งไทย-ลาว

สะพานข้ามโขง

บ้านจอมมณี อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 303)

นอกจากนี้ กวียังใช้บริบทเดียวกันนี้ประกอบสร้างความหมายของพื้นที่แถบชายแดนได้ ดังเช่นบทประพันธ์ “แม่โก-ลก” ซึ่งสะท้อนความหมายพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างไทยและมาเลเซีย ผ่าน แม่น้ำโก-ลก ซึ่งเป็นทั้งพรมแดนทางภูมิรัฐศาสตร์และสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่า สายน้ำไม่ได้เป็นเส้นแบ่งเขตแดน หากเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงจิตใจของผู้คนสองฝั่งเช่นเดียวกัน ดังนี้

น้ำแม่โก-ลกไหล	เชื่อมฝั่งไทยและมาเลย์
เชื่อมใจที่ไหลเท	ทอดสู่กันเสมอมา
ไม้ครีမ်แผ่นดินเขียว	เป็นเงาเดียวอยู่คู่ลัคลา
ไม่ขึ้นกับเวลา	หรืออาณานิคมใด
ฝนหลังสลับหล้า	ครั้นฝนซาก็ฟ้าใส
ผู้คนที่ต่างไป	ก็ต่างมาเป็นอาจิน
น้ำไหลคือโก-ลก	ตลอดลำอันหลังริน
น้ำใจแห่งแผ่นดิน	พี่น้องไทยและมาเลย์

แม่โก-ลก

อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 33)

เมื่อพิจารณาจากทั้งหมดจะเห็นได้ว่ากวีใช้ บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน มาประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างชัดเจน แม่น้ำ ลำธาร และภูมิประเทศไม่ได้เป็นเพียงภูมิประเทศทางกายภาพ แต่กลายเป็นสายใยและสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนชาติพันธุ์ และประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งสะท้อนความหมายของพื้นที่นั้น ๆ ในฐานะพื้นที่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างชัดเจน กวีมุ่งถ่ายทอดภาพของความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม รวมถึงความร่วมมือร่วมใจของชุมชนสองฝั่งพรมแดน มากกว่าจะเน้นย้ำขอบเขตของรัฐชาติ ดังนั้น พื้นที่เหล่านี้จึงแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกัน ความเข้าใจ และการสืบทอดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในดินแดนเพื่อนบ้านอย่างแท้จริง

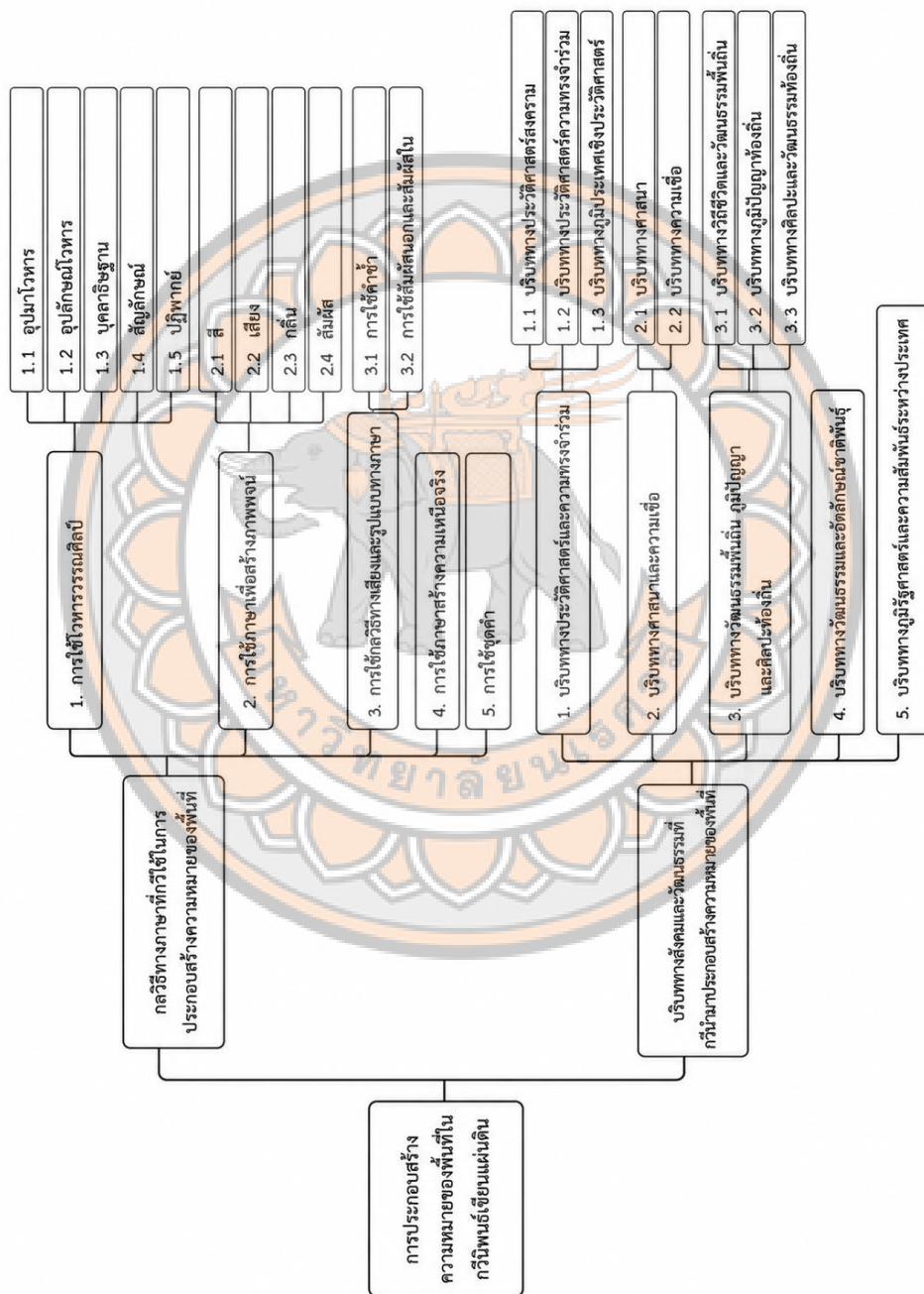
ผลการศึกษาความหมายของพื้นที่และการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์ เขียนแผ่นดิน แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ผ่านการรับรู้ ตีความ และสร้างความหมายผ่านประสบการณ์ของกวี จนเกิดเป็นความหมายในหลากหลายมิติ ทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ พื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม พื้นที่ทางศาสนา ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนพื้นที่แห่งความทรงจำ และประสบการณ์ร่วมของผู้คน ขณะเดียวกัน ความหมายของพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างอิสระ แต่สัมพันธ์กับกลวิธีทางภาษาและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่กวีนำมาใช้ประกอบสร้างความหมาย

ไม่ว่าจะเป็นการใช้โวหารวรรณศิลป์ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา การใช้ชุดคำ ตลอดจนการใช้ภาษาสร้างความเหนือจริง ซึ่งช่วยทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีชีวิต มีบรรยากาศ และสามารถกระตุ้นจินตภาพ ความรู้สึก และการตีความของผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ บริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรมพื้นถิ่น รวมถึงบริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ยังมีส่วนสำคัญในการทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีความหมายเฉพาะ และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความหมายของพื้นที่และกระบวนการประกอบสร้างความหมายเป็นส่วนที่เชื่อมโยงและเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ ความหมายของพื้นที่ทำให้เห็นว่าการมองเห็นและให้คุณค่ากับพื้นที่อย่างไร ขณะที่กลวิธีทางภาษาและบริบททางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ความหมายเหล่านั้นปรากฏเด่นชัดขึ้นในตัวตน ส่งผลให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางความทรงจำ และพื้นที่ทางอารมณ์ความรู้สึกที่สะท้อนโลกทัศน์ของกวีและสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

ผังมโนทัศน์สรุปผลการศึกษา

ภาพ 3 ผังมโนทัศน์แสดงผลการศึกษาการประกอบสร้าง ความหมายของพื้นที่ในกรีนพาร์คเชียงใหม่

บทที่ 5

บทสรุป

งานวิจัยเรื่องเขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของพื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ และวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ผ่านกลวิธีทางภาษาและบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ 3 มิติ ของอ็องรี เลอเฟฟวร์ (Henri Lefebvre) ในการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ นำเสนอพื้นที่ในลักษณะที่เชื่อมโยงระหว่างโลกทางกายภาพ โลกทางความคิด และประสบการณ์ของมนุษย์ โดยสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) ซึ่งมองว่าพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังของเหตุการณ์ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านประสบการณ์ ความคิด และบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยผลการวิจัยพบว่า ความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน สามารถจำแนกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย 1.1) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ทางธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน พื้นที่ทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่า ผืนดิน น้ำ และสัตว์ป่า รวมถึงพื้นที่ทางธรรมชาติที่เปี่ยมไปด้วยความงาม 1.2) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ทั้งพื้นที่แห่งวิถีชีวิตด้านอาชีพ วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ วิถีชีวิตของผู้คนกับสายน้ำ พื้นที่ทางวัฒนธรรมด้านศิลปะท้องถิ่นและประเพณี รวมถึงพื้นที่แห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น 2) พื้นที่ทางความคิด ซึ่งประกอบด้วย 2.1) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางศาสนาและความเชื่อ ทั้งพื้นที่ทางพุทธศาสนา พื้นที่ทางศาสนาอิสลาม และพื้นที่ทางศาสนาผีและความเชื่อ 2.2) ความหมายของพื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตำนาน ทั้งพื้นที่ทางประวัติศาสตร์จริง ได้แก่ พื้นที่ประวัติศาสตร์สงครามและพื้นที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน รวมถึงพื้นที่แห่งตำนานและเรื่องเล่า และ 3. พื้นที่จากประสบการณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการรับรู้ ตีความ และประสบการณ์ของกวี ทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีความหมายสัมพันธ์กับความทรงจำ ความรู้สึก และมุมมองเฉพาะของผู้ประพันธ์

การประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน พบว่าในการสร้างความหมายของพื้นที่นั้นกวีใช้ 1) กลวิธีทางภาษา คือ 1.1) การใช้โวหารวรรณศิลป์ ได้แก่ อุปมาโวหาร อุปลักษณโวหาร บุคลาธิษฐาน สัญลักษณ์ และปฏิพากย์ 1.2) การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ ผ่านการใช้ภาพพจน์ด้านสี เสียง กลิ่น และสัมผัส 1.3) การใช้กลวิธีทางเสียงและรูปแบบทางภาษา ได้แก่ การใช้คำซ้ำ และการใช้สัมผัสนอกและสัมผัสใน 1.4) การใช้ภาษาสร้างความเหนือจริง เพื่อให้พื้นที่มีมิติทางจินตนาการ ความศักดิ์สิทธิ์ และความลุ่มลึกทางอารมณ์ และ 1.5) การใช้ชุดคำ เพื่อสร้างบรรยากาศและเน้นความหมายของพื้นที่ และ 2) บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ 2.1) บริบททางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วม ทั้งบริบททางประวัติศาสตร์สงคราม บริบททางประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม และบริบททางภูมิประเทศเชิงประวัติศาสตร์ 2.2) บริบททางศาสนาและความเชื่อ 2.3) บริบททางวัฒนธรรมพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และศิลปะท้องถิ่น 2.4) บริบททางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ รวมถึง 2.5) บริบททางภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งล้วนมีส่วนทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์มีมิติทางสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ที่ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ทั้งในมิติของธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ความทรงจำ และประสบการณ์ชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพื้นที่ขององรี เลอเฟฟวร์ (Henri Lefebvre) ที่มองว่าพื้นที่ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ แต่เกิดจากกระบวนการรับรู้ การใช้ชีวิต และการให้ความหมายของมนุษย์ พื้นที่ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์จึงมีความเชื่อมโยงกันทั้งในมิติของพื้นที่เชิงปฏิบัติการ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่จากประสบการณ์ กล่าวคือ สถานที่ต่าง ๆ ที่กวีเดินทางไปสัมผัสจริงถูกถ่ายทอดควบคู่ไปกับความเชื่อ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน ทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีนัยทางสังคม วัฒนธรรม และจิตใจร่วมอยู่ด้วย พื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินจึงเป็นพื้นที่ที่มีชีวิต ซึ่งสะท้อนทั้งโลกภายนอกและโลกภายในของมนุษย์ไปพร้อมกัน โดยความหมายของพื้นที่เหล่านี้เกิดขึ้นจากการประกอบสร้างผ่านทั้งประสบการณ์ตรงของกวีและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อมพื้นที่นั้น ๆ

ประเด็นที่โดดเด่นประการหนึ่งจากผลการศึกษา คือ ความหมายของพื้นที่ทางธรรมชาติที่ปรากฏอย่างเด่นชัดตลอดทั้งกวีนิพนธ์ โดยธรรมชาติในเขียนแผ่นดินนอกจากจะถูกนำเสนอในฐานะภาพความงามของภูมิประเทศแล้ว ยังเป็นพื้นที่แห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์และสรรพชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เห็นได้จากการกล่าวถึงป่า แม่น้ำ น้ำตก ทะเล หรือป่าชายเลน ในลักษณะที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คน เช่น บทประพันธ์ “ป่าชายเลน” ที่กล่าวว่า “น้ำเขียวทะเลขึ้น คือเลือดดำแผ่นดินดาล” และ “ก่อเกื้อเป็นปราการ ให้ดินดี

และน้ำดี” สะท้อนให้เห็นว่าวิถีไม่ได้มองป่าชายเลนเป็นเพียงทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นเสมือนระบบนิเวศที่หล่อเลี้ยงชีวิตของทั้งผืนดิน น้ำ และชุมชน อีกทั้งวรรณคดี “โองการให้ปูเกาะ แสมเพาะกะพงพี” ยังแสดงถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศป่าชายเลน ทั้งพืช สัตว์ และแหล่งน้ำ ซึ่งต่างเกื้อกูลกันอย่างเป็นวงจร ดังนี้

ใหญ่มาอยู่ย่าน	เป็นแหล่งบ้านและบางบึง
พ่อธารอันท่วมถึง	สมานน้ำมานมนาน
น้ำเขียวทะเลชั้น	คือเลือดดำแผ่นดินดาล
ก่อเกื้อเป็นปราการ	ให้ดินดีและน้ำดี
โองการให้ปูเกาะ	แสมเพาะกะพงพี
ลำคลองและโคลคลี	คือแผ่นดินอันอุดม

ป่าชายเลน

แหลมขามบ้านทุ่ง ตำบลสิเกาเหนือ อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 146)

บทประพันธ์ข้างต้นสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยกัน อันเป็นมุมมองเชิงนิเวศที่มองธรรมชาติในฐานะองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ ไม่ใช่สิ่งที่แยกขาดจากมนุษย์ นอกจากนี้ การที่กวีเลือกนำเสนอธรรมชาติในลักษณะมีชีวิต เคลื่อนไหว และสัมพันธ์กับผู้คน ยังสะท้อนนิเวศสำนึก (ecological consciousness) ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่มองธรรมชาติด้วยความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของระบบนิเวศ มากกว่าการมองธรรมชาติเป็นเพียงฉากแห่งความงามทางวรรณศิลป์

นอกจากการมองธรรมชาติในฐานะพื้นที่หล่อเลี้ยงชีวิตแล้ว ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่าเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ มองธรรมชาติในฐานะพื้นที่ที่มีมิติทางจิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ร่วมอยู่ด้วย เช่นในพื้นที่ป่าและต้นไม้ใหญ่ซึ่งถูกประกอบสร้างให้มีสถานะมากกว่าสิ่งธรรมชาติทั่วไป ดังปรากฏในบทประพันธ์ “พญาสักใหญ่” ที่กล่าวถึงต้นสักด้วยถ้อยคำว่า “สูงศักดิ์ศักดิ์สิทธิ์” และ “ปู่พ่พญาไม่ร้ายฟ้า” ซึ่งทำให้ต้นสักไม่ได้เป็นเพียงพรรณไม้ในผืนป่า แต่กลายเป็นสัญลักษณ์ของพลังแห่งธรรมชาติ ความเก่าแก่ และจิตวิญญาณของพื้นที่ การเรียกต้นสักว่า “ปู่พ่” ยังสะท้อนการให้สถานะของธรรมชาติในฐานะสิ่งที่มีมนุษย์ควรเคารพนับถือ เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

สูงศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ศรี	อยู่ที่ยังถิ่นอาถรรพณ์
กลางภูกลางไฟไพรวัลย์	เป็นมิ่งเป็นขวัญแผ่นดิน
ปู่พ่อพญาไ้ม่ร้ายฟ้า	ร่วงใบลงมาเลี้ยงถิ่น
เลี้ยงทุ่งเลี้ยงท่าอาจณ	ให้แรงลมรินเร้งไพร
.....	
ศักดิ์ไม่สักสูงศักดิ์สิทธิ์	ชีวิตรอบรายกรายกล่น
แผ่นดินแผ่นดินบันดล	ให้ยลให้รู้เคารพ

พญาสักใหญ่

อุทยานสักใหญ่ อำเภอบาด จังหวัดอุดรธานี
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2536, น. 385)

ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่าธรรมชาติในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน มีมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมร่วมอยู่ด้วย อันสะท้อนแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในสังคมไทย ที่ไม่ได้แยกมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อม แต่เชื่อมโยงธรรมชาติเข้ากับความศรัทธาและจิตวิญญาณของผู้คน อีกทั้งยังสะท้อนนิเวศสำนักของกวีที่มองธรรมชาติในฐานะสิ่งที่มีคุณค่าและควรได้รับการเคารพ ไม่ใช่เพียงทรัพยากรที่มนุษย์สามารถครอบครองได้เท่านั้น

ผลการศึกษาข้างสะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของงานเขียนเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ในด้านการประกอบสร้างพื้นที่ผ่านการใช้ภาษา โดยกวีบรรยายสถานที่ตามสภาพที่ปรากฏ และยังใช้ถ้อยคำเพื่อทำให้พื้นที่เกิดความเคลื่อนไหว มีชีวิต และสามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ จนทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพเสมือนได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่นั้นจริง ลักษณะดังกล่าวทำให้งานของเนาวรัตน์มีทั้ง “ความสมจริง” (realistic) และความเป็น “ประทับใจนิยม” (impressionism) ที่เน้นการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และบรรยากาศของสถานที่ควบคู่กันไป โดยเฉพาะการบรรยายพื้นที่ธรรมชาติ เช่น บทประพันธ์ “ที่หล่อชู” ที่กล่าวถึงน้ำตกว่า “กรากกรูพรูพร่าง” “ฟุ้งโพลนโชนผา” และ “ซ่านกระเซ็น” ถ้อยคำเหล่านี้บอกลักษณะของสายน้ำ และยังสร้างเสียง จังหวะ และการเคลื่อนไหวที่ทำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงแรงปะทะและความพลุ่งพล่านของน้ำตกได้อย่างชัดเจน การเลือกใช้คำกริยาที่ต่อเนื่องและมีจังหวะทางเสียงเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า กวีมีประสบการณ์ตรงกับสถานที่จริง จึงสามารถถ่ายทอดรายละเอียดของพื้นที่ออกมาได้อย่างสมจริง ขณะเดียวกันก็ยังเติมความรู้สึกและความงามทางอารมณ์ลงไปในภาพธรรมชาติ ทำให้พื้นที่ในกวีนิพนธ์สะท้อนทั้งภาพข้อเท็จจริง และเป็นพื้นที่ที่มีทั้งชีวิต ความรู้สึก และบรรยากาศเฉพาะตัว ซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญของงานเขียนเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่ผสมผสานความสมจริงเข้ากับศิลปะทางภาษา

ข้อค้นพบดังกล่าวยังสัมพันธ์กับผลการศึกษาที่พบว่า “การใช้คำ” เป็นหัวใจสำคัญของงานกวีนิพนธ์ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และเป็นกลวิธีสำคัญในการประกอบสร้างพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน เนื่องจากกวีไม่ได้มุ่งเพียงการบอกข้อมูลหรือพรรณนาสถานที่ตามสภาพที่ปรากฏ แต่ใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพพจน์ เสียง อารมณ์ ความเคลื่อนไหว และบรรยากาศของพื้นที่ไปพร้อมกัน ทั้งการใช้คำซ้ำ สัมผัสนอกสัมผัสใน ชุดคำ และภาพพจน์ด้านต่าง ๆ ล้วนมีส่วนทำให้พื้นที่ในบทประพันธ์มีชีวิตและสามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสของผู้อ่าน ขณะเดียวกัน กวียังใช้ภาษาเพื่อเติมมิติทางอารมณ์ความรู้สึก และความงามให้กับพื้นที่ธรรมชาติ ทำให้สถานที่ต่าง ๆ ในบทกวีไม่ได้เป็นเพียงภาพข้อเท็จจริง แต่กลายเป็นพื้นที่ที่มีทั้งความจริงและความลุ่มลึกทางความรู้สึกไปพร้อมกัน ลักษณะการใช้คำดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นศักยภาพของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ในการประกอบสร้างพื้นที่ทางวรรณกรรม จนสามารถเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพให้กลายเป็นพื้นที่แห่งประสบการณ์ จินตนาการ และการรับรู้ของผู้อ่านได้อย่างเด่นชัด

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญจากผลการศึกษา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เชิงปฏิบัติการ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่จากประสบการณ์ ซึ่งพบว่าพื้นที่ทั้ง 3 มิติ ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน แต่เชื่อมโยงและทับซ้อนกันในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน กล่าวคือพื้นที่จริงที่กวีเดินทางไปสัมผัสในฐานะพื้นที่เชิงปฏิบัติการ เมื่อถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือความทรงจำร่วม ก็ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีมิติทางความคิดและคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน เมื่อกวีรับรู้ ตีความ และถ่ายทอดพื้นที่ผ่านประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึก และมุมมองเฉพาะตน พื้นที่เหล่านั้นก็กลายเป็นพื้นที่จากประสบการณ์ที่มีความหมายเฉพาะตัว ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ในกวีนิพนธ์ไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงสถานที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ที่ผ่านกระบวนการรับรู้และการให้ความหมายของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา ทั้งในระดับของการใช้ชีวิต ความเชื่อ ความทรงจำ และจิตสำนึกของผู้คน ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดขององรี เลอแฟฟวร์ ที่มองว่าพื้นที่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ การรับรู้ และบริบททางสังคม วัฒนธรรม ไม่ใช่พื้นที่ที่มีความหมายตายตัวเพียงมิติเดียว ดังนั้น พื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ซ้อนทับกันทั้งในมิติทางกายภาพ ทางความคิด และทางประสบการณ์ อันทำให้พื้นที่แต่ละแห่งมีความหมายที่ลึกซึ้ง

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาพร้อมกับแนวทางการศึกษาวรรณกรรมไทยที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินมีลักษณะเด่นในฐานะงานเขียนที่ให้ความสำคัญกับ “พื้นที่” มากกว่าการใช้พื้นที่เป็นเพียงฉากรองรับเหตุการณ์หรือการดำเนินเรื่องเท่านั้น พื้นที่ในบทประพันธ์ถูกทำให้มีสถานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อความหมาย ทั้งในด้านอารมณ์ ความคิด ประสบการณ์ และอุดมการณ์ของกวี ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาวรรณกรรมที่มองพื้นที่ในมิติที่ลุ่มลึกมากขึ้น ดังเช่นการศึกษาของ ศรัณย์ภัทร บุญฮอก (2562) เรื่อง เมื่อ “บ้าน”

ทับซ้อนกับ “บ้านเมือง” : ลักษณะและความสำคัญของพื้นที่บ้านในบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ ที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพื้นที่บ้านไม่ได้เป็นเพียงฉากที่อยู่หนึ่ง แต่เป็นพื้นที่ที่มีความหมายเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ อำนาจ และอัตลักษณ์ของผู้คน เช่นเดียวกับพื้นที่ในกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ที่มีสถานะเป็น “ตัวบท” (Text) ซึ่งสามารถสื่อสารอุดมการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และมุมมองของกวีต่อสังคม วัฒนธรรม และชาติได้อย่างเด่นชัด

ผลการวิจัยยังเน้นย้ำว่าพื้นที่ทางกายภาพเดียวกันอาจถูกสร้างความหมายที่แตกต่างกัน ได้ขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ของผู้รับรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง มิตรคาม : พื้นที่แห่งการพัฒนา ความทรงจำ และการต่อรองความหมาย ของ สรिता มยุราโชติ อธิราพร ทองปัญญา และ ธนาธรดี คำยา (2562) ซึ่งพบความขัดแย้งของการให้ความหมายระหว่างภาครัฐที่มองพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในฐานะ “พื้นที่แห่งการพัฒนา” ขณะที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนกลับให้ความหมายในฐานะ “พื้นที่แห่งความผูกพัน” ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการให้ความหมายแก่พื้นที่เป็นการประกอบสร้างทางสังคม (Social Construction) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในการศึกษาเรื่อง ร้านน้ำชา : พื้นที่ที่มีความหมายของคนเมืองนครศรีธรรมราช ของ โอปอลล์ ประภาวดี (2547) ที่ชี้ให้เห็นว่าร้านน้ำชาได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและผลิตซ้ำวัฒนธรรมบางประการ

ในอีกมิติหนึ่ง ยังมีการศึกษากวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ เนื่องจากกวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน มีความโดดเด่นในเรื่องการพรรณนาและบรรยายธรรมชาติของกวี ดังการศึกษาของ ธนากร จิวสุวรรณ์ และสุวรรณี ทองรอด (2567) เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : การศึกษาตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผู้วิจัยพบว่าเมื่ออ่านแบบเขียว (green reading) จะเห็นว่ากวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน จัดเป็นวรรณกรรมสีเขียว (green literature) เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านนิเวศวิทยา ผลการศึกษาพบว่า เขียนแผ่นดิน ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ มนุษย์ทำลายรุกรานธรรมชาติ ธรรมชาติทำร้ายมนุษย์ และมนุษย์โยนหาธรรมชาติในวิถีชีวิตชนบท ทำให้เห็นว่า กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน สะท้อนถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ ตลอดจนการตระหนักรู้ถึงการรักษาธรรมชาติให้อยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า พื้นที่ธรรมชาติในเขียนแผ่นดิน เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ระบบนิเวศ ความเชื่อ และประสบการณ์ของมนุษย์อย่างใกล้ชิด จนทำให้ธรรมชาติในบทประพันธ์มีความหมายทั้งในมิติทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดของกวีไปพร้อมกัน

แนวทางการศึกษาดังกล่าวช่วยให้เห็นว่ากวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน นอกจากจะเป็นกวีนิพนธ์ที่พรรณานาฏมโหรีประเทศแล้ว ยังเป็นงานกวีนิพนธ์ที่น่าเสนอ “พื้นที่” ในฐานะแกนสำคัญของการสร้างความหมายทางวรรณศิลป์ พื้นที่ในบทประพันธ์ถูกทำให้มีชีวิตผ่านภาษา ความทรงจำ อารมณ์ ความเชื่อ และประสบการณ์ของกวี จนทำให้พื้นที่ต่าง ๆ กลายเป็นพื้นที่แห่งการรับรู้และการตีความที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในหลากหลายมิติ ด้วยเหตุนี้ กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดินจึงอาจจัดได้ว่าเป็น “กวีนิพนธ์เกี่ยวกับพื้นที่” (Poetry of Space) ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และสังคมไทย ผ่านกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่อย่างโดดเด่นเฉพาะตัว

กล่าวโดยสรุป กวีนิพนธ์เขียนแผ่นดิน ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ สะท้อนให้เห็น “แผ่นดิน” ในฐานะพื้นที่ที่เชื่อมโยงธรรมชาติ มนุษย์ ความทรงจำ ความเชื่อ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน สถานที่ต่าง ๆ ในประพันธ์จึงมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าระดับภูมิศาสตร์ เพราะแต่ละพื้นที่ล้วนผ่านการรับรู้ตีความ และถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ตรงของกวี ทำให้เกิดภาพของแผ่นดินที่มีชีวิต เคลื่อนไหว และสัมพันธ์กับผู้คนในหลากหลายมิติ ทั้งในพื้นที่ของการดำรงชีวิต พื้นที่แห่งความศรัทธา พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมของสังคมไทย ขณะเดียวกัน จุดเด่นสำคัญของงานเขียนเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ คือความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อทำให้ผู้อ่าน “รู้สึกถึงพื้นที่” ได้อย่างชัดเจน ทั้งภาพ เสียง กลิ่น สัมผัส จังหวะการเคลื่อนไหว และบรรยากาศของสถานที่ ถูกถ่ายทอดผ่านการเลือกใช้ถ้อยคำอย่างละเอียดประณีต จนเกิดทั้งความงามทางกวีนิพนธ์และความสมจริงจากประสบการณ์การเดินทางจริงของกวี ลักษณะดังกล่าวทำให้งานของเนาวรัตน์มีทั้งความเป็น “ประทับใจนิยม” (impressionism) ที่เน้นการถ่ายทอดความประทับใจและอารมณ์ความรู้สึก และ “ความสมจริง” (realistic) ที่สะท้อนรายละเอียดของสถานที่จริงอย่างมีชีวิตชีวา นอกจากนี้ การมองธรรมชาติด้วยความเคารพ เห็นคุณค่าของป่า แม่น้ำ และระบบนิเวศ ยังสะท้อน “นิเวศสำนึก” (ecological consciousness) ของกวีที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติอย่างลุ่มลึก ด้วยเหตุนี้ เขียนแผ่นดิน จึงเป็นงานกวีนิพนธ์ที่ “เขียนพื้นที่” ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความหมาย ความทรงจำ และประสบการณ์ของมนุษย์ผ่านภาษาและมุมมองทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นเฉพาะตัว อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นศักยภาพของการศึกษาวรรณกรรมตามแนวคิดพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) ที่ช่วยเปิดมุมมองต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยในฐานะพื้นที่แห่งการรับรู้ การตีความ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ได้ลึกซึ้ง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง เขียนแผ่นดิน เขียนพื้นที่ : การศึกษาเรื่องพื้นที่ในกรีนพาร์ค “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการขยายขอบเขตการศึกษาโดยนำแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) ไปประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น นวนิยาย สารคดี หรือเรื่องสั้น เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่าการประกอบสร้างพื้นที่ในรูปแบบความเรียงและร้อยกรองมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรในมิติความหมาย
2. อาจมีการนำแนวคิดหรือทฤษฎีอื่นมาบูรณาการร่วมกับแนวคิดเรื่องพื้นที่และสถานที่ (Space and Place) เช่น แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทฤษฎีความทรงจำร่วม หรือแนวคิดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ความทรงจำ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของผู้คนที่ปรากฏในวรรณกรรม อันจะช่วยเปิดมุมมองให้เห็นการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรประพัทธ์ เชี่ยวหอม, ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และสมิทธิ์ชาติ พุมมา. (2563).

พื้นที่และความหมายโฮมสเตย์เกาะยอเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทพหุวัฒนธรรม.

วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, 16(2), 137-153.

กรมศิลปากร. (2547). ศิลปินราชบัณฑิตที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:

สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

กรมศิลปากร. (2563). พระแม่ธรณีบีบมวยผม. สืบค้น 18 เมษายน 2567, จาก

<https://www.finearts.go.th/promotion/view/22696>

กรมศิลปากร. (2565). ผ้าไหมมัดหมี่. สืบค้น 29 พฤษภาคม 2567, จาก

<https://www.finearts.go.th/surinmuseum/view/34868>

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). ย้อนตำนานพันท้ายนรสิงห์ ตอนแรก. สืบค้น 22 มกราคม 2568, จาก

<https://www.shorturl.asia/v5Pdt>

กระทรวงการต่างประเทศ. (ม.ป.ป.). ศาสนาอิสลาม. สืบค้น 16 มกราคม 2568, จาก

<https://www.shorturl.asia/QmNJ9>

กองบรรณาธิการข่าวสด. (2554). มงคลทั่วไทย ไหว้ 99 พระธาตุ-เจดีย์. กรุงเทพฯ: มติชน.

กาญจนา แก้วเทพ. (2548). กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/ไหมสารและความหมาย. ใน ประมวลสาระ

ชุดวิชาปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). เขาชนาบน้ำ. สืบค้น 18 เมษายน 2567, จาก

<https://thai.tourismthailand.org/Attraction>

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). พระธาตุทุ่งขี้วัวน้อย. สืบค้น 29 สิงหาคม 2568, จาก

<https://shorturl.asia/7EeHc>

กิตติยา คุณารักษ์ และพรพิมล เพ็ญประภา. (2564). กลวิธีทางภาษาในการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ในนวนิยายสังคมนิยายมหัศจรรย์เรื่องนางพญาอสรพิษ. วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์, 7(2),

201-214.

ข่าวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). ทิวทัศน์น้ำตกที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย. สืบค้น

18 เมษายน 2567, จาก https://www.tatnewsthai.org/blog_detail.php

คมชัดลึก. (2565). สุเทพฯ หนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของดอยสุเทพ. สืบค้น 22 มกราคม 2568, จาก

<https://www.komchadluek.net>

- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2554). *จากลายสือไทยสู่อักษรไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลอง สุขทอง และคณะ. (2565). พลัสเศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(5), 389-406.
- ชนาธิป ศรีโท. (2563). ความเข้าใจเรื่องอริยสัจ 4 ในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง*, 3(2), 56-69.
- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2556). คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารุกขเทวดาในสังคมไทย. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 15(1), 1-11.
- ฐาปนา แก้วหนูนวล และศรัณย์ นักรบ. (2559). ดนตรีร้องเงี้ยวบาสาเงิน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล. *วารสารดนตรีวิจัย*, 11(1), 63-79.
- ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์. (2555). จริยศาสตร์ของพื้นที่. *หน้าจั่ว*, 8(8), 349-373.
- ดลยา แก้วคำแสน และปฐม หงส์สุวรรณ. (2563). การประกอบสร้างความหมายของผู้หญิงในชาดกล้านนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(4), 1366-1382.
- ทิว วิชัยทัตตะ. (ม.ป.ป.). *พญามังรายหรือพ่อขุนเม็งราย อย่างไรจึงจะถูกต้อง*. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- ไทยรัฐ. (2566). *ทองบางสะพาน*. สืบค้น 29 พฤษภาคม 2567, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/south/2720036>
- ธนากร จิวสุวรรณ และสุวรรณ ทองรอด. (2567). ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในกวีนพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์: การศึกษาตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ. *วารสารช่อพะยอม*, 35(1), 63-87.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2538). *ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: นาคาร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์ และลาวัลย์ สังขพันธานนท์. (2556). สำนักในถิ่นที่และการประกอบสร้างความหมายของสถานที่ในกวีนพนธ์ “หอมแผ่นดินลาว” ของ ‘ลูกดอนกะเด็น’. ใน *เอกสารประชุมวิชาการ*, นครหลวงเวียงจันทน์, สปป.ลาว.
- นงนุช สามารถ. (2543). *วิเคราะห์แนวคิดต่อเหตุการณ์และสภาพสังคมระหว่างปี พ.ศ. 2521-2532 ที่สะท้อนจาก ข้างคลองคันนายาวของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นราธร สายเส้ง. (2560). ธรรมชาติมนุษย์กับมุมมองเชิงพื้นที่. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 2261-2275.

- นันทนัย ประสานนาม. (2561). วรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจากมุมมองความทรงจำศึกษา. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(1), 61–88.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2556). *ป่าและการป่าไม้ในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2536). *เขียนแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- บุษยมาส นวนงาม และภาคภูมิ สุขเจริญ. (2566). ครุฑา : การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวละครครุฑในนวนิยายชุดหิมวันต์รัญจวน. *ลักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 29(3), 194-204.
- ประทีป เหมือนนิล. (2519). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สารสยาม.
- ปฐินทร์ นาคสิงห์. (2562). พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 45(2), 323-341.
- พันธลักษ์. (2548). *พิธีกรรมและความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
- พิมพร สุนทรวิริยกุล. (2551). กระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ในละครโทรทัศน์ไทยในช่วงภาวะวิกฤตทางการเมือง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมาน แจ่มจรัส. (2542). *สงครามในประวัติศาสตร์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- มติชนสุดสัปดาห์. (2566). *หลวงพ่อบ้านแหลม*. สืบค้น 16 มกราคม 2568, จาก <https://www.shorturl.asia/NlzX6>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2549). *ไทยศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 7). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วสา สุทธิพิบูลย์. (2556). *คู่มือท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติผาแต้ม*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- วิลาวัลย์ แพงทรัพย์. (2563). *จินตภาพในกวีนิพนธ์ “เขียนแผ่นดิน” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก. (2562). เมื่อ “บ้าน” ทับซ้อนกับ “บ้านเมือง” : ลักษณะและความสำคัญของพื้นที่บ้านในบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ. ใน *การประชุมวิชาการ 40 ปี ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช* (น. 172-181). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. (2550). พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 29(3), 186-204.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. (2555). *การทำนาเกลือ*. สืบค้น 20 กันยายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/54tsi>

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2566). *ไทลื้อ*. สืบค้น 1 มิถุนายน 2567, จาก <https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/183>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2566). *ปกากะญอ*. สืบค้น 1 มิถุนายน 2567, จาก <https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/187>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2566). *ผู้ไท*. สืบค้น 1 มิถุนายน 2567, จาก <https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/191>
- ศิลปวัฒนธรรม. (2567). *หลักฐานชี้ ชาวอีสานโบราณแห่งบ้านเชียง กินดีอยู่ดี รักสงบ*. สืบค้น 12 กันยายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/zOGPo>
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (2555). *ลุ่มน้ำสะแกกรัง*. สืบค้น 25 มกราคม 2568, จาก <https://www.shorturl.asia/DUo95>
- สรिता มยุขโชติ, อีราพร ทองปัญญา และธนารตี คำยา. (2562). มิตรคาม : พื้นที่แห่งการพัฒนาความทรงจำและการต่อรองความหมาย. *วารสารพัฒนาสังคม*, 22(2), 39-56.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุบลราชธานี. (2566). *ผาแต้ม*. สืบค้น 20 มกราคม 2568, จาก <https://www.shorturl.asia/Av3IY>
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเลย. (2560). *แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเลย*. สืบค้น 26 มกราคม 2568, จาก <https://www.shorturl.asia/sfec7>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2555). *พนม*. สืบค้น 20 สิงหาคม 2568, จาก <https://n9.cl/78ut8> วิลัยบุรินทร์
- สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่. (ม.ป.ป.). *พลิกประวัติศาสตร์พระธาตุดอยตุง*. กรุงเทพฯ: นุชาการพิมพ์.
- สำนักอุทยานแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *ยอดเขาพนมเบญจา*. สืบค้น 18 เมษายน 2567, จาก <https://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark>
- สิทธา พินิจภูวดล และคณะ. (2515). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- สุภาวดี เพชรเกตุ และกาญจนา วิชญาปกรณ์. (2562). กบฏล้านนา : การประกอบสร้างภาพแทนผู้ชายล้านนาในนวนิยายไทย. *พินเนศวร์สาร*, 15(1), 69-85.
- สุมาลี วีระวงศ์. (2544). *กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรณินพนธ์*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2562). *นวนิธี : วิถีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- หยางจิ้น และคณะ. (2564). การประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาในวรรณกรรมพื้นบ้านชาวหุย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 9(2), 63-82.
- อธิพงษ์ เพ็ชรเกิด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2564). การประกอบสร้างความเป็นนักโทษในงานเขียนสารคดี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 9(1), 301-320

- อุดมศักดิ์ สันธิพงษ์. (2555). มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 5(1), 49-64.
- อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. (ม.ป.ป.). *สัตว์ป่าแห่งเขาใหญ่*. สืบค้น 25 มกราคม 2568, จาก <https://www.khaoyainationalpark.com/discover>
- โอปอล์ ประภาวดี. (2547). *ร้านน้ำชา : พื้นที่ที่มีความหมายของคนเมืองนครศรีธรรมราช* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระยาประชาภิจักรจก. (2557). *พงศาวดารโยนก*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- Acker, M. (2020). Lyric geography. In E. Magrane, L. Russo, S. De Leeuw, & C. Santos (Eds.), *Geopoetics in practice*. London: Routledge
- Alexander Lock. (2020). *William Wordsworth: The poetry of place*. Retrieved June 21, 2025, from <https://blogs.bl.uk/untoldlives/2020/01/william-wordsworth-the-poetry-of-place.html>
- Chalotorn Juntawong. (2016). Changes in space, place and the role of Thai classical puppet theater "Joe Louis". *Siam Communication Review*, 15(18), 34-42.
- Cresswell, T. (2015). Topo-poetics: Poetry and place. *Department of English, Royal Holloway University of London*. Retrieved June 21, 2025, from <https://pure.royalholloway.ac.uk>
- Jacqueline Klooster, & Jo Heirman. (2011). *Space in literature: Questioning space in fiction*. Agenda: JÉvenements & colloques.
- Jeremiah, M. A. (2000). The use of place in writing and literature. *Language Arts Journal of Michigan*, 16(2), 22-27
- Windfall: A Journal of Poetry of Place. (2023). *About poetry of place*. Retrieved June 21, 2025, from <http://www.hevanet.com/windfall>